

T.C
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU HUKUKU ANABİLİM DALI
AVRUPA BİRLİĞİ HUKUKU PROGRAMI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

AVRUPA BİRLİĞİ HUKUKU VE TÜRK ANAYASA HUKUKUNDA
MÜLKİYET HAKKI

Kaan DÜZDEMİR

Danışman
Doç. Dr. Oğuz ŞİMŞEK

İZMİR - 2023

TEZ ONAY SAYFASI

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Avrupa Birliği Hukuku ve Türk Anayasa Hukukunda Mülkiyet Hakkı” adlı çalışmanın, tarafımdan, akademik kurallara ve etik değerlere uygun olarak yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

Tarih

20/07/2023

Kaan DÜZDEMİR

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

Avrupa Birliği Hukuku ve Türk Anayasa Hukukunda Mülkiyet Hakkı

Kaan DÜZDEMİR

Dokuz Eylül Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Kamu Hukuku Anabilim Dalı

Avrupa Birliği Hukuku Programı

Bu çalışmanın amacı; mülkiyet hakkını, kronolojik bir sırayla hem uluslararası hukuk hem de ulusal hukuk mevzuatları esas alınmak suretiyle ele almaktır.

İnsanlık tarihi boyunca mülkiyet kavramı hukukçular, filozoflar ve din adamları tarafından çeşitli şekillerde ifade edilmiştir. Nitekim 1789 Fransız İhtilali sonrasında temel hak ve hürriyetlere ilişkin düzenlemelerden mülkiyet hakkı da etkilenmiştir.

Günümüzde ise Avrupa Birliği' ne ve Avrupa Konseyi'ne üye ülkelerin birçoğu mülkiyet hakkını, AİHS Ek 1 Nolu protokol kapsamında uluslararası hukuk alanında korunması gereken bir temel hak olarak benimsemiştir. Buna ek olarak, mülkiyet hakkına ilişkin kuralların uygulanması, başta AİHM ve ABAD olmak üzere çeşitli mahkemeler eliyle de sağlanmaktadır.

Türk hukukunda ise mülkiyet hakkının tanımı başta dini inanış olmak üzere toplumun sosyolojisine göre tarihsel süreç içerisinde oldukça farklılık göstermiştir. Nitekim günümüzde başta 1982 Anayasası'nın 35.maddesi olmak üzere çeşitli ulusal mevzuatlar çerçevesinde bireylere tanınan bir temel hak olarak düzenlenmiştir.

Mülkiyet hakkı, başta Avrupa Birliği Hukuku ve Türk Anayasa Hukuku esas alınmak suretiyle felsefi anlamda ifade ettiği anlamlar da göz önüne alınmak suretiyle incelenmiştir.

Avrupa Birliğine üye olan çeşitli devletlerin ulusal mevzuatlarında yer alan mülkiyet hakkına ilişkin hükümler de çalışmanın kapsamı gereğince ele alınmıştır.

Çalışmanın konusu gereğince, mülkiyet hakkına ilişkin AİHM, ABAD ve AYM' nin önüne gelen uyuşmazlıklara ilişkin vermiş oldukları kararlar tezde yer almaktadır.

Anahtar Kelimeler: Mülkiyet Hakkı, Avrupa Birliği Hukuku, Anayasa Hukuku, AİHS Ek 1 Nolu Protokol.

ABSTRACT

Master's Thesis

Property Rights in European Union Law and Turkish Constitutional Law

Kaan DÜZDEMİR

Dokuz Eylül University

Graduate School of Social Sciences

Department of Public Law

European Union Law Program

The aim of this study is to deal with the right for property in a chronological order on the basis of both international law and national law legislation.

Throughout human history, the concept of property has been expressed in various ways by lawyers, philosophers and clergy. As a matter of fact, after the French Revolution of 1789, the right of property was also affected by the regulations on fundamental rights and freedoms.

Today, most of the member states of the European Union and the Council of Europe have adopted the right of property as a fundamental right that must be protected in the field of international law under Protocol No. 1 to the ECHR Annex. In addition, the application of the rules of the right for property is ensured by various courts, in particular the ECHR and the ECtHR.

In Turkish law, the definition of the right for property has differed considerably in the historical process according to the sociology of society, especially religious belief. As a matter of fact, today it has been regulated as a fundamental right granted to individuals within the framework of various national legislations, especially Article 35 of the 1982 Constitution.

The right of property has been examined by taking into consideration the meanings it expresses in the philosophical sense, especially on the basis of European Union Law and Turkish Constitutional Law.

The provisions on the right of property in the national legislation of the various states that are members of the European Union have also been discussed in accordance with the scope of the study.

In accordance with the subject of the study, the decisions of the ECHR, the ECJ and the Court of Human Rights regarding the right to property regarding the disputes that came before them are included in the thesis.

Keywords: Right of Property, European Union Law, Constitutional Law, Protocol No. 1 to the ECHR.

AVRUPA BİRLİĞİ HUKUKU VE TÜRK ANAYASA HUKUKUNDA MÜLKİYET HAKKI

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI

YEMİN METNİ

ÖZET

ABSTRACT

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR

GİRİŞ

BİRİNCİ BÖLÜM

MÜLKİYET HAKKINA İLİŞKİN KAVRAMLAR VE HAKKIN TARİHSEL GELİŞİM SÜRECİ

1.1. HAK KAVRAMI

1.2. KAVRAMSAL AÇIDAN MÜLKİYET HAKKI VE MÜLKİYET
HAKKININ TEMELİ

1.3. MÜLKİYET HAKKININ KISA TARİHSEL GELİŞİMİ

1.3.1. Antik Yunan Döneminde Mülkiyet Hakkı

1.3.2. Roma İmparatorluğu Döneminde Mülkiyet Hakkı

1.3.3. Orta Çağ Döneminde Mülkiyet Hakkının Durumu

1.3.4. Modern Batı Toplumunda Mülkiyet Hakkı

1.4. TÜRK HUKUK TARİHİNDE MÜLKİYET HAKKININ GELİŞİMİ

1.4.1. İslamiyet Öncesi Türk Devletlerinde Mülkiyet Hakkı

1.4.2. İslam Hukukunda Mülkiyet Hakkı

1.4.3. Büyük Selçuklu, Anadolu Selçuklu ve Osmanlı Döneminde
Mülkiyet Anlayışı

1.4.3.1. Büyük Selçuklu ve Anadolu Selçuklu Döneminde Mülkiyet
Hakkı

- 1.4.3.2. Osmanlı Döneminde Mülkiyet Anlayışı
- 1.4.4. 1921 Anayasasında Mülkiyet Hakkı
- 1.4.5. 1924 Anayasasında Mülkiyet Hakkı
- 1.4.6. 1961 Anayasasında Mülkiyet Hakkı

İKİNCİ BÖLÜM

AVRUPA HUKUKUNDA MÜLKİYET HAKKI

2.1. AVRUPA KONSEYİ KAPSAMINDA MÜLKİYET HAKKI

2.1.1. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinde Mülkiyet Hakkının Kapsamı

2.1.1.1. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Bağlamında Üç Kural İlkesi

2.1.1.1.1. Mal ve Mülk Dokunulmazlığı İlkesi

2.1.1.1.2. Mal ve Mülkten Yoksun Bırakma

2.1.1.1.3. Malın Kullanımının Denetlenmesi

2.1.2. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi İçtihatları Uyarınca Mülkiyet Hakkının Kapsamı

2.1.2.1. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararları Çerçevesinde Mülkiyet Hakkı

2.1.2.1.1. Christodoulidou-Türkiye Kararı

2.1.2.1.2. X v. Federal Almanya Cumhuriyeti Kararı

2.1.2.1.3. Loizidou v. Türkiye Kararı

2.1.2.1.4. Aka v Türkiye Kararı

2.1.2.1.5. Öneriyıldız v Türkiye Kararı

2.1.2.1.6. Sporrang ve Lönnroth v İsveç Kararı

2.1.2.1.7. Brumarescu v Romanya Kararı

2.2. AVRUPA BİRLİĞİ HUKUKUNDA MÜLKİYET HAKKI

2.2.1. Avrupa Birliği Temel Haklar Şartında Mülkiyet Hakkı

2.2.2. Avrupa Birliği Adalet Divanı Kararları Uyarınca Mülkiyet Hakkı

2.2.2.1. Outsource Professional Services Ltd v European Union Intellectual Property Office Davası

2.2.2.2. Nold v. Commission Davası

2.2.2.3. Hauer v. Land Rheinland-Pfalz Davası

2.2.2.4. Bosphorus Hava Yolları Turizm ve Ticaret Anonim Şirketi/

İrlanda Davası

2.3. AVRUPA BİRLİĞİNE ÜYE OLAN BİRTAKIM ÜLKELERİN ANAYASALARINDA MÜLKİYET HAKKININ DÜZENLENİŞ BİÇİMİ

2.3.1. Federal Almanya Cumhuriyeti Anayasasında Mülkiyet Hakkı

2.3.2. Belçika Anayasasına Göre Mülkiyet Hakkı

2.3.3. Danimarka Anayasasında Mülkiyet Hakkı

2.3.4. İtalya Anayasasına Göre Mülkiyet Hakkı

2.3.5. Portekiz Anayasasına Göre Mülkiyet Hakkı

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

1982 ANAYASASI ÇERÇEVESİNDE MÜLKİYET HAKKI

3.1. ANAYASADA MÜLKİYET HAKKININ TANIMI VE YERİ

3.2. ANAYASAYA GÖRE TEMEL HAK VE ÖZGÜRLÜKLERİN
SINIRLANDIRILMASI VE DURDURULMASI REJİMİ İLE
MÜLKİYET HAKKININ SINIRLANDIRILMASI VEYA
DURDURULMASI ARASINDAKİ İLİŞKİ

3.2.1. 1982 Anayasasına Göre Temel Hak ve Özgürlüklerin

Sınırlandırılması Rejimi

3.2.1.1. Anayasaya Göre Temel Hak ve Özgürlüklerin

Sınırlandırılmasına İlişkin Koşullar

3.2.1.1.1. Öze Dokunma Yasağı İlkesi

3.2.1.1.2. Sınırlamanın Hakkın Düzenlendiği Maddede ki
Sebeplere Bağlı Olması

3.2.1.1.3. Sınırlamanın Kanun Yoluyla Gerçekleştirilmesi

3.2.1.1.4. Sınırlama Anayasanın Sözüne ve Ruhuna Uygun
Olmalıdır

3.2.1.1.5. Sınırlamanın Demokratik Toplum Düzenine Uygun
Olması Gerekir

3.2.1.1.6. Sınırlamanın Laik Cumhuriyetin Gereklerine
Aykırı Olmaması Gerekmehtedir

3.2.1.1.7. Sınırlamanın Ölçölölük İlkesine Uygun Olması
Gerekmehtedir

3.2.2. Temel Hak ve Özgürlüklerin Durdurulması Rejimi

3.2.3. Mülkiyet Hakkının Sınırlandırılması ve Durdurulması Sebepleri ile
Hukuk Sistemimizdeki Özel Kanunlar İle Sınırlandırılması Veya
Durdurulma Halleri

3.3. ANAYASA MAHKEMESİNE BİREYSEL BAŞVURU MÜESSESESİ

3.4. BİREYSEL BAŞVURU KARARLARI ÇERÇEVESİNDE MÜLKİYET
HAKKI

3.4.1. Demet Demirel ve Diğerleri Başvurusu

3.4.2. Selma Arıcan Başvurusu

3.4.3. Mehmet Akdoğan ve Diğerleri Başvurusu

3.4.4. Aynur Çetintürk ve Diğerleri Başvurusu

3.4.5. Dilek Karaçay ve Diğerleri Başvurusu

3.4.6. Gökhan Çapat Başvurusu

3.4.7. Naciye Turğut Başvurusu

SONUÇ

KAYNAKÇA

KISALTMALAR

AB	Avrupa Birliği
ABAD	Avrupa Birliği Adalet Divanı
AET	Avrupa Ekonomik Topluluğu
AİHM	Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi
AİHS	Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi
ATAD	Avrupa Toplulukları Adalet Divanı
AYM	Anayasa Mahkemesi
EEC	European Economic Community (Avrupa Ekonomik Topluluğu)
EUIPO	European Union Intellectual Property Office (Avrupa Birliğinin Fikri Mülkiyet Ofisi)
m.	Madde
M.Ö	Milattan Önce
No.	Numara
s.	Sayfa
ss.	Sayfa sayısı
TDK	Türk Dil Kurumu
YY.	Yüzyıl

GİRİŞ

Tez çalışması üç bölüm halinde incelenmiştir. İlk bölümde, mülkiyet kavramı ve mülkiyet hakkının tarihi ele alınmıştır. İkinci bölümde, mülkiyet hakkını Avrupa Birliği Hukuku kapsamında gelişimi ve günümüzdeki yeri mahkeme kararlarından faydalanmak suretiyle incelenmiştir. Üçüncü bölümde ise, mülkiyet hakkının AYM kararları da göz önüne alınarak Türk Anayasa Hukuku perspektifinde incelenmiştir.

Mülkiyet kavramı, birçok dilde farklı anlama gelmektedir. Buna karşın, genel olarak “sahip olmak” ve yararlanma, kullanma ve tasarruf etme haklarının kişiye ait olması şeklinde ifade edilebilir.

Filozoflar ve siyaset bilimciler mülkiyet hakkını farklı şekillerde ele almıştır. Thomas Hobbes, mülkiyet hakkının devlet tarafından düzenlenmesi gerektiğini ifade etmiştir. John Locke ise mülkiyet hakkını, “yaşam, özgürlük” kelimeleri ile anlamlandırmaya çalışmıştır. Karl Marx ise mülkiyet hakkının bireye ait olmadığı toplumun tamamına hâkim olan kolektif bir hak olarak ele alınması gerektiğini ileri sürmüştür.

Mülkiyet hakkı çeşitli dönemlerde farklı bakış açılarıyla ifade edilmiştir. Antik Yunan Dönemi’nde kolektif mülkiyet anlayışının uygulandığını görebilmemiz mümkündür. Roma İmparatorluğu döneminde ise mülkiyet, şahsi bir hak olarak düşünülmüştür. 1789 Fransız İhtilali sonrası dönemde, özellikle Fransız İnsan ve Yurttaş Hakları Beyannamesi ve yine çeşitli uluslararası hukuk düzenlemelerinde mülkiyet hakkının bir temel hak olduğu vurgulanmıştır.

Türk Hukuk tarihinde ise mülkiyet hakkının ele alınış biçimi oldukça farklılık göstermektedir. İslamiyet Öncesi Türklerde kolektif bir mülkiyet anlayışı görülmektedir. İslam Hukukunda ise kişiler mülkiyet hakkına sahip olsalar bile geniş anlamda mülkün sahibinin Allah olduğu ifade edilmiştir. Osmanlı İmparatorluğu’nda ise 1839 tarihli Tanzimat Fermanı’ndan önce “mülkün sahibi padişahdır” anlayışı hüküm sürmüştür. Bunun bir sonucu olarak müsadere sistemi uygulanmıştır. 1839 yılında ilan edilen Tanzimat Fermanı sonucunda, kişilerin mallarına el koyma usulü olarak da ifade edilen müsadere sistemi tamamen ortadan kaldırılmıştır. Mülkiyet hakkı, Türk tarihinin ilk anayasası olan Kanun-i Esasi’nin kabul edilmesi ile birlikte anayasa boyutu ile güvence altına alınmıştır.

Kurtuluş Savaşı döneminde yürürlüğe giren 1921 Anayasasında ise temel hak ve hürriyetlere yer verilmemiştir. Buna karşın, Kanun-i Esasi'nin kapsamında bulunan temel hak ve özgürlükler kıyasen 1921 Anayasası döneminde uygulanmaya devam etmiştir. 1924 Anayasası mülkiyet hakkını, 1789 Fransız İhtilali sonucunda ortaya çıkan doğal hukuk anlayışına göre ele almıştır. Böylece, mülkiyet hakkının kesin olarak her türlü saldırıdan korunacağı ifade edilmiştir. Mülkiyet hakkı ve miras hakkının birlikte düzenlendiği 1961 Anayasasında ise, herkesin mülkiyet hakkının bulunduğu ve söz konusu mülkiyet hakkının kamu yararının doğması ve kanunla çerçevesinin belirlenmesi halleri dışında kısıtlanamayacağı hüküm altına alınmıştır. 1982 Anayasasında ise 1961 Anayasasına paralel bir şekilde mülkiyet hakkı ele alınmıştır.

Avrupa Hukuku alanında mülkiyet hakkı, AİHS' in temel halinde yer almamıştır. Buna karşın, AİHS Ek 1 Nolu protokol ile mülkiyet hakkı güvenceden yoksun bırakılmamıştır. İlgili protokolde mülkiyet hakkının kapsamı oldukça geniş tutulmuştur. Başta taşınır ve taşınmaz mallar olmak üzere fikir ve sanat eserleri gibi gayri maddi mallar da mülkiyet hakkının kapsamı içerisinde yer almıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

MÜLKİYET HAKKINA İLİŞKİN KAVRAMLAR VE HAKKIN TARİHSEL GELİŞİM SÜRECİ

1.1. HAK KAVRAMI

Bir kavram olarak hak, içerisinde yer aldığı konuya bağlı olarak birden çok anlama gelmekle birlikte tanımı üzerinde tartışmaların yaşandığı bir meseledir. Yine hak kavramı, “Adalet ve hukukun gerektirdiği ya da birine ayırdığı şey, kazanç” olarak tanımlanmıştır.¹ İngilizcede “right”², Almancada “Anrecht”³, Fransızcada “Dieu” şeklinde tanımlandığını görmekteyiz.⁴ Türkçede ise hak kavramı, dini anlamda kullanılması durumunda Tanrıyı tanımlamaktadır. Hak kelimesinin edebi anlamda kullanılması durumunda ise yer anlamına gelmekle birlikte toprak kelimesini tanımlamak için de kullanılmaktadır.⁵

Hak kavramını açıklamak amacıyla birçok teori ileri sürülmüştür. Bu teorilerden irade teorisi ve menfaat teorisi dikkat çekmektedir. İrade teorisinin isim babası olan Alman hukukçu Savigny’ e göre hak kavramı hukuk düzenin tanıdığı ve koruduğu bir kavram olarak kabul edilmektedir.⁶ Bir başka Alman Hukukçu Jhering’ e göre hak kavramı, yalnızca irade ile açıklanamaz. Bu iradenin ortaya konulmasını gerektiren olaylar yani vesilelerin ne olduğunu anlamak gerekir. Kısacası, Jhering’e göre hakkın özü menfaattir.⁷

Kişi unsuru, hakkın yalnızca hukuk düzenin kişi olarak tanıdığı varlıklara tanınabileceğini ifade etmektedir. Gerçekten de, hukukumuzda gerçek kişilerin hak ehliyetine sahip olmalarının yanı sıra maddi anlamda kişi olmamakla birlikte hukuk düzeni tarafından kişi olarak kabul edilen tüzel kişiler de hak ehliyetine sahiplerdir.

¹ <https://sozluk.gov.tr/>, (29.10.2021).

² <https://tureng.com/tr/turkce-ingilizce/hak>, (24.05.2023).

³ https://tr.bab.la/sozluk/turkce-almanca/hak#:~:text=hak%20%7Bisim%7D,-volume_up&text=Anrecht%20%7Bn%C3%B6.%7D, (31.10.2021)

⁴ <https://www.fransizcasozluk.net/Hak.htm>, (31.10.2021)

⁵ Fevzi Demir, **İş Hukuku ve Uygulaması**, 11.Baskı, Albi Yayınları, İzmir, 2018, s. 26.

⁶ Kemal Gözler, **Anayasa Hukukunun Genel Teorisi Cilt II**, 1.Baskı, Ekin Basım Yayın Dağıtım, Bursa, Haziran 2011, s. 475.

⁷ Gözler, s. 476.

Bunun sonucunda tüzel kişiler, niteliklerine uygun düştüğü oranda gerçek kişiler gibi haklara ehil olabilmektedirler.⁸

Menfaat unsuru, kişilerin sahip oldukları hakkı kullanmaları sonucunda avantajlı bir durumun içerisinde yer almaları şeklinde ifade edilebilir. Hukuk düzeni tarafından korunma ise, bireylerin sahip oldukları hakların hukuk düzeni tarafından uygun görülmesi ve korunması sonucunda bir anlama sahip olacağı şeklinde açıklanabilir. Bu unsurlardan hareket etmek suretiyle hak kavramı, kişilerin hukuk düzeni tarafından koruma altına alınan ve bu koruma altına alınmış haklardan yararlanma yetkisine sahip oldukları menfaatler olarak tanımlanabilir.⁹

Hak kavramı, ileri sürülebileceği çevreye göre mutlak ve nisbi olmak üzere ikiye ayrılmıştır. Mutlak haklar, mahiyeti gereği herkes tarafından ihlal edilmeye müsaittir. Bunun sonucunda hak sahibi sahip olduğu mutlak hakları herkese karşı ileri sürebilir. Kişilik hakları, velayet hakkı ve mülkiyet hakkı mutlak haklara örnek gösterilebilir.¹⁰

Nisbi haklar bir diğer ifadeyle şahsi haklar, hak sahibi ile belirli bir kişinin ya da kişi topluluğu arasındaki hukuki ilişki temelinde hak sahibinin yalnızca karşısındaki muhataba karşı ileri sürebileceği haklar olarak ifade edilebilir.¹¹ Hak sahibi olan kişi hakkını yalnızca içinde bulunduğu hukuki ilişkinin tarafı olan muhataba karşı ileri sürebilir.¹²

Hak kavramı, anayasa hukuku boyutuyla temel hak, temel haklar veya temel hak ve özgürlükler şeklinde isimlendirilebilir.¹³ Temel hak ve özgürlükler, bireylere ait olan hakların yazılı hukuk tarafından güvence altına alındığı ve bu güvencenin yasama ve yürütme organını dahi bağlaması sonucunda ortaya çıkan bir kavram olarak değerlendirilmek mümkündür.¹⁴

⁸ Serdar Arat, **Ehliyetleri Açısından Dernek ve Vakıf Tüzel Kişilikleri (Medeni Hukuk Tüzel Kişilikleri)**, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2007, s. 9.

⁹ Kemal Gözler, **Hukuka Giriş**, Ekin Basım Yayın Dağıtım, Bursa, 2016, ss. 396-397.

¹⁰ Erol Cansel ve Ali Naim İnan, “Ayni Hak Kavramı, Taksimi ve Eşya Hukukunun Konusu”, **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt:21, Sayı:1, 1964, s. 346.

¹¹ Rona Serozan. “Nisbi Hakların Güçlendirilmesi”, **İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt:40, Sayı:1-4, 1974, s. 460.

¹² M.Kemal Oğuzman ve Nabi Barlas, **Medeni Hukuk**, 22.Bası, Vedat Kitapçılık, İstanbul, 2016, ss. 160-161.

¹³ Kemal Gözler, **İnsan Hakları Hukukuna Giriş**, 1.Baskı, Ekin Basım Yayın Dağıtım, Bursa, Temmuz 2017, s. 66.

¹⁴ Mustafa Demirkol, “Kişi Hak ve Hürriyetlerinin Korunması Karşısında Anayasa Madde.13, Bu Hükme Aykırı Yasal Düzenleme ve Faaliyetlerin Anayasa Madde 11 Açısından Değerlendirilmesi”, **Balkan Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı: ICOMEP 2017 ÖZEL SAYISI, 2017, s. 19.

Herhangi bir hakkın temel hak sıfatına haiz olabilmesi için o hakkın anayasa tarafından güvence altına alınması gerekmektedir.¹⁵ Dolayısıyla, bir hakkın sadece kanun tarafından güvence altına alınması durumunda ilgili hakkın temel hak kapsamına dahil edilemeyeceği ifade edilebilir.

1.2. KAVRAMSAL AÇIDAN MÜLKİYET HAKKI VE MÜLKİYET HAKKININ TEMELİ

TDK mülkiyet kavramını, “sahiplik” olarak tanımlamıştır.¹⁶ İngilizce’ de “property”¹⁷, Almanca’ da “Eigentum”¹⁸, Fransızca’ da “propriété”¹⁹ şeklinde ifade edilmiştir.²⁰ Buna karşın, felsefe ve siyaset bilimi ile ilgilenen bazı düşünürler mülkiyet kavramı ile ilgili farklı tanımlar ileri sürmüşlerdir.

John Locke mülkiyeti, “property” ve “estate” kelimelerini kullanarak iki farklı anlamda ele almaktadır. “Estate” kelimesini kullanmak suretiyle dar anlamda “mal, mülk” şeklinde açıklarken bir yandan daha kapsamlı bir anlama gelecek şekilde Property kelimesi kullanarak “yaşam, özgürlük, mülkiyet” şeklinde yorumlamıştır.²¹

Bir başka düşünür olan Jean-Jocques Rousseau ise mülkiyeti, toplumda oluşan güvensizlik ve kaosun temel sebebi olarak nitelendirmekle kalmamış eşitsizliğin ve haksızlıkların ana sebebi olarak görmüştür.²² Ekonomist olan Pierre-Joseph Proudhon mülkiyeti, hırsızlık olarak tanımlamakla birlikte yolsuzlukların kaynağı olarak görmüştür.²³

Thomas Hobbes mülkiyeti sosyal sözleşme teorisi üzerinden açıklamaktadır. Buna göre, insan tabiatı gereği bencil ve egoist bir varlıktır ve toplumun huzurunu tehlikeye atmaya meyillidir. Böylece, insanlar kendi aralarında anlaşma yapmak

¹⁵ Gözler (İnsan Hakları Hukukuna Giriş), s. 69.

¹⁶ <https://sozluk.gov.tr/>, (29.10.2021).

¹⁷ <https://tureng.com/tr/turkce-ingilizce/m%C3%BClkiyet>, (24.05.2023).

¹⁸ <https://tr-ex.me/terc%C3%BCme/turkce-almanca/m%C3%BClkiyet#gref>, (31.10.2021).

¹⁹ <https://www.fransizcasozluk.net/m%C3%BClkiyet.htm>, (31.10.2021).

²⁰ Veysel Başpınar, **Mülkiyet Hakkını İhlal Eden Müdahaleler**, Yetkin Yayıncılık, Ankara, 2009, s. 57.

²¹ Mehmet Ali Ağaoğulları ve diğerleri, **Kral-Devletten Ulus-Devlete**, 2.Baskı, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara, 2009, s. 174.

²² Coşkun Can Aktan, “Mülkiyet Hakları Felsefesi”, **HAK-İŞ Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi**, Cilt:7, Sayı:18, 2018, s. 199.

²³ Cemil Meriç, **Kırk Ambar Cilt II**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2011, s.413.

suretiyle bütün yetkilerini devlete bırakmışlardır. Dolayısıyla, mülkiyet hakkının kapsamı ve içeriği tamamen devlet tarafından düzenlenmesi gerekmektedir.²⁴ Görüldüğü üzere, düşünürler arasında mülkiyet kavramı üzerinde fikir birliğinin bulunmadığını söylemek yanlış olmaz.

Mülkiyet hakkını fikirsel bütünlük, bir başka deyişle yaklaşımsal çerçevede incelediğimizde ise temel olarak liberal, karma ve Marxist olmak üzere üç farklı kavram karşımıza çıkmaktadır.²⁵ Liberal Yaklaşımına göre mülkiyet hakkını incelemeden önce genel olarak liberalizmin ne anlama geldiğini açıklamak gerekir. Liberalizm, bireylerin özgürlüğünün toplumsal yaşamın en temel ögesi olarak değerlendirilmesini savunan bir düşünce akımıdır. Bir başka deyişle, liberalizme göre başta sosyal yaşam olmak üzere toplumun her alanında devlet bireylerin özgürlüğüne müdahale etmemelidir. Devlet zorunlu olmadıkça bireylerin özgürlüğüne dokunmamalıdır.²⁶ Dolayısıyla, liberal yaklaşım ışığında mülkiyet hakkını değerlendirdiğimiz zaman karşımıza mülkiyet hakkının bireylerin sahip olduğu dokunulmaz bir hak olduğunu görebiliriz. Bu hak, devlet dahi hiçbir güç tarafından kısıtlanmamalıdır.

Marxist Yaklaşımına göre mülkiyet hakkı, liberal yaklaşım tam tersi olarak karşımıza çıkmaktadır. Gerçekten de liberal anlayışa göre mülkiyet hakkı bireylerin sahip olduğu ve ileri sürebildiği bir temel hak olarak karşımıza çıkmaktadır. Buna karşın, Marxist yaklaşıma göre mülkiyet hakkı kural olarak bireysel kullanılabilen bir hak değil kolektif kullanılabilen bir haktır. Üretim araçları üzerindeki hâkimiyet bireylere ait değil, bir başka deyişle topluma aittir.²⁷ Böylece, Marxist yaklaşımın özel mülkiyet anlayışını kabul etmediğini ifade edebiliriz.

Karma yaklaşıma göre mülkiyet hakkı, bireylerin geniş yetkilerle yararlanabilmesinin mümkün olduğu bir hak olarak ifade edilebilir. Buna karşın, karma yaklaşıma göre mülkiyet hakkı kendi içerisinde bireylere tanınan yetkiyle birlikte bazı ödevleri de ihtiva eden bir anlayışla karşımıza çıkmaktadır. Gerçekten de bu anlayışa göre mülkiyet hakkının kamu yararı gibi bazı gerekçelerle

²⁴ Adnan Güriz, **Hukuk Felsefesi**, 12.Baskı, Siyasal Kitabevi, Ankara, 2017, ss. 181-182.

²⁵ A. Şeref Gözübüyük, **Hukuka Giriş**, 16.Baskı, Turhan Yayınları, Ankara, 2002, s.129.

²⁶ Atilla Yayla, **Siyasi Düşünceler Sözlüğü**, 3.Baskı, Adres Yayınları, Ankara, 2004, s. 141.

²⁷ Zafer Demir, “Karl Marx’ın bakış açısından kapitalist toplumda yabancılaşma ve sonuçları”, **Abant Kültürel Araştırmalar Dergisi**, Cilt:3, Sayı:5, 2018, s. 71.

sınırlandırılması mümkündür. Böylece, birey ile toplum yararı arasında denge kurulmaya çalışılmıştır.²⁸

Hukukun mülkiyet kavramına bakışı ise diğer alanlardan farklıdır. Gerçekten de, Medeni Kanunu'nun 683. Maddesi, bir şeye malik olan kimsenin hukuksal sınırlar içerisinde, söz konusu şey üzerinde istediği gibi onu kullanma, ondan yararlanma ve üzerinde tasarrufta bulunma yetkisini güvence altına almıştır.²⁹ Bu düzenlemeden hareket edersek mülkiyeti oluşturan unsurların yararlanma, kullanma ve tasarrufta bulunma olduğu söylenebilir.

Buna ek olarak, 1982 Anayasası m.35 hükmünde mülkiyet hakkından bahsedilmiştir. İlgili hüküm uyarınca, mülkiyet ve miras hakları herkese tanınmıştır. Bu haklar yalnızca kamu yararı kapsamında sınırlandırılabilir.³⁰

Anayasa Hukuku çerçevesinde mülkiyet hakkı, anayasal mülkiyet kavramı ile ifade edilebilir. Anayasal mülkiyet, bireylerin yalnızca mevcut mal varlıkları koruma altına alan ve özel hukukta ifade edilen mülkiyet hakkı kavramından farklı niteliklere ve anlamlara sahip olan bir kavramdır. Anayasal mülkiyet kavramı açısından yalnızca bireylerin mevcut mal varlıklarının korunması ilkesinin tek istisnası haklı bir beklentinin bulunması durumudur. Dolayısıyla, bazı durumlarda bireylerin mülkiyet hakları özel hukuk bakımından koruma altına alınmış olsa dahi anayasa hukuku açısından korunma imkânı bulunmayabileceği ifade edilebilir.³¹

Son olarak, AİHS Ek 1 Numaralı Protokolün 1.Maddesindeki düzenlemede mülkiyet hakkından söz edilmiştir. İlgili hükümde, gerçek veya tüzel kişilikler için fark etmeksizin herkesin mülkiyet hakkının bulunduğu ve söz konusu bu hakkın sadece kamu yararına uygun olarak kanun ile ve yine hukukun genel ilkeleri uygun olmak şartıyla kısıtlanabileceği ifade edilmiştir.³²

Görüldüğü üzere, 1982 Anayasasında ve AİHS Ek 1.Nolu Protokolde mülkiyet hakkına ilişkin düzenlenen hükümler birbirlerine benzer niteliktedir.

²⁸Mehmet Akif Ertü, **Kamu Hukukunda Mülkiyet Hakkı ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin Mülkiyet Hakkına Bakışı**, XII Levha Yayıncılık, İstanbul, 1.Basım, Ekim 2009, s.228.

²⁹ 22.11.2001 tarih ve 4721 sayılı Türk Medeni Kanunu, (RG. 08.12.2001- 24607).

³⁰ 18.10.1982 tarih ve 2709 sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, (RG. 09.11.1982- 17863).

³¹ https://www.anayasa.gov.tr/media/3548/06_mulkiyet_hakki.pdf, (20.05.2023).

³² https://www.anayasa.gov.tr/media/3542/aihs_tr.pdf, (29.10.2021).

1.3. MÜLKİYET HAKKININ KISA TARİHSEL GELİŞİMİ

İnsanlık var olduğu andan itibaren doğada hayatta kalmak için ihtiyaçları doğrultusunda üretim yapmak ve ürettiği şeylerden faydalanma zorunluluğu içerisinde bulunmuştur. İnsanların ihtiyaçları doğrultusunda yaptığı üretimlerin sonucunda ortaya çıkan eşyaların kime ait olduğu konusu gündeme gelmiştir.

İlk zamanlarda üretim sonucu ortaya çıkan eşyaların bütün topluma ait olduğu yani ortak mülkiyet anlayışı hakimdir. Buna karşın, zamanla bu anlayıştan uzaklaşmış ve üretilen eşyaların topluma ait olmadığı aksine bu eşyaların kişilerin şahsi tasarrufu altında olduğu yani özel mülkiyet anlayışı kabul görmeye başlamıştır. Emek sonucu ortaya çıkan eşyaların mülkiyetinin kişiye mi yoksa topluma mı yoksa belirli bir gruba mı ait olması gerektiği sorunu tarih boyunca farklı düşüncelerin ışığında kabul edilmiş. Buna rağmen, tartışma konusu olmaktan kurtulamamıştır.³³

1.3.1. Antik Yunan Döneminde Mülkiyet Hakkı

Antik Yunan’ da mülkiyet hakkını incelediğimiz zaman karşımıza kolektif mülkiyet anlayışının hâkim olduğu bir toplum çıkmaktadır. Gerçekten de, Antik Yunan’ da birey toplumdan bağımsız bir süje olarak görülmemekte tam aksine, birey ve toplum iç içe geçmiş halde bulunmaktadır. Bu anlayışın toplumsal alanda mülkiyete yansımaları, aile mülkiyeti kavramının ortaya çıkması ile mümkün olmuştur.³⁴

Antik Yunan’da genel inanişe göre aile bireyleri kendilerine ait olan eşyalar ile birlikte gömülür. Bunun sonucunda, aile ile gömüldükleri toprak arasında mülkiyet hakkına dayalı bir hukuki ilişki meydana gelmekteydi. Aile üyeleri, hayatlarına bu toprak üzerinde devam edeceklerdir. Böylece, aile üyelerinin atalarının gömüldükleri toprak sonsuza kadar o aileye ait olmaktadır.³⁵ Antik Yunan mülkiyet anlayışına göre eşyalar ile birlikte köleler de mülkiyet hakkının bir parçası sayılmaktadır. Eşyalarda olduğu gibi kölelerde taşınır mal gibi alınıp

³³ Elvin Dinler ve Zeynep Çalışkan, “Mülkiyetin Tarihsel Gelişimi Üzerine Bir Deneme”, **Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi**, Sayı:77, 2019, s. 425.

³⁴ Nihat Bulut, “Mülkiyet Konusunda Temel Yaklaşımlar ve Türk Anayasasında Mülkiyet Hakkı”, **Erzincan Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt:10, Sayı 3-4, 2006, s. 16.

³⁵ Adnan Güriz, **Teorik Açısından Mülkiyet Sorunu**, AÜHF Yayınları, Ankara, 1969, s. 6.

satılabilmektedir. Buna ek olarak, bazı köleler aile üyelerine ait olan topraklar ile köleler arasında sıkı bir bağ bulunmaktadır. Bu köleler aile üyelerine ait olan topraklarda çalışırlar. Ayrıca, nesilleri de aile üyelerinin mülkiyetinde bulunan topraklarda çalışmaya devam ederler. Toprak ile birlikte iktisap edilebilecekleri gibi tasarruf da edilebilmekteydi.³⁶

Antik Yunan'da kişilere vasiyet yapma yolu ile aile üyeleri dışında bulunan kişilere mal bırakma hakkı tanınması ile kolektif mülkiyet anlayışından ayrılımlar başlamıştır.³⁷ İlerleyen dönemlerde ise, kişiler arasında zengin-fakir ayrımı belirgin şekilde artış göstermiştir.³⁸ Bunun sonucunda, devlet otoritesi bu ayrımın önüne geçmek için birtakım uygulamalara yönelmiştir. Böylece, kişilerin mülkiyet haklarına ilişkin sınırlamalar ile muhatap olmaları gündeme gelmiştir.³⁹

Antik Yunan döneminin önemli düşünürlerinden olan Platon, mülkiyet hakkına ilişkin önemli görüşler ileri sürmüştür. Platon'a göre, yönetici ve savaşçı olan kişilerin özel mülkiyet haklarının olmaması gerekmektedir. Gerekçe olarak, yöneticilerin ve savaşçıların mülkiyetinde bulunan malları korumak için halkın yararına olan kararları alamayacağını bunun sonucunda ise halk üzerinde baskı kurabilme ihtimalinin bulunduğunu ifade etmiştir. Bu kişiler, yönetimde bulundukları süre boyunca ellerinde bulunan gücü kötüye kullanarak sistemin yani sitenin çökmesine sebep olurlar.⁴⁰

Bir diğer önemli düşünür olan Aristoteles'e göre mülkiyet hakkının kişilere tanınması bir zorunluluktur. Buna karşın, kişilere tanınan mülkiyet hakkı keyfi olmamalı bir diğer deyişle sınırsız bir mülkiyet hakkının söz konusu olmaması gerekir. Aristoteles'e göre mülkiyetin olmadığı yerde uyumsuzluk yani tembellik ortaya çıkacaktır. Toplumun gelişimi ve insanların mutluluğu için mülkiyet hakkının var olması gerekmektedir. Gerçekten de, iyi ve mutlu bir yaşamın kaynağı kişilerin mülkiyet hakkının nimetlerini tatmasından geçmektedir.⁴¹

³⁶ Güriz,(1969) s. 13.

³⁷Gülpınar Duman, **Anayasal Bağlamda Mülkiyet Hakkı ve Türkiyede Yabancıların Mülk Edinmesine İlişkin Bir İnceleme**, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyonkarahisar, 2020, s. 9.

³⁸ Etgü, s. 29.

³⁹ Bahadırhan Tabak, **Mülkiyet Hakkı ve Anayasa Mahkemesinin Mülkiyet Hakkına Bakışı**, Çankaya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2016, s. 15.

⁴⁰ Ayferi Göze, **Siyasal Düşünceler ve Yönetimler**, 10.Baskı, Beta Yayınları, İstanbul,2005, s. 27.

⁴¹ Aristoteles, **Politika**, çev. Mete Tuncay, 8.Basım, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2005, s. 12.

1.3.2. Roma İmparatorluğu Döneminde Mülkiyet Hakkı

Roma İmparatorluğunda mülkiyet hakkı, M.Ö.752-M.S.565 yılları arasında kapsayan uzun bir dönemin inceleme konusunu kapsamaktadır. Yaklaşık, 1300 yıl gibi uzun bir sürede mülkiyet hakkına ilişkin bakış açısının değişime uğramadığını söylemek yanlış olmayacaktır.⁴² Dolayısıyla, Roma Dönemi'nde mülkiyet hakkının ne anlama geldiğini daha iyi anlamak için dönemler halinde incelenmesi isabetli olacaktır.

İlk dönemlerde, Antik Yunan'da olduğu gibi aile mülkiyeti kavramı görülmektedir. Gerçekten de, “pater familias” olarak adlandırılan aile babası yani ailenin lideri olan erkek, malların ve aile üyelerinin mülkiyetine sahip olmaktaydı. Böylece, mallarına veya aile üyelerine karşı bir saldırı olması durumunda tek başına mahkemelerde taraf olabilmekteydi. Zamanla bu anlayış terkedilmek suretiyle Antik Yunan' da olduğu gibi özel mülkiyet anlayışına geçilmiştir.⁴³

İmparatorluğun sınırlarının genişlemesi doğrultusunda ekonomik alanda olumlu gelişmeler meydana gelmiştir. Bunun sonucunda, aile mülkiyeti anlayışı terkedilmeye başlanmış. Bu anlayışın yerini Antik Yunan' da olduğu gibi kişi mülkiyeti anlayışı almıştır. On İki Levha Kanunlarının hazırlanmasının ardından kişi mülkiyeti kavramı hukuki bir niteliğe kavuşmakla birlikte etkisi artmıştır.⁴⁴

Ekonomik gelişmelerin etkisi sonucunda çiftçilerin mülkiyetine ait topraklar ortaya çıkmıştır. Çiftçiler bu topraklarda köleler aracılığı ile tarım yapmışlardır. Böylece, köle temelli bir üretim sistemine sahip olan Roma İmparatorluğu'nun ekonomik refahı oldukça yükselmiştir. Bu gelişmeler ışığında, toplumda zengin-fakir ayrımı gözle görülür şekilde belirginleşmeye başlamışlar. Bunun sonucunda, mülkiyet hakkına ilişkin düzenlemelere hız verilmiştir.⁴⁵

Kara Avrupası özel hukuk sisteminin temeli sayılan Roma Hukukunda, mülkiyet hakkının üç unsurdan meydana geldiği söylenebilir. Malikin, eşya üzerinde

⁴² Özcan Karadeniz Çelebican. “Çağdaş Mülkiyet Anlayışı Dolayısıyla Roma Mülkiyetinin Yeniden Değerlendirilmesi Zorunluluğu”, **Banka ve Ticaret Hukuku Dergisi**, Ankara, 1975, s. 158.

⁴³ Bulut, s. 17

⁴⁴ Buse Aksaray, “Roma Hukukunda Mülkiyet Hakkının Komşuluk İlişkileri Bakımından Sınırları”, **Süleyman Demirel Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt:9, Sayı:1, 2019, s.65-66.

⁴⁵ Etkü, s. 25.

dilediği tasarrufu yapma hakkına sahip olmasından kaynaklanan tasarruf hakkı (abusus), eşyanın gerek doğal gerekse de hukuki semerelerinden faydalanma hakkının bir sonucu olan yararlanma hakkı(fructus) ve eşyayı dilediği şekilde ve amaçta kullanabilme hakkının neticesinde ortaya çıkan kullanma hakkı(usus).⁴⁶ Gerçekten de, bir kimse eşya üzerinde abusus, fructus ve usus hakkına sahip olması durumunda o eşyanın maliki haline gelmektedir.

Roma Hukuku'nda her ne kadar ilerleyen dönemlerde özel mülkiyet anlayışı kabul edilse de mülkiyet hakkının mutlak olmadığı belirli sebeplerden kaynaklanan sınırlamaların gündeme geldiği görülebilmektedir. Gerçekten de, kamu hukuku veya özel hukuktan doğan sınırlama sebepleri neticesinde kişilerin sınırsız bir mülkiyet hakkına sahip olmadıkları söylenebilir.⁴⁷

Özel hukuktan doğan sınırlama sebeplerine örnek vermek gerekirse: Komşu malikin arsasında bulunan ağacın dalının kendi arsasına sarkan kişinin o ağacı kesme hakkı, komşu malikin arazisinde bulunan ağacın kendi arsasına sarkan kişinin o ağacın dalında yetişen meyveyi toplama hakkı.⁴⁸

Kamu hukukundan doğan sınırlamalara örnek göstermek gerekirse: İstimlak, nehir kıyısında bulunan taşınmazlar ve taşınmaz vergisi.⁴⁹

Görüldüğü üzere, Roma Dönemin' de tıpkı Antik Yunan Dönemin 'de olduğu gibi kolektif mülkiyetten özel mülkiyete doğru gelişen bir süreç gözlenebilir. Buna karşın, Roma Dönemin 'de mülkiyet hakkı hukuk kuralları ile sistematik bir şekilde çerçevesi çizilmiş kavram haline gelmiştir.

1.3.3. Orta Çağ Döneminde Mülkiyet Hakkının Durumu

Orta çağ döneminde, merkezi otoritenin zayıflaması ve feodal sistemin etkinliğinin artması sonucunda mülkiyet kavramı önemli ölçüde farklılaşmıştır. Böyle bir dönemde mülkiyet hakkına olan bakış açısının farklı bir hal alması son derece doğaldır.⁵⁰

⁴⁶ Safa Reisoğlu, **Uluslararası Boyutlarıyla İnsan Hakları**, Beta Yayınları, İstanbul, 2001, s. 119.

⁴⁷ Erdem Küçükbaşakçı, **Roma Hukukunda Mülkiyet Hakkının Sınırları**, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2011, ss. 28-29.

⁴⁸ Bıçakçı, ss.66-67.

⁴⁹ Ziya Umur, **Roma Eşya Hukuku**, Filiz Kitabevi, İstanbul, 1985, s. 32-34.

⁵⁰ Güriz (1969), s. 71.

Bu dönemde, senyörler yani büyük toprak sahipleri ekonomik anlamda güçlü olmanın yanında siyasi ve askeri alanda da etkin bir rol oynamışlardır.⁵¹ Krallar ile kilise arasında cereyan eden iktidar mücadelesinin yanı sıra toprak sahipleri de kendi aralarında güç yarışına girmişlerdir.

Gerçekten de, Orta Çağ'da Hristiyanlığın yükselmesi ile krallar o kadar çok güç kaybına uğradılar ki, dini bir kurum olan kilise kimin kral olacağına karar verebilme gücüne sahiptir. Böylece, bu dönemde kilisenin baskısı altında hüküm süren kralların varlığından söz edebilmek mümkün hale gelmiştir.⁵²

Kilisenin bu denli etkili olması neticesinde siyasetten hukuka ekonomiden sosyal yaşama kadar her alana müdahil olabilme kudretine haiz olmuştur. Gerçekten, mülkiyet hakkı kavramı beyler ve kilise arasında bölüşülen bir kavram haline gelmiştir. Halk ise, beylerin topraklarında hayatta kalabilecek kadar cüzi bir miktara üretime katılıyordu. Bunun sonucunda, Hristiyanlık düşüncesine de uygun olarak toplumlarda ticari hayat yavaşlamış ve gelişme gösterememiştir.⁵³

Buna ek olarak, her beyliğin farklı ekonomi politikalarını gütmeleri neticesinde çeşitli vergi türleri ortaya çıkmıştır ve ticaret gerilemiştir. Böylece, burjuva kesimi ticari alanda zayıflayıp ekonomide birlik ve tekdüzelik meydana getirmek için beyliklerden desteklerini esirgeyip merkezi otoriteleri yani kralları desteklemişlerdir. Nihayet, burjuva sınıfının zenginleşmesi sonucunda, kilisenin ekonomi ile ilgili olan kararlarına karşı gelmeyi başaramışlardır. Bu suretle, özel mülkiyet kavramının ve ekonomik alanda gelişmelerin önü açılmıştır.⁵⁴

1.3.4. Modern Batı Toplumunda Mülkiyet Hakkı

Mülkiyet hakkı, kilisenin ve derebeylerin baskısından kurtulan merkezi krallıklar ve halk lehine önemli ölçüde ilerleme kaydetmiştir. Gerçekten, bu ilerlemelerin ilk adımı 1215 tarihli Magna Carta Libertatum'dur. Anayasacılık hareketlerinin başlangıcı kabul edilen bu belge, İngiltere kralının vatandaşlara keyfi

⁵¹ İsmet Güvenç, **Anayasa Mahkemesi Kararlarında Mülkiyet Hakkı**, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2008, s. 9.

⁵² Ramazan Kılıç ve Mine Demirçelik, "Mülkiyet Kavramının Tarihsel Gelişimi Sürecinde Ortaçağ ve Reform Hareketi", **Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı:30, Kütahya, Ağustos 2011, ss. 184-185.

⁵³ Kılıç ve Demirçelik, s. 184.

⁵⁴ Etkü, s. 61.

olarak vergi koyamayacağına ilişkindir. Böylece, tarih boyunca ilk defa monark kişilere keyfi olarak vergi yükletemeyecek yani mülkiyet hakkına saygı duymak zorunda kalacaktır⁵⁵.

1453 yılında İstanbul'un fethedilmesi sonucunda Doğu Roma İmparatorluğu dünya sahnesinden silinmiştir. Doğu Roma İmparatorluğunda yaşayan bilim insanlarının Avrupa'ya gitmeleri sonucunda siyasal, sanatsal, ekonomik açıdan gelişmelerin yaşandığı kadar hukuk alanında da gelişmeler yaşanmıştır. Bunun sonucunda insan haklarının gelişimine katkıda bulunan birtakım belgeler yayınlanmıştır. İçerisinde mülkiyet hakkı ile ilgili ifadeler de yer veren bu belgelere örnek vermek gerekirse: 1628 tarihli Petition of Rights ve 1689 tarihli Bill of Rights.

1789 yılında bütün dünyayı değiştirecek olan Fransız İhtilalinin yansıması hukuk alanında da görülmüştür. Gerçekten de, 1789 yılında kabul edilen Fransız İnsan ve Yurttaş Hakları Beyannamesi'nde mülkiyet hakkının bir insan hakkı olduğu vurgulanmıştır.⁵⁶ Buna ek olarak, Amerika Birleşik Devletleri tarafından Virginia Haklar Bildirgesi'nde her insanın mülkiyet hakkına sahip olduğu ifade edilmiştir.⁵⁷

Mülkiyet hakkı, Ulus üstü metinlerde 20.yy'ın ortalarından itibaren yer almaya başlamıştır. İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi' ne göre herkesin kişisel veya toplu olarak mülkiyet hakkının var olduğu ve bu hakka keyfi olarak müdahale edilemeyecektir.⁵⁸

Amerikan İnsan Hakları ve Ödevler Beyannamesi, her insanın en azından asgari standartla hayatını idame ettirmek amacıyla ve kişilik onurunun ve konutunun korunması amacıyla mülkiyet hakkına sahip olduğunu ifade etmiştir.⁵⁹

1.4. TÜRK HUKUK TARİHİNDE MÜLKİYET HAKKININ GELİŞİMİ

⁵⁵ Zeynep Ağdemir, "1215 Magna Carta'dan 1381 Köylü İsyanına İngiltere'de Vergiler ve Vergileme Yetkisi", **Akdeniz İİBF Dergisi**, Cilt:22, Sayı:1, 2021, s. 8.

⁵⁶ <http://www.diegaste.de/gaste/diegaste-sayil712.html>, (31.05.2023).

⁵⁷ https://tr.wikisource.org/wiki/Virginia_%C4%B0nsan_Haklar%C4%B1_Bildirgesi, (31.05.2023).

⁵⁸ <https://www.ihd.org.tr/insan-haklari-evrensel-beyannamesi/>, (31.05.2023).

⁵⁹ <https://insanhaklariizleme.org/vt/mfhandler.php?file=Amerikan%20%C4%B0nsan%20Haklar%C4%B1%20ve%20%C3%96devleri%20Bildirisi.doc&table=yayin&field=dosya&pageType=view&key1=531>, (31.05.2023).

1.4.1. İslamiyet Öncesi Türk Devletlerinde Mülkiyet Hakkı

İslamiyet öncesi Türklerde ilk zamanlarda mülkiyet hakkını incelersek, Antik Yunan ve Roma Döneminde olduğu gibi kolektif mülkiyet anlayışı görülmektedir. Kolektif mülkiyet anlayışı, zamanla aile mülkiyeti anlayışına daha sonra ise şahsi mülkiyet anlayışına dönüşmüştür. Şahsi mülkiyetin yanında yaylak, mera gibi toplumun tamamına özgülenen yerlerde kolektif mülkiyet anlayışı devam etmiştir.⁶⁰

Hunlarda özel mülkiyet anlayışı sınırlı olarak varlığını sürdürmüştür. Kural olarak kişilerin mülkiyet hakkı olmakla birlikte olağanüstü durumlarda Hakan, kişilerin mallarına el koyabilme hakkına sahiptir. Kıtlik dönemlerinde kişiler yaşamlarını sürdürebilecek kadar malı kendilerine saklamak şartıyla geriye kalan mallarını satmaya mecbur bırakılıyordu. Buna ek olarak, savaş dönemlerinde Hun askerleri düşmanların eşyalarına sahip olabilir. Nihayet, askerler savaşlarda ele geçirilen esirleri köle statüsünde elde edebiliyorlardı.⁶¹

Göktürklerde şahsi mülkiyet hakkının yanında aile mülkiyeti kavramı da ortaya çıkmıştır. Göktürklerde kadın ve erkek evlendikleri zaman mallarının tümü aile mülkiyetini oluşturmaktadır.⁶² Bunu takiben, aile içindeki bulunan mallar üzerine ortak mülkiyet mi yoksa özel mülkiyet mi var? Bu konu tartışma konusudur. Örneğin, kocanın kadının çeyizi üzerinde hak sahibi olamaması özel mülkiyetin varlığını kanıtlar niteliktedir. Buna ek olarak, kadının ölmesi üzerine eğer kız çocuk yoksa çeyizin kadın hısımlara kalması Göktürklerde özel mülkiyetin varlığını güçlendiren hadiselerdir.⁶³

Uygurlar yerleşik hayata geçmelerinin bir sonucu olarak tarımla uğraşmışlardır. Tarımın bu kadar değerli olduğu bir dönemde mülkiyet anlayışı da değişiklik göstermiştir. Gerçekten, Uygurlarda tarımın ve toprağın kıymeti nedeniyle toprak mülkiyeti anlayışı öne çıkmıştır. Bu dönemlerde, üzerinde tarım yapılan bu arazilerin mülkiyeti aile reisine aittir. Buna ek olarak, Uygurlar taşınır veya taşınmaz mallar üzerinde yapılan hukuki işlemleri belgelendirmişlerdir. Bu durum, Uygurların

⁶⁰ Saim Tuğrul, **Kamu Hukuku Açısından Mülkiyet Hakkı ve Sınırlandırılması**, Kazancı Yayınları, Ankara, 2004, s. 46.

⁶¹ Etgü, s.116.

⁶² Coşkun Üçok ve diğerleri, **Türk Hukuk Tarihi**, 9.Bası, Ankara, 1999, s. 28.

⁶³ Mehmet Mandaloğlu, "İslamiyetten Önce Türklerde Aile Hukuku", **Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, Sayı:33, 2013, s. 146.

ticari hayatın vazgeçilmez unsuru olan mülkiyet kavramına ve bundan doğan mülkiyet hakkına değer verdikleri söylenebilir.⁶⁴

1.4.2. İslam Hukukunda Mülkiyet Hakkı

Mülkiyet hakkının anlamı ve kapsamı konusunda birçok İslam düşünürü tarafından fikirler beyan edilmiştir. Bu düşünürlerin bir kısmı mülkiyetin hukuki bir gerçeklik olduğu ifade ederken diğer kısmı ise yalnızca mülkiyet hakkının konusunu ele almıştır. Üçüncü bir kesim ise, mülkiyet hakkının şahıs ile eşya arasında var olan bir ilişki olduğunu ifade etmiştir.⁶⁵

İslam hukukunda, Türk hukuk sistemine paralel olarak mülkiyet ve zilyetlik kavramları ayrı bir şekilde ele alınmıştır. Gerçekten de İslam hukuk sistemine göre zilyetlik, kişiye bir şey üzerinde her türlü faaliyette bulunabilme yetkisini vermez. Bir başka deyişle, birey zilyet olduğu eşya üzerinde sınırlı faaliyetlerde bulunabilme durumunu ifade etmektedir.⁶⁶ Buna karşın, mülkiyet kavramı ise bir hak olarak ele alınmıştır.⁶⁷

İslam hukuku bağlamında mülkiyet, ayn ve dayn şeklinde ele alınmıştır. Ayn ifadesi, günümüz hukuk sisteminde ki ayni hak kavramına karşılık gelmektedir. Deyn ifadesi ise günümüzde nisbi hak olarak ifade edilen kavrama denk gelmektedir.⁶⁸

İslam hukukuna göre en geniş anlamda mülkiyet Allah' a aittir.⁶⁹ Mülk, Allah tarafından insanlara emanet edilmiştir. İslam Hukukunda kabul edilen genel görüşlere göre kişiler, Allah ile mülk arasında bir vekil sıfatına sahiptirler.

İslam Hukuku mülkiyet hakkına sahip olan kişiler arasında herhangi bir ayırım yapmamıştır. Bir başka ifadeyle, gayrimüslümler de mülkiyet hakkına sahiptir.⁷⁰

⁶⁴ Halil Cin ve Gül Akyılmaz, **Türk Hukuk Tarihi**, 4.Baskı, Sayram Yayınları, Konya,2011, s. 37.

⁶⁵Recep Özdemir, “İSLÂM HUKUKUNA GÖRE MÜLKİYET VE MÜLKİYETİN TEMELLENDİRİLMESİ”, **Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Sayı:31, Mart 2019, s. 263.

⁶⁶ Dağlı, s. 15.

⁶⁷ Fuat Oğuz, **Mülkiyet Hakları**, Roma Yayınları, Ankara, 2013, s. 18.

⁶⁸ Tabak, s. 23.

⁶⁹ Hakkı Dağlı, **Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararları Işığında Mülkiyet Hakkı**, Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırıkkale, 2006, s. 34.

⁷⁰ Etkü, s. 117.

Mülkiyet hakkının korunabilmesinin yegâne şartı, bireyin ilgili eşya üzerindeki mülkiyet hakkının meşru vasıtalar yoluyla elde edilmiş olmasıdır. Emek, işgal, ticaret ve miras gibi durumlar neticesinde elde edilen mülkler İslam Hukuku tarafından meşru sayılacak ve korunacaktır.⁷¹

İslam Hukuku, günümüz hukuk sistemindeki gibi bazı durumlarda kişilerin mülkiyet haklarının toplum yararına sınırlandırılmasına cevaz vermiştir. Gerçekten de, kamu menfaatinin kişilerin menfaatine oranla olması ve zorunluluk hallerinin bulunması durumlarında kişilerin mülkiyet hakları kamulaştırma, vergi, malların fiyatlarının düzenlenmesi gibi araçlar vasıtasıyla kısıtlanabilmektedir.⁷²

1.4.3. Büyük Selçuklu, Anadolu Selçuklu ve Osmanlı Döneminde Mülkiyet Anlayışı

1.4.3.1. Büyük Selçuklu ve Anadolu Selçuklu Döneminde Mülkiyet Hakkı

Selçuklu Döneminde, mülkiyet anlayışında ikta sistemi göze çarpmaktadır. İkta sistemine göre, getirdikleri gelirler oranında sınıflandırılan araziler ordunun önemli bir bölümünü oluşturan sipahilere savaşlarda elde ettikleri başarı oranına göre verilmektedir. Sipahiler, elde ettikleri bu arazileri tarım amaçlı kullanmakla birlikte ikamet etme amacıyla da kullanmaları göze çarpmaktadır. Bunların karşılığında ise sipahiler, savaş döneminde devlet adına asker yetiştirme yükümlülüğü altına giriyorlardı.⁷³

1.4.3.2. Osmanlı Döneminde Mülkiyet Anlayışı

Osmanlı Devleti'nin siyasal, sosyal ve ekonomik alanda yükselişinin bir sonucu olarak halifelik makamının temsilcisi konumunda olması sebebiyle gerek devlet yönetiminde gerekse de sosyal hayatta İslam dininin kuralları ve çerçevesi bütünüyle uygulama alanı bulmuştur. Mülkiyet hakkına olan bakış açısı da bu

⁷¹ Etgü, s. 118.

⁷² Alparslan Altan, **Mülkiyet Hakkı, Güvencesi ve Korunması**, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2008, s. 38.

⁷³ Duman, s. 17.

durumdan etkilenmiştir.⁷⁴ İslam dininde her şeyin malikinin Allah olduğu anlayışı hakimdir. Buna rağmen, özel mülkiyet hakkını tamamen yok saymamıştır. Böylece, Allah'ın gerçek malik, kişilerin varsayımsal malik olduğu sonucuna ulaşılabilir.⁷⁵

Osmanlı Devleti'nde, İslam dininin etkisi sonucunda mülkiyet hakkına değer verilse bile 1839 tarihinde kabul edilmiş olan Tanzimat Fermanı dönemine kadar geçerli bir korumadan bahsedilmesi mümkün değildir. Tanzimat Fermanı'nın kabulü öncesinde, mülk yalnızca hükümdarındır anlayışı hakimdir. Bunun sonucunda, mal müsadereyi olağan bir şekilde uygulanıyordu.⁷⁶

Tanzimat Fermanı, bazı yazarlarca Türklerin ilk haklar bildirisi şeklinde ifade edilmektedir. Bu ferman sonucunda başta can güvenliği olmak üzere ırz ve namus, mülkiyet hakları korunmakla birlikte vergilerin daha önceden belirli olacağı yani keyfi bir şekilde halktan vergi toplanmayacağı ifade edilmiştir. Müsadere usulüne son verileceği, suçlu bir kimsenin malı devlet tarafından müsadere edilse bile kişinin alt soyunun mirastan mahrum bırakılamayacağı düzenlenmiştir.⁷⁷ Tanzimat Fermanının, tek tarafı yayınlanan ve padişah tarafından her zaman kaldırılabilme ihtimalinin bulunduğu bir belge olması sebebiyle hukuki anlamda bağlayıcı olmasa bile manevi anlamdaki etkisinin yadsınamayacağı bir gerçektir.

Şunu da ifade etmek gerekir ki, 1808 tarihinde padişah ile ayanlar arasında kabul edilen Senedi İttifak sonucunda toplumun tamamı etkilenmese bile ayanların bulunduğu bölgelerdeki mülkiyet hakları gözle görülür bir şekilde kuvvetlenmiştir. Dolayısıyla, Senedi İttifak'ın mülkiyet kavramına ilişkin gözle görülür olmasa bile etkilediği ifade edilebilir.⁷⁸

1856 tarihli Islahat Fermanı, Tanzimat Fermanında da tanınan yaşam, mülkiyet ve ırz ve namusun korunması hakları başta olmak üzere çeşitli hakları vurgulamıştır ve teminat altına almıştır. Buna karşın, bu fermanın Tanzimat Fermanı'ndan ayrılan bazı noktaları bulunmaktadır. Öncelikle, fermanda dikkat çekilmesi istenilen nokta Hristiyan azınlık ile Müslüman tebaanın eşit olduğu

⁷⁴ Akın Düren, **Toprak Hukuku Dersleri**, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, Ankara, 1972, s. 172.

⁷⁵ Güvenç, s. 32.

⁷⁶ Münci Kapani, **Kamu Hürriyetleri**, 6.Baskı, Ankara, 1981, s. 95.

⁷⁷ Kapani, s. 94.

⁷⁸ Duman, s. 19.

fikridir. Buna ek olarak Islahat Fermanı, Tanzimat Fermanı'nın aksine batılı devletlerin dayatmaları sonucunda ortaya çıkmıştır.⁷⁹

Türk tarihinin yazılı ilk anayasası 1876 yılında kabul edilen Kanun-i Esasi'dir. Kanun-i Esasi, birçok temel hak ve hürriyetleri düzenlemiştir. Mülkiyet hakkı ise ilk defa bir anayasal metinde kendisine yer bulmaktadır. Kanuni Esasi, herkesin mülkiyet hakkını garanti etmiş hakkın kamu yararı nedeniyle ve kanunda öngörülen durumlar neticesinde sınırlandırılabilceğini ifade etmiştir.⁸⁰

Özel hukuk bağlamında ise, mülkiyet hakkı Mecelle de yer almaktadır. Gerçekten de, kişiler mülkiyet hakkını istediği şekilde kullanabilme hakkına sahiptir. Bu hak yalnızca yasa koyucu tarafından kısıtlanabilecektir.⁸¹

1.4.4. 1921 Anayasasında Mülkiyet Hakkı

Kurtuluş Savaşı'nın en yoğun geçtiği dönemde yürürlüğe giren 1921 tarihli Anayasa, yapısı ve kabul edildiği dönem itibariyle klasik anlamda tanımlanan anayasalardan farklıdır. Klasik anlamda anayasa, kişiler ile devletin birbirlerine karşı yükümlülüklerini, devlet erkeleri arasındaki ilişkiyi ve kişilerin temel hak ve hürriyetlerini düzenleyen metinlerdir. 1921 Anayasasında ise temel hak ve hürriyetlere yer verilmediğini görmekteyiz. Buna karşın, 1876 Kanun-i Esaside yer alan temel hak ve hürriyetlere ilişkin hükümlerin 1921 Anayasasına aykırı düşmeyecek şekilde uygulanması, kişilerin 1921 Anayasası döneminde temel hak ve hürriyetlerden tamamen mahrum kalmadığı ifade edilebilir. Dolayısıyla, bu dönemde anayasal bağlamda mülkiyet hakkına ilişkin bir düzenlemeden bahsetmek mümkün gözükmemektedir.⁸²

Buna rağmen, mülkiyet hakkına ilişkin düzenlemelerin varlığından bahsetmek mümkündür. Gerçekten de, 7-8 Ağustos 1921 tarihinde Mustafa Kemal Atatürk tarafından yayınlanan Tekalif-i Milliye emirleri doğrudan kişilerin mülkiyet haklarına ilişkindir. İlgili emirler kısaca şu şekildedir: Her aile çamaşır ve

⁷⁹ İlhan F.Akın, **Kamu Hukuku**, İstanbul, 1987, s.45.

⁸⁰ <https://www.anayasa.gov.tr/tr/mevzuat/onceki-anayasalar/1876-k%C3%A2n%C3%BBn-i-es%C3%A2s%C3%AE/>, (31.05.2023).

⁸¹ https://cdn.istanbul.edu.tr/FileHandler2.ashx?f=mecelle_kulli.kaideler.pdf, (31.05.2023).

⁸² Ercan Çelebi, “1921 Anayasası'nın Uygulanmasına İlişkin Değerlendirme ve Tespitler”, **Belgi Dergisi**, Sayı:22, 2021, s.89.

çoraplarından birer kat hazırlayacak ve tekalif-i milliye komisyonuna tevdi edecek, kişilerin ellerinde bulunan saman, gaz, buğday gibi bazı ürünlerin parası sonradan ödenmek üzere yüzde kırkına el konulacak.⁸³

1.4.5. 1924 Anayasasında Mülkiyet Hakkı

1924 Anayasası, 1789 Fransız İhtilali ile birlikte ortaya çıkan doğal hukuk anlayışına uygun bir şekilde sosyal ve ekonomik hak ve özgürlüklere yer vermeden kişi hak ve özgürlüklerine ve yine siyasi hak ve özgürlüklere yer vermiştir. 1924 Anayasasının 68.maddesinde açıklanan hürriyet tanımı ile Fransız İhtilalinin sonucunda kabul gören hürriyet tanımı benzerlik göstermektedir. Gerçekten de 68.madde hükmü hürriyetin, başkalarına zarar vermeyecek her şeyi yapma serbestisi anlamına geldiğini ifade etmiştir.⁸⁴ Buna ek olarak 1924 Anayasasının 66-88 maddeleri arasında düzenlenen temel hak ve hürriyetleri incelediğimiz zaman günümüz anayasalarında düzenlenen, sosyal güvenlik hakkı, grev hakkı ve toplu iş sözleşmesi gibi sosyal ve ekonomik hak ve özgürlükler yer almamıştır.

1924 Anayasasının liberal bir karaktere sahip olmasından dolayı devlete pozitif edimler yükleyen sosyal ve ekonomik hak ve özgürlükler bu anayasada kendilerine yer bulamamıştır. Nitekim II. Dünya Savaşının ardından yaygınlaşan ve modern devletlerin anayasalarında kendilerine yer bulan sosyal ve ekonomik hak ve özgürlüklerin 1924 Anayasasında yer almaması son derece doğaldır.⁸⁵ Buna karşın, liberal anlayışın doğal bir sonucu olarak mülkiyet hakkı 1924 Anayasasında yer almıştır.

1924 Anayasasının 71. Maddesi hükmünde, mülkiyet hakkının her türlü saldırıdan korunacağı ifade edilmiştir.⁸⁶ Bu hüküm mülkiyet hakkını doğrudan korumaktadır. Buna karşın, 73.madde de angaryanın kesin bir şekilde yasaklandığı görülmektedir.⁸⁷ Angarya sonucunda emeğinin karşılığını alamayan işçi doğrudan

⁸³ Mehmet Kayıran, “Tekalif-i Milliye Emirleri ve Uygulanışı”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, Cilt:5, Sayı:15, 1989, ss. 649-650.

⁸⁴ **1924 Anayasası m.68**: “Her Türk hür doğar, hür yaşar. Hürriyet, başkasına muzır olmayacak her türlü tasarrufatta bulunmaktır.”

⁸⁵ Server Tanilli, **Devlet ve Demokrasi-Anayasa Hukukuna Giriş**, 3.Baskı, Say Yayınları, İstanbul,1982, s. 173.

⁸⁶ <https://www.anayasa.gov.tr/tr/mevzuat/onceki-anayasalar/1924-anayasasi/>, (31.05.2023).

⁸⁷ <https://www.anayasa.gov.tr/tr/mevzuat/onceki-anayasalar/1924-anayasasi/>, (31.05.2023).

olmasa da dolaylı yoldan kazanabileceği paradan yoksun kalacaktır. Bunun sonucunda ise, mülkiyet hakkı dolaylı yoldan ihlal edilecektir. İşte, 1924 Anayasası angaryayı yasaklamak suretiyle dolaylı yoldan ve farklı bir pencereden mülkiyet hakkını koruma altına almıştır.

1924 Anayasasının 74.madde hükmü ise kamulaştırmayı düzenlenmiştir. Gerçekten de ilgili hüküm uyarınca, kamu yararı sabit görülmedikçe ve ilgili malın değeri peşin ödenmedikçe kimsenin malı kamulaştırılamaz.⁸⁸ Görüldüğü üzere, devlet kamunun yararının üstün olması ve ücretinin peşin ödenmesi sonucunda kişilerin malını kamulaştırabilecek. Bunların haricinde, kişilerin malları keyfi olarak devletin mülkiyetine dahil edilemeyecek. Nihayet, m.73 hükmü de bireylerin mülkiyet haklarını koruyan bir hüküm olarak 1924 Anayasasında yer almıştır.

1.4.6. 1961 Anayasasında Mülkiyet Hakkı

2.Dünya Savaşının, insan hakları bakımından ortaya çıkardığı olumsuz gelişmelerin etkisi ile batı dünyasında bireylerin temel hak ve hürriyetlerinin daha sıkı korunması ve anayasal metinlerde yer alması gerektiği anlayışı hâkim olmaya başlamıştır.⁸⁹

Bu doğrultuda, 1961 Anayasası da insanı ve toplumu temel değer olarak kabul etmiştir. Buna ek olarak, 1924 Anayasasına nazaran daha sistemli ve kişilerin temel hak ve hürriyetlerinin korunmasını önemsemiş ve bu durumu öncelik haline getirmiştir.⁹⁰

1961 Anayasası, diğer anayasalardan farklı olarak sosyal ve iktisadi haklar ve ödevler başlığı altında sosyal devlet ilkesini benimseyen bir anlayışa sahiptir. Bunun sonucunda, Anayasanın 3.Bölümünde sosyal ve iktisadi haklar ve ödevlere yer vermiştir. Sosyal ve iktisadi haklar ve ödevler başlığı altında bulunan II. bölümde yer

⁸⁸ <https://www.anayasa.gov.tr/tr/mevzuat/onceki-anayasalar/1924-anayasasi/>, (31.05.2023).

⁸⁹ Etem Çalık, “İnsan Hakları Meselesinin Gelişimi ve Siyasî ve Sosyal Faktörlerle İlişkisi”. **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt:6, Sayı:15, Bahar 2017, s. 56.

⁹⁰ Bülent Tanör, **Osmanlı-Türk Anayasal Gelişmeleri**, 8.Baskı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2002, s. 378.

alan Mülkiyet Hakkına ilişkin m.36,37,38 ve 39 olmak üzere birden fazla hüküm bulunduğunu görülmektedir.

Mülkiyet hakkına ilişkin genel kuralı ifade eden m.36 hükmü uyarınca, herkes mülkiyet ve miras haklarına sahiptir. Bu hakların sınırlandırılabilmesi için kamu yararının üstünlüğü bulunmalı ve bu sınırlama mutlaka kanun ile gerçekleştirilmelidir. Buna ek olarak, kimse sahip olduğu mülkiyet hakkını toplum yararına aykırı bir şekilde kullanamayacaktır.⁹¹ Görüldüğü üzere, mutlak bir hak olan mülkiyet hakkının kullanımında bile toplum yararı göz önünde bulundurulacak. Bir başka deyişle, mülkiyet hakkının sosyal devlet anlayışına uygun olarak sınırsız ve mutlak bir serbesti çerçevesinde kullanılamayacağı söylenebilir.⁹²

1961 Anayasası, toprak mülkiyetine ayrı bir önem vermiştir. Gerçekten de, toprak mülkiyetinin düzenlendiği m.37 hükmü uyarınca toprakların verimli olarak işletilmesi amacıyla topraksız veya yeteri kadar toprağı bulunmayan çiftçiye toprak sağlanması amacıyla gerekli tedbirlerin alınması öngörülmüştür. Ayrıca, kanun tarafından sınırı ve genişliği belirlenen toprakların alanları değişiklik gösterebilmektedir. Son olarak, ormanların veya diğer milli servetlerin topraklandırılma ile dağıtılamayacağı ifade edilmiştir.⁹³

1961 Anayasasında düzenlenen önemli müesseselerden olan kamulaştırma ve devletleştirme kavramlarına da değinmek gerekir. 38.Maddede düzenlenen kamulaştırma usulüne göre, bireylerin ya da özel hukuka ait kişilerin özel mülkiyetinde bulunan taşınmazlar devlet tarafından üzerinde mülkiyet veya idari irtifak tahsis edilebilir.⁹⁴ 39.Maddede ise devletleştirme usulü düzenlenmiştir.

İlgili hüküm uyarınca, kamu hizmeti taşıyan özel teşebbüslerin malları kamu yararının gerektirmesi koşulu ve kanunda belirtilen usuller uyarınca gerçek karşılığı ödenmek suretiyle devletleştirilebilir. Devletleştirme ile kamulaştırma arasındaki fark, kamulaştırma da özel kişilerin mallarına el konulurken devletleştirmede kamu hizmeti taşıması koşulu ile özel teşebbüslerin mallarına el konulmaktadır.

⁹¹ <https://www.anayasa.gov.tr/tr/mevzuat/onceki-anayasalar/1961-anayasasi/>, (31.05.2023).

⁹² Adnan Güriz, “Modern Mülkiyet Kavramı ve Toprak Reformu”, **Türkiyede Toprak Reformu Seminerleri 6-8 Haziran**, Ankara, AÜHF Yayınları, s. 89.

⁹³ <https://www.anayasa.gov.tr/tr/mevzuat/onceki-anayasalar/1961-anayasasi/>, (31.05.2023).

⁹⁴ <https://www.anayasa.gov.tr/tr/mevzuat/onceki-anayasalar/1961-anayasasi/>, (31.05.2023).

İKİNCİ BÖLÜM

AVRUPA HUKUKUNDA MÜLKİYET HAKKI

2.1. AVRUPA KONSEYİ KAPSAMINDA MÜLKİYET HAKKI

2.1.1. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinde Mülkiyet Hakkının Kapsamı

1950 yılında Roma’ da imzalanmış olan Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, 1953 yılında resmen uygulanmaya başlamıştır. Avrupalı devletler başta olmak üzere, birçok devletin taraf olduğu bu uluslararası antlaşmada yaşama hakkı⁹⁵, işkence yasağı⁹⁶, kölelik ve zorla çalıştırma yasağı⁹⁷ olmak üzere ağırlıklı olarak kişiye sıkı sıkıya bağlı olan ve bireylerin sırf insan olmasından kaynaklı sahip oldukları hak ve hürriyetleri düzenlemektedir.

Mülkiyet hakkı, sözleşmenin temel halinde yer almamakla birlikte Ek 1 nolu protokol ile sözleşmenin kapsamına sokulmak suretiyle güvence altına alınmıştır.⁹⁸ Ek 1 nolu protokol, 1952 tarihinde Paris’ de taraf devletlerce imzaya açılmıştır. Buna karşın, 1954 yılında on üye devletin imzalaması ve onaylanma sürecinin tamamlanmasının ardından sekiz ay sonra yürürlüğe girmiştir.⁹⁹

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin Ek 1 Nolu protokolünün 1.maddesinde her gerçek ve tüzel kişinin mallarının dokunulmazlığına saygı duyulmasını isteme hakkına sahip olduğu belirtilmiştir. Aynı zamanda, herhangi bir kimsenin ancak kamu yararının gereği olarak, kanunun düzenlediği koşullar ve devletler hukukunun genel prensipleri çerçevesinde mülkiyet hakkından yoksun bırakılabileceği belirtilmiştir. Bu düzenlemenin, devletlerin genel yarara uygun olarak mal varlığının kullanılmasını düzenleme, vergiler ile diğer yükümlülükleri ve para cezalarının tahsil

⁹⁵<https://www.goc.gov.tr/kurumlar/goc.gov.tr/yonetmelikler/Sozlesmeler/Avrupa-Insan-Haklari-Sozlesmesi.pdf>, (31.05.2023).

⁹⁶<https://www.goc.gov.tr/kurumlar/goc.gov.tr/yonetmelikler/Sozlesmeler/Avrupa-Insan-Haklari-Sozlesmesi.pdf>, (31.05.2023).

⁹⁷<https://www.goc.gov.tr/kurumlar/goc.gov.tr/yonetmelikler/Sozlesmeler/Avrupa-Insan-Haklari-Sozlesmesi.pdf>, (31.05.2023).

⁹⁸ Güney Dinç, “Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Mülkiyet Hakkı”, **Türkiye Barolar Birliği Dergisi**, Sayı:51, 2004, s. 133.

⁹⁹ Hacı Ali Açıkgül, “Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesine Ek Protokoller ile Getirilen Yenilikler”, **Türkiye Adalet Akademisi Dergisi**, Sayı:48, Ekim 2021, s. 122.

etme hakkı bakımından zorunlu gördükleri yasaları yürürlüğe koyma haklarına halel getirmeyeceği belirtilmiştir.

Görüldüğü üzere, ek protokolde mülkiyet kavramı sınırlayıcı bir şekilde sayılmamış. Aksine, geniş anlamda ele alınmak suretiyle ekonomik değer taşıyan bütün malvarlıkları mülkiyet kapsamında değerlendirilmiştir.

Gerçekten de, sözleşmede mülkiyet hakkının kapsamına, maddi varlığa sahip olan başta taşınır ve taşınmaz mallar olmak üzere fikir ve sanat eserleri gibi gayri maddi malların da dahil olacağı ifade edilmiştir.¹⁰⁰ Buna karşın, gelecekte elde edilmesi muhtemel olan mal ve mülkler, ücretlerle ilgili ulusal mevzuatta bir değişikliğin meydana gelmeyeceği beklentisi ve kamu makamları dışında özel kişiler arasındaki ilişkilerden kaynaklanan mülkiyet hakkı ihlalleri Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi bağlamında ve mülkiyet hakkı kapsamında değerlendirilmeyen hususlardır.¹⁰¹

Şunu da ifade etmek gerekir ki, mülkiyet hakkının ihlal edildiğine ilişkin iddiaları öncelikle bireyler ileri sürebilir. Bir başka deyişle, hak ihlalinin ileri sürülmesinde birincil başvurucular bireylerdir. Üye devletlerin başvuruları ise ikincil nitelikteki başvurulardır.¹⁰²

Mahkeme mülkiyet hakkının kapsamını belirlerken, Kara Avrupası Hukuk sisteminin temelini oluşturan Roma Hukukundaki mülkiyet kavramını da göz önünde bulundurmaktadır. Gerçekten de, kural olarak geleneksel anlamda mülkiyet hakkının tanımında yer alan her türlü parasal ve ekonomik değer teşkil eden malvarlığını mülkiyet kapsamında değerlendirmektedir.¹⁰³ Görüldüğü üzere, bir malvarlığına ilişkin uyuşmazlığın ihlal olarak değerlendirilmesi için o malvarlığının belirli olması ve o malvarlığına ilişkin hakkın kamu makamları tarafından ihlal edilmesi gerektiği söylenebilir. Sözleşme kapsamında, kural olarak herkes mülkiyet hakkına sahiptir.

Sözleşme uyarınca Mülkiyet hakkının kısıtlanması bazı şartlara tabi kılınmıştır. Bu şartlar kamu yararı, milletlerarası antlaşmalar ve kanunun öngördüğü

¹⁰⁰ Fatma Tülay Karakaş, “Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nde Mülkiyet Hakkı ve Kira Sözleşmesi”, **Banka ve Ticaret Hukuku Dergisi**, Cilt:24, Sayı:2, Prof. Dr. Seza Reisoğlu’na Armağan, Ankara,2007, s. 407.

¹⁰¹ Etgü, ss. 213-215.

¹⁰² Enver Bozkurt ve Selim Kanat, **Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine Başvuru Elkitabı**, Asil Yayın, İstanbul,2006, s. 46.

¹⁰³ Esin Odabaş Sağır, **Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Çerçevesinde Gerçek Kişilerin Mülkiyet Hakkı**, Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2016, s. 22.

sınırlamalardır. Mülkiyet hakkının kullanımına ilişkin bir başka istisna ise devletlerin gerçek ve tüzel kişilerden hukuki dayanağı olmak suretiyle talep ettikleri vergi, parasal katkılar veya para cezalarının ödenmesini sağlamak amacıyla uygulamaya koydukları kanuni hükümler de mülkiyet hakkının kısıtlanması sonucu doğurmaz.

Türkiye ise Ek 1 Nolu protokole 10 Mart 1954 tarihinde 6366 sayılı kanunun kabulü ile taraf olmuştur.¹⁰⁴ Böylelikle, AİHS kapsamına dahil edilmeyen mülkiyet hakkı protokole taraf olan devletler bakımından uluslararası anlamda garanti edilmiştir. Yine belirtmek gerekir ki, AİHS kapsamında mülkiyet hakkına ilişkin korumadan yararlanabilmek için, iç hukuk yollarının tüketilmiş olması gerekir. AİHS m.35 hükmü gereğince bu süre ulusal yargı mercilerinde kararın kesinleşmesinden itibaren 4 aydır.

7 Aralık 2000 tarihinde imzalanan Avrupa Birliği Temel Haklar Şartı'nın 17. Maddesine göre, kişiler kanunlara uygun olmak suretiyle edinilen malların maliki olma ve bu malların kullanma, hâkimiyetinden çıkarma ve miras bırakan sıfatıyla bu malları miras bırakma hakkına sahiptir. Kamu yararı hususu bulunmadan, kanunlar çerçevesinde belirlenen şartların oluşmaması ve ilgili malın karşılığı peşin ödenmeden kişilerin mallarına el konulamaz.

Mülkiyet hakkını ilgilendiren bu düzenleme, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin Ek 1 Nolu protokolüne benzer bir şekilde ele alınmıştır.

Birlik ülkeleri, üye ülkelerin tamamını kapsamak üzere bir anayasa hazırlanması amacıyla çalışmalara başlamıştır. 2003 yılında taslak haline gelen ve 2007 yılında üye ülkelerin onayına sunulan anayasa teklifi, üye ülkelerin birçoğu tarafından reddedilince rafa kaldırılmıştır. Bu gelişme ışığında, taslağın bazı maddelerinin değiştirilmesi suretiyle yeniden teklife sunulmuş ve 2009 yılının Kasım ayında Lizbon Antlaşması olarak anılan anlaşma yürürlüğe girmiştir.

Lizbon Antlaşması çerçevesinde mülkiyet hakkı, Avrupa Birliği Temel Haklar Şartı'na yollama yapılarak ele alınmıştır. Dolayısıyla, ilgili hüküm, mülkiyet hakkına ilişkin ayrıca bir düzenleme getirmemiş. Avrupa Birliği Temel Haklar Şartı'na yollama yapmıştır.¹⁰⁵

¹⁰⁴ https://insanhaklarimerkezi.bilgi.edu.tr/media/uploads/2015/05/08/AIHS_1.protokol.pdf, (07.12.2022).

¹⁰⁵ Veysel Başpınar, “Mukayeseli Hukukta ve Türk Hukuku'nda Mülkiyet Hakkı Teminatı”. **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt:65, Sayı:3, Eylül 2016, s. 643.

2.1.1.1. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Bağlamında Üç Kural İlkesi

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, mülkiyet hakkının korunmasını isteme hakkını gerçek kişilere de tanıdığı gibi tüzel kişilere de tanımıştır. AİHM' in gerçek ve tüzel kişilerin sahip olduğu mülkiyet hakkının korunmasını sağlamak amacıyla somut uyuşmazlıkların çözümünde uyguladığı en önemli ilke üç kural ilkesidir. Üç kural ilkesi AİHM kararlarının sonucunda oluşan içtihatlar çerçevesinde ortaya çıkmıştır. Bu ilke mal ve mülk dokunulmazlığı, mal ve mülkten yoksun bırakma ve mülkiyetin kullanımının denetlenmesi olmak üzere üç unsurdan oluşmaktadır.¹⁰⁶

2.1.1.1.1. Mal ve Mülk Dokunulmazlığı İlkesi

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin Ek 1 Nolu protokolünün 1. Maddesi uyarınca, her gerçek ve tüzel kişi mülkiyetinin kendisine ait olan malları üzerinde saygı gösterilmesini ve bu malların dokunulmazlığını isteme hakkına sahiptirler.

Genel kural mahiyetinde olan bu hüküm mal ve mülkten yoksun bırakma ve mülkiyetin kullanılmasının denetlenmesi ilkelerinin uygulama alanı bulamadığı durumlarda kullanılabilen bir ilkedir. Bir başka deyişle, somut uyuşmazlıkta diğer ikinci ve üçüncü kural uygulanamıyorsa mal ve mülk dokunulmazlığı ilkesi uygulama alanı bulacaktır.¹⁰⁷

Nitekim Erkner ve Hofauer/Avusturya kararında somut olayda doğrudan ilk kuralın uygulanmasının mümkün olup olmadığının incelenmesi yerine ikinci ve üçüncü kuralın uygulanabilirliğinin mümkün olup olmadığının değerlendirilmesinin zorunlu olduğu ifade edilmiştir¹⁰⁸. Eğer ki mülkiyet hakkının ihlali ikinci veya üçüncü kural kapsamına girmiyorsa, uyuşmazlık birinci kural esas alınmak suretiyle çözümlenmelidir.

¹⁰⁶ Sakine Nilüfer Bilgin, **Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Çerçevesinde Mülkiyet Hakkının Korunması**, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2006, ss. 28-32.

¹⁰⁷ Şimşek, s.40.

¹⁰⁸ H. Gürbüz Sarı, **Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesine Ek 1. Protokole Göre Malvarlığı Haklarının Korunması**, On İki Levha Yayınları, İstanbul, 2010, s. 56.

AIHM'nin 23 Eylül 1982 tarihli Sporrong v Lönnroth/ İsveç kararında, başvurucuların maliki oldukları taşınmazlar hakkında önce kamulaştırma kararı verilmiştir. Buna ek olarak, aynı taşınmazlar üzerinde yapılaşma yasağı konulmuştur fakat bir süre sonra kamulaştırma kararı ve yapılaşma yasağı belli bir süre sonra kaldırılmıştır. Buna karşın, başvuruculara herhangi bir tazminat ödenmemiştir.¹⁰⁹ AIHM ise olayda başvurucuların mülkiyet hakkının ihlal edildiğine karar vermiştir.

Greek Refineries ve Stratis Andreadis v. Yunanistan kararında mahkeme, davacı lehine bulunan tahkim kararının uygulanmamasını da mal ve mülk dokunulmazlığının ihlali yani birinci kuralın ihlal edildiğine karar vermiştir.¹¹⁰

2.1.1.1.2. Mal ve Mülkten Yoksun Bırakma

Mülkiyet hakkı malikine mal üzerinde yararlanma, kullanma ve tasarruf etme yetkisi tanıyan en geniş ayni haktır.¹¹¹ Dolayısıyla, kural olarak mülkiyet hakkı mahiyeti gereği mutlak ve kısıtlanamayan bir haktır.

Buna karşın, Ek 1 No'lu Protokol'ün 1. maddesinin 1. Fıkrasına göre, kişilerin mal ve mülklerinden yoksun bırakılmasının üç şartı bulunmaktadır. Kamu menfaati, kanunla belirlenen hususlar ve uluslararası hukukun genel prensiplerine uygun olma şartlarıdır.

İlgili hüküm, mülkiyet hakkının kısıtlanamama kuralının istisnalarını ifade etmiştir. Buna göre mülkiyet hakkı, kamu yararının gerekli kıldığı şartlarda ve kanunla düzenlenen koşullar altında ve uluslararası hukukun genel ilkelerine uygun olmak suretiyle kısıtlanabilir.¹¹²

İlgili hüküm gereğince, kişiler sözleşmede ifade edilen sınırlı sayıdaki sebepler neticesinde mülkiyet haklarından yoksun bırakılabilir. Yani, kişinin ilgili

¹⁰⁹ Osman Doğru, **İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi Kararları Rehberi (1960-1994)**, İstanbul Barosu Yayınları, İstanbul, 1999, s. 35. Sporrong and Lönnroth v. Sweden, App. Nos. 7151/75 and 7152/75, Judgment of 23 September 1982, Series A No. 52.

¹¹⁰ Suat Şimşek, "Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin Mülkiyet Hakkıyla İlgili Davaları İnceleme Yöntemi: Üç Kural Analizi", **Sayıştay Dergisi**, Sayı:88, Ocak-Mart 2013, s. 42.

¹¹¹ M. Kemal Oğuzman ve diğerleri, **Eşya Hukuku**, 20.Baskı, Filiz Kitabevi, İstanbul, 2017, ss 274-275.

¹¹² Etgü, s.221.

mal üzerindeki hâkimiyetinin sona ermesi ve elinden alınmasıdır. Mal ve mülkten yoksun bırakma ifadesinden kast edilen anlam da tam olarak budur.¹¹³

İkinci kural kapsamında ki mülkiyet hakkının kısıtlanması ve bireyin mahrum kalması durumunda, malın yeni malikinin özel kişi veya devlet olması önemli değildir. Burada asıl önemli olan husus, hak sahibi kişinin mal üzerindeki hukuki durumunun değişmesidir. Yani, bu kuralın uygulanmasında mal sahibi ile mal arasındaki mülkiyet ilişkisi önem arz etmektedir. Bir başka deyişle, malın üzerindeki mülkiyet hakkının kimin lehine tahsis edildiğinin önemli olmadığı ifade edilebilir.¹¹⁴

AİHM ikinci kuralı kullanmak suretiyle yapmış olduğu incelemelerde, malın kamulaştırma ya da devletleştirme gibi hukuki müesseseler neticesinde mal sahibi ile aralarındaki hukuki ilişkin sona erip ermediğini araştırmak zorundadır. Bir başka şekilde ifade etmek gerekirse, mahkeme mal ile malik arasındaki hukuki durumun yanı sıra malikin o maldan fiili olarak yararlanmasının mümkün olup olmadığını durumunu da tespit etmesi gerekmektedir. Gerçekten de, AİHM Handyside/Birleşik Krallık davasında mal üzerinde ki geçici el koyma durumlarının yani malikin malın üzerindeki hakimiyetinin tamamen yitirilmemesi halinde ikinci kuralın değil birinci veya üçüncü kuralın uygulanacağını ifade etmiştir. Bir başka kararda ise (Hakansson ve Stureson/İsveç), kanun gereği kamu makamlarına yapılan satışlarda ikinci kuralın uygulanması gerektiğine karar vermiştir.¹¹⁵

Kısacası, mülkiyetten mahrum bırakma (ikinci kural) kuralının uygulanması için malikin mal üzerindeki tasarruf yetkisinin kalıcı olarak sona ermesi gerekmektedir. Bir başka değinilmesi gereken husus ise, malın mülkiyetinin resmi olarak devlete geçmesi ancak malik tarafından fiili kullanımının devam ettiği durumlar da ikinci kuralın uygulanması gerekeceği ifade edilebilir.¹¹⁶

¹¹³ H. Gürbüz Sarı, **Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesine Ek 1. Protokole Göre Malvarlığı Haklarının Korunması**, Beta Yayınları, İstanbul, Nisan 2006, s. 61.

¹¹⁴ Sarı (2006), s. 61.

¹¹⁵ Şimşek, ss. 31-32.

¹¹⁶ Şimşek, ss.32-33.

2.1.1.1.3. Malın Kullanımının Denetlenmesi

Ek 1 No'lu protokolün 1.maddesinin 2.fikrası uyarınca devletlerin, kişiler tarafından kullanılan mülkiyet hakkının kamu menfaatine uygun olacak şekilde hayata geçirildiğinin denetlenmesi, vergi gibi parasal yükümlülüklerin ve cezaların ödenmesini sağlamak amacıyla gerekli hukuksal düzenlemeleri yapma ve bu düzenlemelerin uygulamaya konulmasını sağlama haklarına hâlel getirmez.

İlgili hüküm, devletlere hakkın kullanımının kamu yararına uygun olup olmadığının denetlenmesinin ve buna uygun olarak gerekli yasal düzenlemelerin hayata geçirilmesi konusunda cevaz vermiştir.¹¹⁷

Yukarıdaki hüküm gereğince, devletlerin mülkiyet hakkına müdahalesi iki şekilde karşımıza çıkmaktadır. Mülkiyetin kamu yararı amacıyla kullanılması amacıyla gerekli tedbirleri alınması ve başta vergi olmak üzere para cezalarının tahsilinin sağlıklı bir şekilde gerçekleştirilmesidir.¹¹⁸

AİHM, kamu yararının tanımı yaparken oldukça titiz davranmakta ve bu konuda taraf devletlere ulusal mevzuatlarında düzenleme yapma hakkı vermektedir. AİHM, Lightow ve Diğerleri/Birleşik Krallık kararında kamu yararı hususuna dikkat çekmiştir. Gerçekten de kamu yararı tanımı toplumlara göre farklılık göstermektedir. Bunun sebebi ise kamu yararı anlayışının toplumların sosyolojik yapısının farklılığına oranla değişmesidir. Bu farklılık neticesinde AİHM, kamu yararının tayini konusunda ulusal yargı makamlarının daha sağlıklı tespitlerde bulunabileceklerine dikkat çekmiştir.¹¹⁹

Üçüncü kural kapsamında kamu yararı nedeniyle getirilen sınırlamalar hukuki olmalıdır. Gerçekten de, müdahalenin orantılı olup olmaması bu kural kapsamında önem arz etmez. Buna ek olarak bireye, müdahalenin oranına göre tazminat ödenmesi de zorunlu değildir. Buna karşın, mahkeme söz konusu müdahalenin birey açısından çekilemez derecede olduğu kanaatine varırsa ilgili müdahaleyi orantısız olarak kabul etmelidir.¹²⁰

¹¹⁷ Ömer Anayurt, **Avrupa İnsan Hakları Hukukunda Kişisel Başvuru Yolu**, Seçkin Kitabevi, Ankara, 2004, s. 138.

¹¹⁸ Şimşek, s. 35.

¹¹⁹ Şimşek, ss. 35-36.

¹²⁰ Dağlı, s. 141.

Vergi, para cezalarının ödenmesi ve mal ile ilgili tedbir amaçlı geçici olmak şartıyla verilen müsadere kararlarında malın maliki değişmemektedir. Dolayısıyla, bu ve buna benzer durumlarda mahkeme üçüncü kuralı uygulamaktadır.¹²¹

2.1.2. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi İçtihatları Uyarınca Mülkiyet Hakkının Kapsamı

AİHM, mülkiyet hakkına ilişkin önüne gelen uyuşmazlıklarda üç kural analizi olarak ifade edilen yöntemi uygulamak suretiyle mülkiyet hakkının kapsamını ve istisnalarını belirlemeye çalışır.¹²²

Mahkemeye göre mülkiyet hakkının ihlali üç şekilde meydana gelir. Bunlar; mal ve mülk dokunulmazlığının ihlal edilip edilmediğini inceler. Ayrıca, mal ve mülkten mahrum kalınıp kalınılmadığının değerlendirilmesi ile mal ve mülkün kamu menfaatine tahsis edilip edilmediği hususları da göz önünde bulundurulur. Bir başka deyişle birinci ilke mülkiyet hakkına riayet, ikinci ilke mülkiyet hakkının kullanılmasından mahrum bırakılma ve üçüncü ilke ise mülkiyet hakkından devletin tasarrufu ve yetkisi olarak ifade edilir. Kural olarak bu üç şartı göz önüne alan mahkeme, bazı uyuşmazlıklarda bu üç kuralı da bir arada uygulaması mümkündür. Gerçekten de, James ve Diğerleri/ Birleşik Krallık uyuşmazlığında mahkeme bu üç kuralın birbirinden bağımsız olmadıkları, uyuşmazlıkların çözümünde birlikte uygulanmasının gerekli olduğunu belirtmiştir.¹²³ Dolayısıyla, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi yukarıda ifade edilen üç kuralı ayrı ayrı veya birlikte incelemek suretiyle mülkiyet hakkına ilişkin olan somut uyuşmazlıkta bir çözüme ulaşacaktır.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi tıpkı Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinde olduğu gibi, gelecekte elde edilmesi muhtemel olan mal ve mülkler, ücretlerle ilgili ulusal mevzuatta bir değişikliğin meydana gelmeyeceği beklentisi ve kamu makamları dışında özel kişiler arasındaki mülkiyet hakkına ilişkin uyuşmazlıkları mülkiyet hakkının ihlali olarak görmemektedir.¹²⁴

¹²¹ İbrahim Hakkı Beyazıt, “Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Kapsamında Mülkiyet Hakkı”, **Genç Hukukçular Hukuk Okumaları**, s. 451.

¹²² Şimşek, s. 28.

¹²³ Şimşek, s. 29.

¹²⁴ Etkü, ss. 213-215.

2.1.2.1. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararları Çerçevesinde Mülkiyet Hakkı

2.1.2.1.1. Christodoulidou-Türkiye Kararı

AİHM'nin 4. Dairesinin 1 Mart 2010 tarihli Christodoulidou-Türkiye kararında, 1927 Lefkoşa doğumlu olan başvurucunun 1974 yılına kadar Kıbrıs Cumhuriyeti sınırlarında ait olan 1974 yılından sonra ise Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin egemenlik alanına giren Girne bölgesinde yer alan taşınmazları bulunmaktadır.¹²⁵ Başvurucu, Türkiye'nin 1974 yılında bölge üzerinde hâkimiyet kurmasından sonra bu taşınmazlardan mahrum kaldığını öne sürmek suretiyle AİHM'ne başvurmuştur.

Mahkeme, başvurucunun mülkiyet hakkından yoksun kalmasında ki sorumluluğu Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'ne yüklememiş, olayın gerçekleştiği 1974 yılında bölge üzerinde Türkiye'nin hâkimiyetinin bulunmasından kaynaklı somut olayda taraf devletin Türkiye olduğunu ifade etmiştir.

Başvuran taraf, mülkiyet hakkının kullanımından mahrum kaldığını iddia etmiştir. Buna karşın, taraf devlet ise davaya konu olan taşınmazların kamulaştırılması için harekete geçildiğini ve bu durumun AİHS' ne uygun olduğunu ileri sürmüştür.

AİHM, başvurucunun Ek 1 Nolu protokol kapsamında mülkiyet hakkının ihlal edildiğini ve taraf devlet olan Türkiye'nin başvurucuya tazminat ödemesi gerektiğine ilişkin karara hükmetmiştir.¹²⁶

2.1.2.1.2. X v. Federal Almanya Cumhuriyeti Kararı

¹²⁵ <https://www.mahkemeler.net/aihm/y2.docx>, (13.12.2022).

¹²⁶ Christodoulidou-Türkiye kararında mahkeme Loizidou – Türkiye kararına atıf yapmak suretiyle başvurucunun mülkiyet hakkının ihlal edildiği kanaatine ulaşmıştır. Gerçekten de başvuru 1974 yılından itibaren mülkiyetinde olan arsasından fiili olarak mahrum kalmaktadır. Şahıs, arsasının üzerindeki mutlak hâkimiyetini kaybetmiştir. Bu nedenle, başvurucunun arsasının üzerindeki sahip olduğu mülkiyet hakkından hakkından aralıksız ve sürekli olarak mahrum bırakılması hususu mahkeme tarafından Ek 1 No'lu Protokol'ün 1. maddesi kapsamında başvurucunun mülkiyet hakkına müdahale olarak değerlendirilmiştir.

Ücretlere ilişkin mevzuat hükümlerinin değişmesi durumunun mülkiyet hakkının ihlali kapsamında değerlendirilip değerlendirilmeyeceği hususu X. v. Federal Almanya Cumhuriyeti kararına konu olmuştur.¹²⁷

Bu davada başvurucunun mesleği noterdir. Başvurucu üniversiteler, kiliseler ve maddi anlamda kar amacı bulunmayan dernekler gibi tüzel kişiliğe sahip olan kurumlara ilişkin düzenlenen belgelerden alınan ücretlerin düşürülmesine dair mevzuat değişikliğinin mülkiyet hakkının ihlali olduğunu yönünde AİHM' e başvurmuştur.

Avrupa İnsan Hakları Komisyonu ise ücretlere ilişkin mevzuat değişikliğinin başlı başına mülkiyet hakkının ihlali olmadığını, alınan ücretlerin yasal zemini olduğunu bununla birlikte yasalar kapsamında alınan ücretin başvuru noterin emeğinin karşılığı olduğunu ifade etmiştir.¹²⁸

2.1.2.1.3. Loizidou v. Türkiye Kararı

Başvurucu Kıbrıs Rum Kesimi vatandaşıdır. 1972 yılında eşiyle birlikte Kıbrıs'ın Girne bölgesinde ailesine ait olan arsalar üzerinde apartman inşa etmek istemektedir. Bu inşaat ile ilgili gerekli belgeleri yasal çerçevede elde etmiştir. 1974 yılında Türkiye'nin Kıbrıs'a müdahalesinin ardından başvuru arsalarının üzerindeki kullanma hakkını yitirmiştir. Bunun sonucunda başvuru, AİHS Ek 1 Nolu protokol kapsamında mülkiyet hakkının ihlal edildiğini iddia etmiştir ve mahkemeye başvurmuştur.¹²⁹

Başvurucunun mahkemeye başvurma gerekçeleri şu şekildedir: Başvurucu, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin bağımsızlığının uluslararası statüde tanınmadığını ileri sürmüştür. Bu nedenle, hukuken tanınmayan bir devletin ihlal hususunda herhangi bir sorumluluğunun bulunamayacağını ifade etmiştir. Buna ek olarak, başvurucuya ait arsaların bulunduğu bölgenin Türk askerlerinin hâkimiyeti altında olması sebebiyle, mülkiyet hakkının ihlal edilmesinden sorumlu olan devletin

¹²⁷ <https://fln.dk/-/media/FLN/Publikationer-og-notater/EMRK/EMRK---01-12-2020/X-v-THE-FEDERAL-REPUBLIC-OF-GERMANY.pdf?la=da&hash=AB1A75F638F59C21F9F30B469B78932D554709E3>, (13.12.2022).

¹²⁸ Etkü, s. 214.

¹²⁹ <https://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/pdf/?library=ECHR&id=001-124295&filename=CASE%20OF%20LOIZIDOU%20v.%20TURKEY%20-%20%5BTurkish%20Translation%5D%20by%20the%20Turkish%20Ministry%20of%20Foreign%20Affairs.pdf>, (13.12.2022).

Türkiye olduğunu iddia etmiştir. Böylece, ilgili uyuşmazlık başvuru tarafından Türkiye aleyhine AİHM'e karşı dava yoluyla ileri sürülmüştür.

Mahkeme AİHS Ek 1 Nolu protokol uyarınca, başvuru mülkiyet hakkından sürekli yoksun kalma sebebiyle başvuru iddialarının haklılığa hükmetmiş. Bunun sonucu olarak, mülkiyet hakkının ihlal edildiğini iddiasını 11 oya karşılık 6 oy ile kabul etmiştir.

2.1.2.1.4. Aka v Türkiye Kararı

Somut olayda, başvurucuya ait olan taşınmaz kamulaştırma kararı alınmıştır. Kamulaştırmadan doğan ücret başvurucuya ödenmiştir. Buna karşılık, başvurunun gerçekleştiği dönemde görülen yüksek enflasyondan kaynaklı olarak başvuru ek zarar talebinde bulunmuştur. Türkiye ise bu zarar talebinin karşılanması konusunda gecikmiştir. Yüksek enflasyon neticesinde kamulaştırma bedelinin tam olarak karşılanamaması neticesinde uyuşmazlık AİHM' e kadar taşınmıştır. AİHM vermiş olduğu kararda, ödenen kamulaştırma bedelinin taşınmazın gerçek değerini yansıtmadığı bir başka deyişle “*adil denge*” kurulamadığı gerekçesi ise somut olayda Türkiye aleyhine mülkiyet hakkının ihlal edildiği kararını vermiştir.¹³⁰

2.1.2.1.5. Öneriyıldız v Türkiye Kararı

Başvuru, İstanbul'un Ümraniye ilçesinde gecekondur olarak tabir edilen yapılaşmaların bulunduğu bölgede yaşamaktadır. Başvurucunu ikamet ettiği bölgede yaşanan bir patlama neticesinde başvuru, ikamet ettiği yapı ve kendisine ait eşyaları kaybetmiştir. Başta yaşam hakkı olmak üzere mülkiyet hakkının da ihlal ettiğini öne sürmek suretiyle AİHM' e başvurmuştur.¹³¹

Taraf devlet ise, başvuru yaşamış olduğu bölgenin iç hukuk kurallarına göre mülkiyet hakkının kapsamında olmadığını ilgili bölgenin hazine arası olduğunu böylece başvuru mülkiyet hakkının ihlal edilmediği öne sürmüştür. AİHM ise,

¹³⁰ <https://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/pdf/?library=ECHR&id=001-120468&filename=CASE%20OF%20AKA%20v.%20TURKEY%20-%20%20%5BTurkish%20Translation%5D%20summary%20by%20the%20Turkish%20Ministry%20of%20Foreign%20Affairs.pdf>, (21.12.2022).

¹³¹ [https://cdn.istanbul.edu.tr/FileHandler2.ashx?f=case-of- _neryildiz-v.-turkey---\[turkish-translation\]-by-the-turkish-ministry-of-justice.pdf](https://cdn.istanbul.edu.tr/FileHandler2.ashx?f=case-of- _neryildiz-v.-turkey---[turkish-translation]-by-the-turkish-ministry-of-justice.pdf), (21.12.2022)

taraf devletin zımnen kaçak yapılaşmaya izin verdiğini, bu yapılar ile ilgili gerekli önlemleri almadığını ve durumun ülke politikası haline geldiğini ifade etmiştir. Dolayısıyla, AİHM başvurusunun başta yaşam hakkı olmak üzere Ek 1 Nolu Protokol uyarınca mülkiyet hakkının ihlal edildiği sonucuna ulaşmış ve taraf devlet aleyhine tazminata hükmetmiştir.¹³²

2.1.2.1.6. Sporrong ve Lönnroth v İsveç Kararı

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, mülkiyet hakkının kapsamının belirlenmesi konusunda ki temel prensipleri içeren üç kural ilkesini ilk defa Sporrong ve Lönnroth/İsveç davasında uygulamıştır.¹³³ Üç kural ilkesini özet olarak açıklamıştır. Gerçekten de AİHS Ek 1 nolu Protokolün 1.maddesinin ilk fıkrasının ilk cümlesi uyarınca prensip olarak kişiler mal ve mülk dokunulmazlığına sahiptirler. Aynı maddenin 1. Fıkrasının 2. Cümlesinde ise ikinci kural açıklanmıştır. Bu kural uyarınca, kişilerin mal ve mülklerinden yoksun bırakılmasının belirli kurallar çerçevesinde uygulanabileceğini ifade etmiştir. Aynı maddenin 2. Fıkrasında ise üçüncü kural düzenlenmiştir. Devletler, kanunlar ile belirlenen sınırlar içerisinde kendi genel çıkarlarına uygun olmak koşuluyla mal ve mülklerden yararlanma, kullanma ve kontrol etme yetkilerini düzenleyebilmektedirler.¹³⁴ Sonuç olarak, bu karar ile AİHM üç kural ilkesinin uygulanmasının önünü açmıştır.

2.1.2.1.7. Brumarescu v Romanya Kararı

Somut uyuşmazlıkta, 1950 tarihinde kamulaştırılan bir taşınmaz 1974 yılında bir şahısa satılmıştır. Kamulaştırılan taşınmazın ilk sahibi olan kişi, 1993 yılında kamulaştırma işleminin hukuka aykırı olduğu ileri sürmek suretiyle ilk derece mahkemesinde dava açmıştır. Davacıyı haklı bulan ilk derece mahkemesi kararı temyize taşınmıştır. Temyiz mahkemesinin davacının lehine olan kararı bozması üzerine konu AİHM' e taşınmıştır. AİHM vermiş olduğu bu kararda davacıyı haklı

¹³²Erkan Duyamaz, “Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’nin Çevrenin Korunmasına Katkısı”, **İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, Sayı:47, s. 141.

¹³³Monica Carss-Frisk, **Mülkiyet Hakkı, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 1 No’lu Protokolünün 1.Maddesinin Uygulanmasına İlişkin Kılavuz**, İnsan Hakları El Kitapları, No:4, Strazburg, Avrupa Konseyi,2001 s. 6.

¹³⁴ Carss-Frisk, s. 7.

bulmuştur. AİHM, davaya konu olan taşınmazın hakkında alınan kamulaştırma kararında, ulusal mevzuatın öngördüğü şartların oluşup oluşmadığı hususunun araştırılması gerektiğini belirtmiştir.

Kararda bir başka dikkat çeken husus ise, söz konusu taşınmazın kamulaştırılmasının üzerinden 43 yıl gibi uzun bir süre geçmesine rağmen AİHM kamulaştırılan taşınmazın ilk maliki olan kişinin dava açma hakkının herhangi bir şekilde kısıtlamamıştır. Dolayısıyla, AİHM mülkiyet hakkına ilişkin ihlallerde aradan geçen süreye bakılmaksızın söz konusu hakkın ihlaline ilişkin iddiaların ileri sürülebileceği sonucuna varmıştır.¹³⁵

2.2. AVRUPA BİRLİĞİ HUKUKUNDA MÜLKİYET HAKKI

2.2.1. Avrupa Birliği Temel Haklar Şartında Mülkiyet Hakkı

Avrupa Birliği Temel Haklar Şartı'nın hazırlanması ve ortaya çıkarılmasındaki amaç, Avrupa Birliği'ni oluşturan kurumların temel hak ve hürriyetlere karşı anlayışlı olmasıyla birlikle vatandaşlarının temel hak ve özgürlüklerini kararlılıkla teminat altına almaktır. Yani temel haklar şartı ile birlik yetkileri, temel hak ve özgürlüklerin korunması lehine sınırlandırılmıştır.¹³⁶

Temel Haklar Şartı, giriş kısmıyla birlikte yedi alt bölümden meydana gelmektedir. Giriş bölümünü hariç tutmak gerekirse, şart toplamda 54 maddeden oluşmaktadır.¹³⁷

Temel Haklar Şartının en önemli özelliği, başta birlik vatandaşları olmak üzere birlik sınırları içerisinde ikamet eden bireylerinde sosyal, siyasal ve ekonomik hak ve özgürlüklerini tek bir hukuki metin içerisinde düzenlemiş olmasıdır.¹³⁸

Temel Haklar Şartı, birlik ülkeleri yönünden tavsiye niteliğindeki hükümleri içerisinde barındırmaktadır. Bir başka şekilde ifade etmek gerekirse gerek üye ülkeler gerekse aday ülkeler Temel Haklar Şartını hem tavsiye edici yönüyle hem de

¹³⁵ Altan, s. 206.

¹³⁶ Yüksel Metin, "Avrupa Birliği Temel Haklar Şartı", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Cilt:57, Sayı:4, Nisan 2002, s. 46.

¹³⁷ <https://www.ihd.org.tr/avrupa-birligi-temel-haklar-bildirgesi/>, (20.05.2023).

¹³⁸ Hakan Taşdemir ve Hasan Demir, "Avrupa Birliği Temel Haklar Şartı", *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, Cilt:3, Sayı:3, Güz 2002, s. 95.

bu tavsiyelere uyulmasının zorunlu olduğu bilinciyle hareket etmek durumundadırlar.¹³⁹

Temel Haklar Şartı, hukukun evrensel ilkeleri ışığında kabul edilen temel hak ve özgürlükleri tek metin içerisinde sistematik olarak ele almıştır. Bu özelliği sonucunda, günümüzdeki uluslararası anlamda temel hak ve hürriyetlerin düzenlendiği hukuki metinler içerisinde en modern olma özelliğine sahip olduğu ifade edilebilir.¹⁴⁰

Mülkiyet hakkı ise, Temel Haklar Şartının ikinci bölümünde düzenlenen özgürlükler kısmında yer almaktadır. Miras hakkı ile birlikte düzenlenen mülkiyet hakkı Temel Haklar Şartının 17.maddesinde iki fıkra halinde düzenlenmiştir. İlgili hüküm uyarınca, bireyler kanun çerçevesinde mülkiyet haklarını kullanabilirler. Buna ek olarak, mülkiyetinde olan malları miras bırakabilme hakkına sahiptirler. Kişiler, mülkiyetin de olan bir malın gerçek karşılığının ödenmesi, kamu yararının ağır basması bununla birlikte kanunla belirlenmiş sınırların içerisinde dahil kalması hususların oluşmadığı durumlar dışında ilgili maldan mahrum bırakılamaz.¹⁴¹

Mülkiyet ve miras hakkının birlikte düzenlendiği bu hükümde, fikri mülkiyet hakkının da koruma altında olduğunun belirtilmesi hususu dikkat çekmektedir.

Temel Haklar Şartı birliğin taraf olduğu uluslararası antlaşmalar, ulusal mevzuatlar ve ulusüstü mevzuatlarda düzenlenen hakların derlenmesi ve sistematik bir hale getirilmesi sonucunda ortaya çıkmıştır.¹⁴² Temel Haklar Şartı, tıpkı birlik tarafından düzenlenen diğer hukuki metinler gibi mülkiyet hakkı ile miras hakkını birlikte hüküm altına almıştır.

2.2.2. Avrupa Birliği Adalet Divanı Kararları Uyarınca Mülkiyet Hakkı

2.2.2.1. Outsource Professional Services Ltd v European Union Intellectual Property Office Davası

Hindistan da faaliyet gösteren Flatword Solutions Pvt Ltd isimli şirket 2013 yılında Avrupa Birliği Fikri Mülkiyet Ofisi (EUIPO)'ya başvurmak suretiyle

¹³⁹ Taşdemir ve Demir, s. 95.

¹⁴⁰ Metin, s. 51.

¹⁴¹ <https://www.ihd.org.tr/avrupa-birligi-temel-haklar-bildirgesi/>, (20.05.2023).

¹⁴² Metin, s. 47.

Outsource2India isimli şirkete ait olan tescilin kötü niyet gerekçesiyle hükümsüzlüğünü talep etmiştir.

2015 yılında EUIPO iptal birimi başvuruyu haklı görür ve tescilin iptaline karar verir. Tescil sahibi şirket aleyhine verilen bu kararın iptal edilmesi amacıyla temyiz yoluna başvurur.

EUIPO 4.Temyiz Kurulu, iptal biriminin vermiş olduğu iptal kararını ortadan kaldırır. 4.Temyiz kuruluna göre, itiraz eden şirket ile tescil talebinde bulunan şirket arasında ticari ortaklık bulunmaktadır. İtiraz eden şirketin, Hindistan’ da bulunan işlerini tescil talep eden şirket tarafından yerine getirilmesi hususunda iki şirketin anlaşması bulunmaktadır. Tescil talep eden şirket, Outsource2India ibaresini tamamlayıcı bir ibare olması hasebiyle tescil ettirmek istemiştir. Dolayısıyla, dosya kapsamında tescil talep eden şirketin kötü niyetli bir şekilde hareket ettiğinden bahsedilemez. Ayrıca, dosya kapsamında kötü niyetle tescil talebinin bulunduğu dair somut delillere de rastlanmamıştır. Bu kararın akabinde, Flatworld şirketi dosyayı Genel Mahkemeye taşır. Genel Mahkeme, temyiz kurulunun vermiş olduğu kararı bozar.

Genel mahkeme, Avrupa Birliği Hukukuna hakim olan tescil talebinde ilk bulunan tescile hak kazanır ilkesine atıf yapmıştır. Buna ek olarak, mahkeme tescil talebinde başvuran kişinin kötü niyetli olup olmadığını ortaya koymak amacıyla Chocoladefabriken Lindt/Sprüngli kararına atıf yapmak suretiyle kötü niyete ilişkin kriterleri şu şekilde ortaya koymaktadır: Başvuru sahibi başvuru yapmak suretiyle bir tescil talebinde bulunurken ilgili ibarenin başkası tarafından kullanılıp kullanılmadığı hususunda bilgi sahibi olması mümkün müdür, başvuru sahibi başvurusu sırasında mevcut üçüncü kişilerin ilgili tescilin sahibi olan markadan yararlanma haklarını engelleme kastı içerisinde midir? Buna ek olarak tescil sahibi olan kişinin markasını koruma seviyesi ne kadardır? Şunu da ifade etmek gerekir ki, yukarıda sayılan kriterler tahdidi bir şekilde sayılmamıştır. Mahkeme, yukarıda ifade edilen kriterleri örnekseyici bir biçimde ifade etmiştir.¹⁴³

2.2.2.2. Nold v. Commission Davası

¹⁴³ <https://iprgezgini.org/2020/05/20/abaddan-kotuniyete-iliskin-enteresan-bir-karar/>, (03.01.2023).

Nold v. Commission kararı olarak da bilinen bu karar mülkiyet hakkına ilişkin önemli bir karardır.¹⁴⁴

Dava konusu, Ruhr bölgesindeki şirketlerin satış koşullarında yapacakları değişiklikler için komisyondan karar alma zorunluluğu bulunmaktadır. Bu husus nedeniyle, komisyon kararı uyarınca şirketlerin Ruhrkohle AG isimli şirketin altında birleşme zorunluluğu gündeme gelmiştir. İlgili şirketin altında birleşme hususu gündeme gelen diğer şirket ise komisyonun almış olduğu bu kararı, mülkiyet hakkı ve ayrımcılık yasağının ihlali olarak değerlendirmiş ve ilgili komisyon kararının iptal edilmesi amacıyla mahkemeye başvurmuştur. Adalet Divanı, davacının ayrımcılık yasağına ilişkin iddiasını reddetmiştir. Adalet Divanı davacının mülkiyet hakkına hanel getirildiği iddiasına ilişkin, hukukun evrensel ilkelerine ve birliğin anayasal geleneklerine göndermede bulunmuştur. Buna ek olarak, birliğin taraf olduğu uluslararası antlaşmaların birlik hukuku bakımından yol gösterici bir başka şekilde ifade etmek gerekirse hukuki uyumsuzluklarda dikkate alınması gereken belgeler olduğunu ifade etmiştir.¹⁴⁵

Davacı yapmış olduğu başvuruda haksız çıkmış olsa da, Adalet Divanı'ı temel haklar ile çelişen birlik tasarruflarının iptal edilebilme hususunu gündeme getirmek suretiyle birlik tasarruflarının hukuka uygunluğunun denetlenebileceğini belirtmiştir.¹⁴⁶

2.2.2.3. Hauer v. Land Rheinland-Pfalz Davası

Davaya konu uyumsuzluk, davacı kendisine ait olan arazisinde üzüm dikmek istemiştir. Alman mahkemelerinde dava açan davacının talebi, Avrupa Birliği Konseyinin düzenlemesi uyarınca reddedilmiştir. Davacı AB Hukukunun düzenlemelerine ek olarak ulusal mevzuatının da mülkiyet hakkını güvence altına aldığını belirtmiştir. Buna ek olarak, davacı ulusal anayasasında güvence altına alınan ticaret ve bir mesleği serbestçe yapma hakkının ihlal ettiğini ileri sürmüştür.

¹⁴⁴ Case C-4/73 Nold v. Commission, 1974, ECR 491.

¹⁴⁵ Ahmet Ozan Değer, *Avrupa Toplulukları Adalet Divanı ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Arasında Yargı Yetkisinin Kullanılmasında İşbirliği*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2008, s. 25.

¹⁴⁶ Azime Aslı Bilgin, *Avrupa Birliği Hukukunun Önceliği İlkesi Kapsamında Avrupa Birliğinde Temel Hak Koruması*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2011, ss. 39-40.

Divan önüne gelen uyuşmazlığın topluluk hukuku kuralları gözetilmek suretiyle çözümleneceği ifade edilmiştir. Bununla birlikte, devletlerin ulusal hukukların düzenlenen hükümlerin topluluk hukukuna aykırılık teşkil etmesinin topluluk hukukuna ve birliğine zarar vereceğini bu sebeple temel hakların korunmasında öncelikle topluluk hukukunun ilkelerini ve kurallarının benimsenmesi gerektiği belirtilmiştir. Buna karşın, divan ilgili devletlerin anayasalarında korunan temel hakların topluluk hukukuyla bağdaşmaması durumunun kabul edilemez olduğunu ifade etmiştir.¹⁴⁷

Son olarak, divan üye devletlerin taraf olduğu uluslararası metinlerin topluluk hukuku bağlamında yol gösterici metinler olduğunu belirtmiştir.¹⁴⁸

2.2.2.4. Bosphorus Hava Yolları Turizm ve Ticaret Anonim Şirketi/ İrlanda Davası

Uyuşmazlık, Bosphorus Hava Yolları Turizm isimli bir şirketin kiraladığı olduğu hava araçları ile ilgilidir. Şirketin kiraladığı olduğu hava araçları İrlanda Hükümeti tarafından bağlanmıştır. Dolayısıyla, ilgili şirket bu iddiasını mülkiyet hakkına hanel geldiğini ileri sürmek suretiyle Avrupa İnsan Hakları Komisyonu'na taşımıştır.¹⁴⁹

İrlanda Ulaştırma Bakanı, istinaf mahkemesinin yürütmeyi durdurma kararına karşı temyiz mahkemesine başvurmuştur. Bakan, temyiz mahkemesinin ABAD' dan ön karar alması hususunu talep etmiştir.¹⁵⁰

ABAD, mülkiyet hakkının gerek birlik hukuku normlarında gerekse de mahkeme kararları ile korunduğunu ve korunması gereken bir temel hak olduğunu belirtmiştir. Buna karşın, ABAD yabancı bir devleti gemisinin İrlanda'nın sınırlarını

¹⁴⁷https://inhak.adalet.gov.tr/Resimler/Dokuman/2604202314030512_inhak11_inhakdergi11.pdf, (25.05.2023).

¹⁴⁸Mehmet Semih Gemalmaz, "Ulusalüstü Hukuk Düzeni; Avrupa Topluluğu ve İnsan Hakları", **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi (Prof.Dr. Muammer Aksoy'a Armağan)**, Cilt:46, Sayı:1-2, 1991, ss. 212-13.

¹⁴⁹Recep Ersel Erge , "Bosphorus Hava Yolları Turizm ve Ticaret Anonim Şirketi v. İrlanda Davası", **Anadolu Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt:7, Sayı:2, 2021, s. 416.

¹⁵⁰ Erge, s. 421.

ihlal etmesi üzerine İrlanda Hükümeti'nin şirketin mülkiyetinde bulunan gemileri bağlamasının kamu yararı bağlamında hukuka uygun olduğu görüşünü benimsemiştir. Gerçekten de, ABAD gemilerin bağlanması hadisesinin başvuru aleyhine mali bir kayıp meydana getirmesi durumunun kamu yararının tesis edilmesi karşısında daha az önemli olduğunu ifade etmiştir. ABAD, kamu yararı kavramının bireylerin şahsi yararlarının üstünde olduğu görüşüne sahiptir. Dolayısıyla, somut uyuşmazlıkta ABAD başvurusunun özel yararının kamu yararı karşısında daha az önemli olması sebebiyle başvurusunun iddiasının yerinde olmadığı görüşünü benimsemiştir.¹⁵¹

2.3. AVRUPA BİRLİĞİNE ÜYE OLAN BİRTAKIM ÜLKELERİN ANAYASALARINDA MÜLKİYET HAKKININ DÜZENLENİŞ BİÇİMİ

Avrupa Birliğine üye ülkeler, başta AİHS Ek 1 Nolu Protokol olmak üzere tarafı oldukları uluslararası sözleşmeler gereğince ve kendi iç hukuk kurallarında düzenledikleri hükümler uyarınca topraklarında yaşayan gerçek ve tüzel kişilere mülkiyet hakkı tanımıştır ve bu hakkı hukuk kuralları ile teminat altına almıştır. Bazı üye devletler Anayasalarında mülkiyet hakkına ilişkin düzenlemelere doğrudan yer verirken, bazıları ise doğrudan doğruya Anayasalarında yer vermemiştir.

Anayasalarında mülkiyet hakkına ilişkin düzenleme bulunan ülkeler şu şekildedir: Almanya, Belçika, Danimarka, Estonya, Yunanistan, Finlandiya, İtalya, İrlanda, Lüksemburg, Letonya, Litvanya, Malta, Portekiz, Polonya, İsveç, Slovenya, Slovakya, İspanya, Çek Cumhuriyeti, Macaristan ve Kıbrıs Rum Kesimi.¹⁵²

2.3.1. Federal Almanya Cumhuriyeti Anayasasında Mülkiyet Hakkı

Federal Almanya Cumhuriyeti Anayasasının 14.maddesinde mülkiyet hakkıyla beraber miras hakkı düzenlenmiştir. Gerçekten de, mülkiyet hakkıyla birlikte miras hakkı anayasal çerçevede güvence altına alınmıştır. İlgili hakların kullanımının sınırları kanunlarla belirlenecektir. Mülkiyet hakkının kullanımı toplum yararına aykırı olmamalıdır. Kamulaştırma hususuna da değinen anayasa,

¹⁵¹ Erge, s. 422.

¹⁵² Başpınar(2016), s. 643-644.

kamulaştırmanın kanuni olmasını ve kişiye ilgili taşınmazın değerinin ödenmesini emretmiştir.¹⁵³

Alman Anayasasında mülkiyet hakkının ele alınış biçimi, AİHS Ek 1 Nolu Protokolde düzenlenen mülkiyet hakkının ele alınış biçimi ile oldukça benzerdir. Buna ek olarak, Alman Anayasasının 14.maddesinde kamulaştırma neticesinde taşınmazın sahibine tazminat ödeneceğini düzenlenmesine rağmen 14.maddeye atıfta bulunulmak suretiyle 15.maddede yeniden düzenlenmiştir. Böylece, kamulaştırma müessesesinin de AİHS Ek 1 Nolu Protokole benzer şekilde düzenlendiği ifade edilebilir.¹⁵⁴

2.3.2. Belçika Anayasasına Göre Mülkiyet Hakkı

Belçika Anayasası'nın 16. Maddesinde mülkiyet hakkı, kamulaştırma müessesesi hariç, kanunla belirlenen hususların dışında ve ilgili malın bedeli malikine ödenmedikçe hiç kimsenin malından yoksun kalamayacağı hüküm altına alınmıştır.

İlgili hüküm gereğince, kanunda düzenlenen kamulaştırma müessesesi hariç olmak üzere gerçek veya tüzel kişilerin mülkiyet hakkından yoksun bırakılamayacağı ifade edilmiştir. Buna ek olarak, kamulaştırma bedeline de değinilmiştir. Gerçekten de, adil bir bedel ifadesi ile ilgili kişinin mülkiyet hakkından yoksun bırakılması karşılığında o malın gerçek değeri kişiye ödenmeli bir başka deyişle farazi değeri ödenmek suretiyle ilgilinin malının kamulaştırılamayacağı hükme bağlanmıştır.¹⁵⁵

2.3.3. Danimarka Anayasasında Mülkiyet Hakkı

Danimarka Anayasasının 73.maddesinde mülkiyet hakkı üç fıkra halinde düzenlenmiştir.

İlgili hüküm uyarınca mülkiyet hakkı kural olarak sınırlanamamaktadır. Bunun istisnası ise, meclis tarafından özel görüşme koşulları altında çıkarılacak bir kanun teklifinin yürütme organının başı olan kralın onaylaması koşuluyla sınırlandırılması. Gerçekten de, Danimarka Anayasası mülkiyet hakkını alelade bir

¹⁵³ <https://www.btg-bestellservice.de/pdf/80207000.pdf>, (22.12.2022).

¹⁵⁴ Başpınar(2016), s.644.

¹⁵⁵ <https://hukukbook.com/belcika-anayasasi/>, (22.12.2022).

konu olarak ele almamıştır. Mülkiyet hakkının istisnası olan kamulaştırmanın bir kanuna dayanmasını aramakla beraber bu kanun teklifinin görüşülmesindeki usulü de ayrıca düzenlemiştir ve ilgili kanunun kralın onayına sunulması sonrasında kral tarafından onaylanma şartına bağlamıştır.¹⁵⁶

Buna ek olarak, kamulaştırılan malın malikine belirli bir bedelin ödenmesi zorunluluğu bulunmaktadır. İlgili hüküm uyarınca, kamulaştırma bedellerine ilişkin uyuşmazlıklar hukuk devleti olmanın gereği olarak yargıya taşınabilmektedir. Bireylerin bu hakları hiçbir suretle kısıtlanamaz. Görüldüğü üzere, Danimarka Anayasasında düzenlenen mülkiyet hakkı uluslararası metinlerde düzenlenen mülkiyet hakkı hükümleriyle oldukça benzerlik göstermektedir.

2.3.4. İtalya Anayasasına Göre Mülkiyet Hakkı

İtalya Anayasasının 42.maddesinde mülkiyet ve miras hakkı birlikte düzenlenmiştir.

İlgili hüküm, mülkiyet hakkına sahip olabilecek kişileri kamu tüzel kişiliği ve özel hukuk kurallarına tabi olan gerçek ve tüzel kişiler olmak üzere ikiye ayırmıştır. Kamu tüzel kişileri hariç olmak üzere, özel hukuk kurallarına tabi olan kişilerin mülkiyet haklarının sınırlarını kanun ile belirleneceği ifade edilmiştir. Buna ek olarak mülkiyet hakkının yaşama geçirilmesinde ve bu hakka olan erişimin herkese eşit şekilde tanınmıştır.¹⁵⁷

Mülkiyet hakkının istisnası kamu yararadır. Gerçekten de, kanunla gösterilen durumlarda bedeli ödenmek suretiyle özel mülkiyete ait olan malların kamulaştırılmasına cevaz verilmiştir. Burada ki önemli husus, ilgili hüküm sadece özel mülkiyet kapsamında olan malların kamulaştırılmasını düzenlemiştir. Kamu malları, mahiyetleri gereği kamulaştırma işlemine tabi tutulmamaktadır.

2.3.5. Portekiz Anayasasına Göre Mülkiyet Hakkı

¹⁵⁶ [https://hukukbook.com/danimarka-kraliyet-anayasasi/#:~:text=Danimarka%20Kraliyet%20Anayasas%C4%B1%201973'ten,k%C4%B1sa%20olarak%20nitelenebilecek%20bir%20metindir,\(22.12.2022\).](https://hukukbook.com/danimarka-kraliyet-anayasasi/#:~:text=Danimarka%20Kraliyet%20Anayasas%C4%B1%201973'ten,k%C4%B1sa%20olarak%20nitelenebilecek%20bir%20metindir,(22.12.2022).)

¹⁵⁷ <https://www.adaletbiz.com/mevzuat/italya-anayasasi-tam-metni-h9149.html>, (22.12.2022).

Mülkiyet hakkı, Portekiz Anayasasının 62.maddesinde Özel Mülkiyet başlığı altında düzenlemiştir.

İlgili hüküm, mülkiyet hakkından faydalanan kişiler arasında vatandaş ve yabancı ayrımı gözetmemiştir. Bu haktan herkesin yararlanmasına cevaz vermiştir. Bununla birlikte anayasanın ilgili hükmü, birçok AB üyesi devletlerde olduğu gibi mülkiyet hakkının sınırsız bir şekilde kullanımına da izin vermemiştir. Gerçekten de mülkiyet hakkının yasal çerçevede ele alınması koşuluyla kamulaştırma ve el koyma durumlarında kullanılamayacağı ifade edilmiştir.

Son olarak, kamulaştırma ve el koyma durumlarında ilgili mal üzerinde mülkiyet hakkına sahip olan kişilere kanunlar çerçevesinde belirlenen bedelin ödenmesi, bir başka deyişle mülkiyet hakkının kısıtlandığı durumlarda malike tazminat ödenmesi zorunluluğu düzenlenmiştir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

1982 ANAYASASI ÇERÇEVESİNDE MÜLKİYET HAKKI

1982 Anayasası bireylerin hak ve özgürlüklerini, bireylerin ve devletin birbirlerine olan hak ve yükümlülüklerini ayrıntılı bir şekilde düzenlemiştir. Anayasa koyucu, hukukun alanına girebilecek birçok hadisenin gerçekleşmesi ihtimalini göz önüne almıştır. Bunun sonucunda, ilgili hükümleri ayrıntılı şekilde düzenleme tercihinde bulunmuştur. Dolayısıyla, 1982 Anayasası kazuistik bir yapıya sahiptir.¹⁵⁸

3.1. ANAYASADA MÜLKİYET HAKKININ TANIMI VE YERİ

1982 Anayasasında ikinci kısım ikinci bölümde yer alan mülkiyet hakkı, içerisinde miras hakkına ilişkin hükümlerini de barındıran 35.Madde altında düzenlenmiştir.

İlgili hüküm, 1961 Anayasasında düzenlenen mülkiyet hakkına ilişkin hükmün aynısıdır. Buna karşın 1961 Anayasasında ise sosyal ve iktisadi haklar ve ödevler başlığı altında düzenlenen mülkiyet hakkı 1982 Anayasasında ise kişinin hak ve ödevleri kısmında düzenlenmiştir.¹⁵⁹ Doktrindeki birtakım yazarlara göre mülkiyet hakkının düzenlendiği bölümün değişmesindeki en önemli sebep, 1961 Anayasasını hazırlayan anayasa koyucuya göre mülkiyet hakkı birey ve devleti karşı karşıya getirmeyen, yalnızca ekonomik değeri olan mallara ilişkin bir hak olduğunu düşünmesidir. Buna karşın, 1982 Anayasasına göre mülkiyet hakkının devletin güvencesinde korunan ve devlet tarafından bireyler aleyhine kısıtlanmasının önüne geçilmesi amaçlanmıştır.¹⁶⁰ Buna ek olarak, 1982 Anayasasında mülkiyet hakkı ile miras hakkının birbirleri ile ilişkili olmasından kaynaklı olarak aynı maddede düzenlenme ihtiyacı hissedildiği ifade edilebilir.

1982 Anayasasının 35.maddesi uyarınca, herkes mülkiyet hakkına ehildir. Böylece, gerçek veya tüzel kişi fark etmeksizin herkes mülkiyet hakkı kullanılabilecektir. Ayrıca, mülkiyet hakkından yararlanma noktasında kişinin Türk vatandaşı veya yabancı uyruklu olması da önem arz etmemektedir.¹⁶¹

¹⁵⁸ A. Şeref Gözübüyük, **Anayasa Hukuku**, 4.Baskı, Turhan Kitabevi, Ankara,1993, s. 133.

¹⁵⁹ <https://www.anayasa.gov.tr/tr/mevzuat/oncelki-anayasalar/1961-anayasasi/> (26.05.2023)

¹⁶⁰ İbrahim Ö. Kabaoğlu, **Özgürlükler Hukuku**, 6.Baskı, İmge Kitabevi, Ankara,2002, s. 451.

¹⁶¹ Duman, s. 38.

1982 Anayasası'nın 35.maddesi uyarınca mülkiyet hakkı kamu yararı çerçevesinde kısıtlanabilmektedir. İlgili hükme göre, mülkiyet hakkı yalnızca kamu yararı çerçevesinde kısıtlanabilir. Bu kısıtlama ise mutlaka bir kanun çerçevesinde gerçekleşmelidir. Görüldüğü üzere, mülkiyet hakkı yönetmelik, genelge vb. hukuki metinlerle sınırlandırılmayacaktır. Yalnızca, çıkarılacak olan bir kanun çerçevesinde kısıtlanabilecektir.¹⁶²

1982 Anayasasının 35.maddesinin üçüncü fıkrasında ise malikin mülkiyet hakkını nasıl kullanacağı ifade edilmiştir. Bir başka deyişle, ilgili hüküm malike ödev yüklemektedir. Bu hükme göre, malik sahip olduğu bu hakkı toplum yararına aykırı olarak kullanamayacaktır. İlgili hükmün lafzından anlaşılabileceği üzere, malik bu ödevde mutlak suretle uymak zorundadır. Bir başka şekilde ifade etmek gerekirse, ilgili hükümde malike yüklenen ödev emredici bir hukuk normudur.¹⁶³

3.2. ANAYASAYA GÖRE TEMEL HAK VE ÖZGÜRLÜKLERİN SINIRLANDIRILMASI VE DURDURULMASI REJİMİ İLE MÜLKİYET HAKKININ SINIRLANDIRILMASI VEYA DURDURULMASI ARASINDAKİ İLİŞKİ

Anayasa, temel hak ve özgürlüklerin kullanılmasını olağan ve olağanüstü dönem olmak üzere iki farklı usul çerçevesinde ele almıştır. Buna ek olarak, temel hak ve özgürlüklerin durdurulması da mümkündür. Temel hak ve özgürlüklerin durdurulması ile sınırlandırılması arasındaki fark, durdurma müessesesi sınırlama müessesesine oranla sıkı şartlara bağlı olmakla birlikte ağır tedbirler içermektedir. Bir başka deyişle temel hak ve hürriyetlerin durdurulmasında bireyler ilgili haktan belirli bir süreyle sınırlı olmak şartıyla tamamen yararlanamamaktadır. Kısacası, temel hak ve hürriyetlerin sınırlandırılması durumunda bireyler ilgili haktan kısmen de olsa yararlanabilmektedir. Buna karşın, temel hak ve hürriyetlerin durdurulmasında ise bireyler belirli bir süre ile sınır olmak koşuluyla ilgili haktan hiçbir suretle yararlanamamaktadır. 1982 Anayasasında temel hak ve hürriyetler başlığında

¹⁶² Fikret Eren, **Mülkiyet Kavramı**, A. Recai Seçkin'e Armağan, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, Ankara, 1974, s. 12.

¹⁶³ Adnan Güriz, **Hukuk Başlangıcı**, 12.Baskı, Siyasal Kitabevi, Ankara, 2009, s. 180.

düzenlenen mülkiyet hakkı da anayasamızda ifade edilen sınırlama ve durdurma müessesine tabidir.¹⁶⁴

3.2.1. 1982 Anayasası'na Göre Temel Hak ve Özgürlüklerin Sınırlandırılması Rejimi

Anayasası, temel hak ve özgürlüklerin sınırlanması müessesini 13.madde de düzenlemiştir. İlgili hüküm, 3 Ekim 2001 tarihli 4709 sayılı Anayasa Değişikliği Kanunu ile yeniden ele alınmıştır.¹⁶⁵

1982 Anayasası temel hak ve hürriyetlerin sınırlandırılması müessesini oldukça detaylı bir şekilde düzenlemiştir. Gerçekten de, temel hak ve hürriyetler özlerine dokunulmaksızın yalnızca Anayasasının ilgili maddelerinde belirtilen sebeplere bağlı olarak ve sadece kanunla sınırlandırılabilir. Buna ek olarak, bu sınırlamalar Anayasanın sözüne ve ruhuna, demokratik toplum düzenine ve laik Cumhuriyetin gereklerine aykırı olmamakla birlikte ölçülülük ilkesiyle ters düşmeyecek şekilde düzenlenmelidir. Böylece, 1982 Anayasası sınırlandırılmanın da sınırını ifade etmiştir.¹⁶⁶

Şunu da ifade etmek gerekir ki, Anayasamızda yabancılar bakımından temel hak ve hürriyetlerin sınırlandırılmasına ilişkin özel bir hüküm bulunmaktadır. Anayasamızın 16.maddesi uyarınca, temel ve hak ve hürriyetlerin yabancılar bakımından sınırlandırılması milletlerarası hukuka uygun olmak koşuluyla yalnızca kanun ile mümkün olabilmektedir.

Anayasamızın 35.maddesinde bir temel hak ve hürriyet olarak düzenlenen mülkiyet hakkının, bireylerin temel hak ve hürriyetlerin kullanımına ilişkin sınırlama ve durdurma sebeplerine uygun olarak sınırlandırılabilme veya durdurulabilme hususu mümkündür.¹⁶⁷

¹⁶⁴ Fazıl Sağlam, **Temel Hakların Sınırlanması ve Özü**, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayını, Ankara, 1982, s. 181.

¹⁶⁵ Kemal Gözler, **Türk Anayasa Hukuku Dersleri**, Ekin Basım Yayın Dağıtım, Bursa, Ocak 2019, s. 123.

¹⁶⁶ Mehmet Değirmenci, “Türkiye’ de Temel Hak ve Hürriyetlerin Durdurulmasının Anayasal Çerçevesi”, **Eskişehir Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Sayı:10, Nisan 2020, s.53.

¹⁶⁷ Hülya Egeli, “Türk Anayasa Hukukunda Mülkiyet Hakkının Kullanımının Durdurulması”, **Liberal Düşünce Dergisi**, Sayı:105, 2022, s.231.

3.2.1.1. Anayasaya Göre Temel Hak ve Özgürlüklerin Sınırlandırılmasına İlişkin Koşullar

Anayasası'nın 13. Maddesinde temel hak ve özgürlüklerin sınırlandırılmasının genel koşulları belirtilmiştir. Temel hak ve özgürlüklerin sınırlandırılmasına ilişkin koşullar sınırlayıcı bir şekilde sayılmıştır. Bir başka şekilde ifade etmek gerekirse, kıyas yoluyla ilgili hükme başka bir sınırlama sebebi getirilemez.

3.2.1.1.1. Öze Dokunma Yasağı İlkesi

Anayasa'nın kabul edildiği yalın halinde öze dokunmama yasağı yer almamaktadır. Bu ilke, Ekim 2001 tarihli 4709 sayılı Anayasa Değişikliği Kanunu'nun bir sonucu olarak Anayasamızda yer almaya başlamıştır.

Öze dokunma yasağından anlaşılması gereken, yasama organınca çıkarılan bir kanun ile belirli bir temel hakkın kullanılmasını önemli ölçüde zorlaştırmamak. Bir başka deyişle, bireylerin ilgili haktan yararlanmasının imkânsız hale gelmesinin önlenmesi olarak ifade edilebilir.¹⁶⁸ Öze dokunma yasağını bir başka şekilde ifade etmek gerekirse, ilgili temel hak sınırlandırılırken bile ilgili hakkın “öz” olarak ifade edilen kısmı yani hakkı hak yapan niteliğine dokunulmayacaktır. Böylece, hakkın dokunulmamış bir kısmı muhakkak varlığına devam edecektir.¹⁶⁹

Hakkın özü kavramının belirli bir tanıma sokmak son derece güçtür. Doktrinde ki yazarlar çeşitli tanımlar yapmak suretiyle hakkın özü kavramını açıklamaya çalışmıştır.

Uygun'a göre öze dokunma yasağı, her hakkın bir çekirdeğe sahip olması ve bu çekirdeğin hakkı hak yapan bir mahiyete sahip olmasına dayanmaktadır.¹⁷⁰

Soysal'a göre, öz kavramının başlangıç ve bitiş noktasının önceden tespit edilmesi mümkün değildir. Bu tespitin, somut olaya göre Anayasa Mahkemesi tarafından yapılması gerekmektedir.¹⁷¹

¹⁶⁸ Demir, s 369.

¹⁶⁹ Gözler (Ocak 2019), s. 130.

¹⁷⁰ Oktay Uygun, **1982 Anayasası'nda Temel Hak Ve Özgürlüklerin Genel Rejimi**, Kazancı Yayınları, İstanbul, 1992, s. 186.

¹⁷¹ Mümtaz Soysal, **100 Soruda Anayasa'nın Anlamı**, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1997, s. 132.

Akın'ın öz kavramının anlamına ilişkin görüşleri, Soysal' ın öz kavramının anlamına ilişkin fikirlerine oldukça benzemektedir. Gerçekten de Akın' a göre bir hakkın özünün ne anlama geldiğini tarif etmek oldukça güçtür. Her hakkın özü birbirinden farklıdır. Dolayısıyla, hakkın özünün belirlenmesi noktasında Anayasa Mahkemesi'nin görüşleri esas alınmalıdır.¹⁷²

3.2.1.1.2. Sınırlamanın Hakkın Düzenlendiği Maddede ki Sebeplere Bağlı Olması

1982 Anayasasının ilk halinde genel sınırlama sebepleri ile birlikte özel sınırlama sebepleri de düzenlenmiştir. Genel sınırlama sebepleri; “Devletin ülkesi ve milleti ile bölünmez bütünlüğü, milli egemenlik, cumhuriyetin, milli güvenliğinin, kamu düzeninin genel asayişin, kamu yararının, genel ahlakın korunması” şeklinde düzenlenmek üzere dokuz adet sebepten meydana gelmektedir.¹⁷³

Buna ek olarak, özel sınırlama sebeplerine de yer veren 1982 Anayasası, yukarıda ifade edilen sınırlama nedenlerinin temel hak ve özgürlüklerin tamamı bakımından uygulama alanı bulacağını belirtmiştir. Buna karşın, temel hak ve özgürlüklerin genel sınırlama sebeplerine dayanmak suretiyle kısıtlanabilmesi için ilgili hakkın belirtilen sebepler neticesinde sınırlandırabilecek bir hak olması gerekmektedir. Bir başka deyişle, hakkın mahiyeti ile ilgili sınırlama sebebinin örtüşmemesi durumunda hak, ilgili sınırlama sebebine dayanılarak sınırlandırılmayacaktır.¹⁷⁴

2001 yılında 4709 sayılı kanunla, temel hak ve özgürlükler için öngörülen genel sınırlama nedenleri kaldırılmıştır. İlgili kanun değişikliği neticesinde, artık temel hak ve özgürlükler genel sınırlama nedenlerine bağlı olarak sınırlandırılmayacaktır. Aksine, düzenlendikleri metinde yer alan nedenlere bağlı olarak sınırlandırılacaklardır.¹⁷⁵

Temel hak ve özgürlükler bireylerin yaşamlarını doğrudan etkileyen olgulardır. Anayasa koyucu bu öneme neticesinde temel hak ve hürriyetlerin

¹⁷² İlhan Akın, **Kamu Hukuku**, Beta Basım Yayın Dağıtım AŞ, İstanbul, 1993, s 401.

¹⁷³ A. Şeref Gözübüyük, **Anayasa Hukuku**, Turhan Kitabevi, Ankara, 1999, s.171.

¹⁷⁴ Soysal, ss. 195-197.

¹⁷⁵ Abdullah, Topal, **1982 Anayasasında Temel Hak ve Özgürlüklerin Sınırlandırılması ve Sınırlamanın Sınırını Oluşturan Anayasal Ölçütler**, Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bolu, 2009. s. 109.

sınırlandırılma sebeplerini her hakkın düzenlendiği madde metninde sınırlı bir şekilde belirlemiştir. Özel sınırlama sebepleri olarak da ifade edilen bu sebepler ilgili hakkın yalnızca belirtilen sebeplerle sınırlandırılabilceğini ifade etmektedir. Bu durum, sebeple bağıllık ilkesi olarak da ifade edilebilir.¹⁷⁶

2001 yılında gerçekleşen değişiklik sonucunda, kimi hakların düzenlendiği madde metninde sınırlama sebepleri yer verilirken bazı hakların düzenlenmiş olduğu madde metninde sınırlama sebepleri yer almamaktadır. Bu durum, doktrinde sınırlama sebeplerinin yer almadığı hakların sınırsız bir şekilde kullanılabileceği görüşünü ortaya çıkarmıştır.

Gerçekten de Gözler'e göre özel sınırlama sebeplerinin belirtilmediği hakların kullanılmasında herhangi bir sınır bulunmamaktadır. Örnek vermek gerekirse, düşünce ve kanaat özgürlüğü, çalışma ve sözleşme özgürlüğü, ispat hakkı ve hak arama hürriyeti gibi haklar bakımından sınırlama sebepleri bulunmamaktadır. Dolayısıyla, yukarıda ifade edilen hakların kullanılmasının sınırlandırılması mümkün olmayacaktır. Bununla birlikte, sınırlama sebepleri belirtilen haklar ise yalnızca ilgili sınırlama sebeplerine dayalı olarak sınırlandırılabilir.¹⁷⁷

Nihayet, 2001 yılında ki değişiklik neticesinde temel hak ve hürriyetlerin kullanılması yolunda önemli bir adım atılmıştır.

3.2.1.1.3. Sınırlamanın Kanun Yoluyla Gerçekleştirilmesi

Anayasasının 13.maddesi uyarınca, temel hak ve özgürlükler yalnızca yasama organı tarafından çıkarılacak olan kanun ile sınırlandırılabilir. Bir başka deyişle yönetmelik, genelge, tebliğ gibi idarenin düzenleyici işlemleri ile sınırlandırılmaz.¹⁷⁸ Yürütme organı, yasa koyucu tarafından usulüne uygun olarak kabul edilmiş ve yürürlüğe konulmuş bir kanuna dayanmak suretiyle temel hak ve özgürlüklere ilişkin düzenlemeler yapabilir.¹⁷⁹

¹⁷⁶ <https://hukukif.com/temel-hak-ve-ozgurluklerin-sinirlan-diril-masi/>, (19.01.2023).

¹⁷⁷ Kemal Gözler, "3 Ekim 2001 Tarihli Anayasa Değişikliği: Bir Abesle İştigal Örneği", **Anayasa Yargısı**, Cilt:18, Sayı:1,2002, ss. 349-353.

¹⁷⁸ Melda Köse Marduç, "Türk Anayasa Hukukunda Temel Hak ve Hürriyetlerin Sınırlandırılması Rejimi ve 4709 Sayılı Kanunla Anayasada Yapılan Değişiklikler", **Maltepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt:2, Sayı:2, Aralık 2003, s. 90.

¹⁷⁹ H.Tahsin Fendoğdu, "2001 Anayasa Değişikliği Bağlamında Temel Hak ve Özgürlüklerin Sınırlandırılması (AY. md.13.)", **Anayasa Yargısı**, Cilt:18, Sayı:1,2002, ss. 126-127.

Böylece kanunların genelliği ilkesi neticesinde temel hak ve hürriyetlerin sınırlandırıldığı hususların, kural olarak herkesi kapsamaması ve eşitlik ilkesine uygun bir şekilde uygulanması amaçlanmıştır.¹⁸⁰

3.2.1.1.4. Sınırlama Anayasanın Sözüne ve Ruhuna Uygun Olmalıdır

Anayasamızın 13.maddesi uyarınca, temel hak ve hürriyetlerin sınırlandırılması durumunda ilgili sınırlamanın, Anayasa'nın sözüne ve ruhuna uygun olması gerekmektedir.

Söze uygun olma ifadesinde kastedilen husus, Anayasa'nın ilgili temel hak ve özgürlüğü düzenleyen madde metnindeki lafzi yorum yöntemi neticesinde ortaya çıkan anlamıdır.

Ayrıca Anayasa koyucu bazı temel hak ve hürriyetleri düzenlerken, kanun koyucuya birtakım yasaklar öngörmüştür. Kanun koyucunun dokunamayacağı bu alanlara “ek güvenceler” denilmektedir.¹⁸¹ Örnek vermek gerekirse, kimse düşünce ve kanaatlerini açıklamaya zorlanamaz (m.25/2); herkes önceden izin almaksızın dernek kurabilmektedir” (m.33/1). Eğer ki, kanun koyucu ilgili hakkın düzenlenmiş olduğu maddedeki yasaklara rağmen o temel hak ve hürriyeti sınırlandırıcı mahiyette olan bir kanun çıkarırsa, bu durumda çıkarmış olduğu kanun Anayasanın sözüne aykırı olacaktır.¹⁸²

Anayasamızın aynı maddesinde temel hak ve özgürlüklerin sınırlandırılmasında ilgili sınırlamanın Anayasanın ruhuna da uygun olması gerektiği ifade edilmiştir. Anayasanın ruhuna uygun olma kavramının anlamının ne olduğu hususu doktrinde yazarlar tarafından farklı şekillerde ifade edilmiştir.

Özbudun, Anayasanın ruhu kavramını Anayasanın bütününe kapsayan ve anayasadan çıkan anlam şeklinde ifade etmiştir.¹⁸³

Atar, Anayasanın ruhu kavramından anlaşılması gerekenin “Anayasa'nın yorumu” olduğunu ifade etmiştir.¹⁸⁴

¹⁸⁰ Münci Kapani, **Kamu Hürriyetleri**, Ankara, 1993, s. 231.

¹⁸¹ Burhan Kuzu, **1982 Anayasasının Temel Nitelikleri ve Getirdiği Yenilikler**, Filiz Kitabevi, İstanbul, 1990, s. 237.

¹⁸² Gözler (2019), s. 127.

¹⁸³ Ergun Özbudun, **Türk Anayasa Hukuku**, 8. Baskı, Yetkin Yayınları, İstanbul, 2005, s. 104.

¹⁸⁴ Yavuz Atar, **Türk Anayasa Hukuku**, 3. Baskı, Mimoza Yayıncılık, İstanbul, 2005, s. 122.

Sabuncu'ya göre, sınırlama yapılırken Anayasanın bütünü gözetilmelidir. şeklinde ifade edilmiştir.¹⁸⁵

Gözler, Anayasanın ruhuna uygun olma kavramının temel hak ve hürriyeti kısıtlayan bir kanunun Anayasaya uygun olup olmadığının değerlendirilmesinde dikkate alınmaması gerektiğini ifade etmiştir. Aksi takdirde, bu değerlendirmenin yapılması sırasında bir zorunluluk olarak yerindelik denetiminin de yapılması gerekeceğini vurgulamıştır.¹⁸⁶

3.2.1.1.5. Sınırlamanın Demokratik Toplum Düzenine Uygun Olması Gerekir

1982 Anayasa'sı 1961 Anayasası'ndan farklı bir şekilde ele alarak temel hak ve özgürlüklerin sınırlandırılmasını demokratik toplum düzenine uygun bir şekilde sınırlandırma kriterini benimsemiştir.

Bir diğer mesele ise, demokratik toplum düzeni kavramından ne anlaşılması gerektiğidir. Demokratik toplum düzeninden anlaşılması gereken demokrasi kavramı, Anayasa'nın başlangıç kısmında ifade edilen hürriyetçi demokrasi mi? Yoksa, 13.maddenin gerekçesinde ifade edilen demokratik rejim mi? İşte bu noktada, sınırlamaların milli demokrasi ilkelerine göre mi? Yoksa batı demokrasisinin ilkelerine göre mi? Gerçekleşmesi gerektiği konusu tartışmaya açılmıştır.¹⁸⁷

Anayasa mahkemesi, serbest bölgeler kanunuyla ilişkili bir uyuşmazlık hakkında vermiş olduğu kararda, Anayasamızda belirtilen demokratik toplum düzeninden başlangıç kısmında ifade edilen hürriyetçi demokrasinin icaplarının anlaşılması gerektiğini ilgili kararında şu şekilde ifade etmiştir: Toplum düzeniyle kastedilen şüphesiz ki Anayasamızda ifade edilen hürriyetçi demokrasi ve bu sınırla belirlenen hukuk düzenidir.¹⁸⁸

¹⁸⁵ Yavuz Sabuncu, **Anayasaya Giriş**, 7. Baskı, İmaj Yayıncılık, Ankara, 2001, s. 48.

¹⁸⁶ Kemal Gözler, **Türk Anayasa Hukuku**, 1. Baskı, Ekin Yayınları, Bursa, 2000, s. 234.

¹⁸⁷ Zühtü Arslan, "Temel Hak ve Özgürlüklerin Sınırlanması: Anayasanın 13. Maddesi Üzerine Bazı Düşünceler", **Anayasa Yargısı**, Sayı:19, 2002, s.148.

¹⁸⁸ AYM E. 1985/21, K. 1986/23 T. 06.10.1986.

Anayasa mahkemesi daha sonra vermiş olduğu kararlarda ise, demokratik toplum düzeni kavramından çağdaş batılı demokrasinin ilkelerinin anlaşılması gerektiğini ifade etmiştir.

Anayasa Mahkemesi, Polis Vazife ve Selahiyetleri Kanununa ilişkin önüne gelen bir uyuşmazlığa ilişkin vermiş olduğu kararda şu ifadeleri kullanmıştır: Kişilerin sahip olduğu temel hak ve özgürlüklerin özüne dokunup tamamen kullanılmasının engellenmesi, kısıtlanması, demokratik toplum düzeninin gereklerine aykırıdır.¹⁸⁹

Dolayısıyla, temel hak ve hürriyetlerin sınırlandırılabilmesinin olmazsa olmaz şartlarından birisi de ilgili temel hakkın demokratik toplum düzenine uygun bir şekilde sınırlandırılmasıdır.

3.2.1.1.6. Sınırlamanın Laik Cumhuriyetin Gereklerine Aykırı Olmaması Gerekmemektedir

Anayasa değişikliği kapsamında temel hak ve hürriyetlerin sınırlandırılmasının Laik Cumhuriyetin gereklerine aykırı olmama ilkesi Anayasa metnine eklenmiştir.

İş bu Anayasa değişikliği sonucunda Laik Cumhuriyet kavramının ne anlama geldiği hususu tartışılmaya başlanmıştır. Laik sözcüğü, dilimize Fransızcadaki “laic” veya “laique” kelimesinden geçmiştir. Bu kelimenin asıl ifade edilişi ise Yunanca “laikos”dur. Laikos ise dini olmayan, ruhani toplum sınıfında olmayan kişi anlamına gelmektedir.

Laiklik anlayışı esasen iki görüş üzerinde toplanmıştır. Bu görüşler; Cumhuriyetçi doktrin ve liberal-demokratik doktrindir.¹⁹⁰

Bu ilkenin tanımlanması noktasında ve temel hak ve hürriyetlerin sınırlandırılması hususunda ne derece etkin olacağı konusunda çeşitli tartışmalar yapılmaktadır. Gözler’e göre, temel hak ve özgürlüklere müdahale edilmesi ile Laik Cumhuriyetin ilkeleri arasında bir bağlam bulunmamaktadır. Bu sınırlama sebebi

¹⁸⁹ **Anayasa Mahkemesi Kararları Dergisi**, 22, s 365.

¹⁹⁰ Abdurrahman Eren, “2001 Anayasa Değişiklikleri Kapsamında 13. Maddeye İlave Edilen "Laik Cumhuriyetin Gerekleri" Yönündeki- Değişikliğin Anlamı ve Sonuçları”, **Türkiye Barolar Birliği Dergisi**, Cilt:14, Sayı: 3, Eylül 2002, s.46.

çağdaş demokrasilerde görülmeyen ve Türk Anayasa Hukuku sisteminde alışık olmadığımız bir şarttır.¹⁹¹

Laiklik kavramı, genel olarak devlet kurumları ile dini inançların birbirleri ile ilişkisinin sınırını veya bu ilişkiyi tanımlamak amacıyla kullanılan bir kavramdır. Dolayısıyla temel hak ve hürriyetlerin sınırlandırılması noktasında laiklik ilkesinin uygulamada varlık gösteremediği ifade edilebilir.

3.2.1.1.7. Sınırlamanın Ölçülülük İlkesine Uygun Olması Gerekmemektedir

Anayasa değişikliği kapsamında temel hak ve hürriyetlerin sınırlandırılmasında ölçülülük ilkesi benimsenmiştir ve Anayasa metnine eklenmiştir.

Ölçülülük ilkesi, demokratik toplum düzeni ve öze dokunma yasağı kavramları birbirleri ile sıkı sıkıya bağlı ve aralarında ilişki olan ilkelerdir.¹⁹²

Gerçekten de, Anayasa Mahkemesi vermiş olduğu bir kararında üç ilke arasındaki ilişkiyi şu şekilde ifade etmiştir: Temel hak ve özgürlüklerin özü, demokratik toplum düzeninin gerekleri ve ölçülülük ilkesi bir bütünün parçalarıdır. Demokratik bir hukuk devletinde özgürlüklerin düzenlenmesi rejiminde bu üç ilke esas alınmalıdır.¹⁹³

Ölçülülük ilkesi amaç ile araç arasındaki ilişkiden meydana gelmektedir. Amaç ile bu amaca ulaşılması için başvurulacak hukuki aracın orantılı olması gerekmektedir. Temel hak ve hürriyetlerin sınırlandırılması meselesinde ölçülülük ilkesi, ulaşılması istenen amaca maksimum bir şekilde ulaştıran ve kişilere daha az yükümlülük yükleyen hukuki müessesenin kullanılması şeklinde kendisini göstermektedir. Böylece, temel hak ve hürriyetlerin sınırlandırılmasına ölçülülük ilkesi uygulanmış olacaktır.¹⁹⁴

Ölçülülük ilkesi, kendisini oluşturan üç ilkeden meydana gelmektedir. Bu ilkeler; Elverişlilik, gereklilik ve orantılılık ilkeleridir.

Ölçülülük ilkesini oluşturan ilkelerden birisi olan orantılılık ilkesi, özgürlüğe getirilen kısıtlama ile özgürlük arasında bir oran bulunmasını yani yasa koyucu

¹⁹¹ Gözler (Türk Anayasa Hukuku Dersleri), s. 131.

¹⁹² Yüksel Metin, “Temel Hakların Sınırlandırılması ve Ölçülülük: Ölçülülük İlkesi Evrensel Bir Anayasal İlke midir?”, **Süleyman Demirel Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt:7, Sayı:1, 2017, s. 4.

¹⁹³ AYM E. 2016/165, K. 2017/76 ,T. 15.03.2017.

¹⁹⁴ Metin, s. 6

tarafından getirilen sınırlamanın ilgili temel hak ve hürriyetin mahiyeti bağlamında orantılı olmasını ifade etmektedir.¹⁹⁵

Orantılılık ilkesi, Anayasa Mahkemesi tarafından şu şekilde tanımlanmıştır: Araç ve aracın oranları ölçüsüz olmamalıdır. Ortaya çıkan yükümlülüğün ölçüsüz olup olmadığını belirleyen ilke orantılılık ilkesidir.¹⁹⁶

Ölçülülük ilkesinin temelini oluşturan bir diğer ilke ise elverişlilik ilkesidir. Elverişlilik ilkesi, temel hak ve hürriyetin sınırlandırılmasında kullanılan hukuki aracın elde edilmesi amaçlanan sonuçla bir başka deyişle amaca ulaşmada elverişli olması anlamına gelmektedir.¹⁹⁷ Öngörülen tedbirin, ulaşılması istenen amaca bir katkı sağlamaması halinde ilgili hukuki araç Anayasa'nın 13.maddesine aykırı hale gelecektir.¹⁹⁸

Ölçülülük ilkesinin içerisinde barındırdığı son ilke ise gereklilik ilkesidir. Gereklilik ilkesi, sınırlamanın amacına ulaşılması yolunda birden çok aracın bulunması durumunda, bu araçlarda en yumuşak ve en etkili bir başka deyişle en gerekli aracın seçilmesi ve bu müessesenin kullanılması suretiyle ilgili temel hakkın sınırlandırılması anlamına gelmektedir.¹⁹⁹

Görüldüğü üzere, ölçülülük ilkesi görünürde tek başına ortaya çıkan bir ilke olsa da, aslında kendisini oluşturan üç önemli alt ilkeye sahiptir. Bu üç ilkede, ölçülülük ilkesinin uygulanması ve anlaşılmasına son derece önemli fonksiyonlara sahiptir.

3.2.2. Temel Hak ve Özgürlüklerin Durdurulması Rejimi

Temel hak ve özgürlüklerin durdurulması kavramı, olağanüstü durumlarda gerçekleştirilen ve temel hakların kullanımının tamamen ve geçici olarak durdurulmasını öngören bir Anayasal rejimdir.²⁰⁰

¹⁹⁵ Yücel Oğurlu, "AİHM Kararları ve Türk İdare Hukukunda Temel Hak ve Özgürlüklerin Sınırlandırılmasında Bir Yargısal Denetim Ölçütü Olarak "Ölçülülük İlkesi", **Prof. Dr. Turhan Tufan Yüce'ye Armağan**, İzmir, 2001, s. 494.

¹⁹⁶ AYM E. 1988/50, K. 1988/27, T. 23.06.1989.

¹⁹⁷ Sağlam, s. 114.

¹⁹⁸ Gözler (Türk Anayasa Hukuku Dersleri), s. 132.

¹⁹⁹ Sağlam, s. 115.

²⁰⁰ Değirmenci, s. 55.

Anayasamızın 15.maddesinde düzenlenmiştir. İlgili hüküm uyarınca, temel hak ve hürriyetler savaş, seferberlik, olağanüstü hallerde ve milletlerarası hukuktan doğan yükümlülöklere aykırı olmamak şartıyla, ölçölölük ilkesine uygun olarak durdurulabilecektir. Anayasanın öngördüğü güvencelere aykırı tedbirler alınabilecektir.

Anayasa, her ne kadar temel hak ve hürriyetlerin durdurulmasına cevaz vermiş olsa da, olağanüstü durumlarda dahi dokunulması yasak olan bir takım temel hak ve özgürlöklör bulunmaktadır.

Kişinin yaşama hakkı ve maddi ve manevi varlığının bütönlüğüne olağanüstü durumlarda dahi dokunulamayacaktır. Bu durumun istisnası ise, savaş hukukuna uygun fiiller sonucunda gerçekleşen ölümlerdir. Bunun dışında, kimse din, vicdan, düşünce ve kanaatlerini açıklamaya zorlanamayacaktır. Fikirlerini açıkladığı için herhangi bir ceza ile muhatap olmayacaktır. Buna ek olarak, ceza hukukuna ilişkin bir ilke olan suç ve cezaların geçmişe yürümez ilkesi de mutlak suretle uygulanacak ilkelerdendir. Son olarak, suçluluğu mahkeme kararı ile sabit oluncaya kadar kimse suçlu sayılmayacaktır.²⁰¹

Yukarıda ifade edilen ilkeler bizzat Anayasa koyucu tarafından olağanüstü durumlarda dahi dokunulmasına cevaz verilmeyen hususlardır.

3.2.3. Mülkiyet Hakkının Sınırlandırılması ve Durdurulması Sebepleri ile Hukuk Sistemimizdeki Özel Kanunlar İle Sınırlandırılması Veya Durdurulma Halleri

Mülkiyet ve miras hakkı Anayasa'nın 35.maddesinde düzenlenmiştir. İlgili hüküm uyarınca mülkiyet hakkının sınırlandırılmasında geçerli olan tek sebep kamu yararıdır. Kamu yararı açısından sınırlamanın geçerli olması için kanun çerçevesinde sınırlarının belirlenmesi gerekmektedir. Ayrıca, kişiler mülkiyet hakkın toplum yararına aykırı olacak şekilde kullanamazlar.

Mülkiyet hakkının sınırlandırılması özel bir sebep olarak gözetilmesi gereken tek husus kamu yararıdır. Kamu yararı, bireylerin şahsi yararlarından farklı bir kavramı ifade ettiğı gibi bireysel yararların toplamı anlamına da gelmemektedir.

²⁰¹ Demir, s. 375.

Gerçekten de, kamu yararı ile bireysel yarar anlayışı her zaman örtüşmek zorunda değildir. Kamu yararı, şahsına münhasır bir kavram olmakla birlikte yasa koyucunun iradesi ile belirlenir. Bir başka şekilde ifade etmek gerekirse, haklar kamu yararı kapsamında belirlenir. Kamu yararını yasama organı kanunlar çerçevesinde ortaya koyar. Kamu yararının belirlendiği yasalar bireysel yararlardan üstündür.²⁰²

Mülkiyet hakkının kamu yararı amacıyla sınırlandırılması ancak yasama organı tarafından çıkartılacak bir kanun ile mümkün olmaktadır. Mülkiyet hakkını sınırlandıran veya kullanımını imkânsız hale getiren bir düzenlemenin kanun çerçevesinde düzenlenmesi hususu Anayasa' nın 35.maddesi gereğince bir tercih değil aksine zorunluluktur. Dolayısıyla, yürütme veya yargı organları tarafından mülkiyet hakkının kullanımına ilişkin bir husus düzenlenemez.²⁰³

Kamulaştırma müessesesi de mülkiyet hakkını sınırlandıran veya malikin mülkiyet hakkına son veren Anayasal çerçevede düzenlenen bir hukuki kurumdur.

Özel mülkiyetteki taşınmaz mallar, taşınmaz malların bir kısmına veya tamamına birey aleyhine ve kamu yararı çerçevesinde meclis tarafından çıkarılacak bir kanun neticesinde belirlenen bedelin malike ödenmesi koşuluyla kamunun mülkiyetine geçirilebilmektedir.

Tan' a göre kamulaştırma kavramı malikin isteğinden bağımsız şekilde taşınmaz malın kamu mallarına geçişidir.²⁰⁴

Dönmezer kamulaştırma müessesesini, kamu gücünü kullanmak suretiyle kamu yararı amacıyla bireylere ait taşınmaz malların belirli bir bedel ödenmek suretiyle zorla devlet mülkiyetine geçirilmesi olarak ifade etmiştir.²⁰⁵

Kısacası, kamulaştırma müessesesi de Türk Anayasa Hukuku perspektifinden değerlendirdiğimizde, mülkiyet hakkını kısıtlayan hatta çoğu zaman hakkın kullanımını ortadan kaldıran bir hukuki kurum olarak karşımıza çıkmaktadır.

Mülkiyet hakkını ortadan kaldıran bir diğer hukuki müessesse ise müsadere'dir. Ceza Hukukuna ilişkin bir kurum olan müsadere, bir kimsenin işlemiş olduğu suçta kullandığı eşyanın veya işlemiş olduğu bir suçtan dolayı elde ettiği

²⁰² Tekin Akıllıoğlu, "Kamu Yararı Kavramı Üzerine Düşünceler", **İdare Hukuku İlimleri Dergisi Lutfi Duran'a Armağan**, Cilt:9, Sayı:1-3, 1988, s. 16.

²⁰³ Şimşek, s.196.

²⁰⁴ Turgut Tan, **İdare Hukuku**, 9.Baskı, Turhan Kitabevi, Ankara, 2020, s. 632.

²⁰⁵ Sulhi Dönmezer, "İstimlak Hukuku", **İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Sayı:1, Cilt:7, 1941, s. 41.

kazancın devlet tarafından mahkeme kararı ile el konulması şeklinde ifade edilebilir.²⁰⁶

Burada ifade edilen husus özel müsadere hususudur. Suçlunun ekonomik anlamda mahvolmasına sebebiyet veren ve kişilerin mülkiyet haklarını güvenceden yoksun bırakan genel müsadere uygulamasına anayasamız tarafından cevaz verilmemektedir.²⁰⁷ Gerçekten de Anayasamız 38.maddesinin 9.fıkrası uyarınca genel müsadere hususuna izin vermemektedir.²⁰⁸

Şunu da ifade etmek gerekir ki, daha önce ifade edildiği gibi temel hak ve hürriyetlerin Anayasamızın 13. ve 15. Maddelerinde düzenlenen sınırlama ve durdurma sebepleri mülkiyet hakkı bakımından da uygulama alanı bulmaktadır.²⁰⁹

3.3. ANAYASA MAHKEMESİNE BİREYSEL BAŞVURU MÜESSESESİ

2010 yılında gerçekleştirilen referandum neticesinde Anayasamızın 148.maddesinde düzenlenen bireysel başvuru (anayasal şikâyet) müessesesi hukuk sistemimize dahil olmuştur.²¹⁰

Bireysel başvuru mekanizması, 6216 sayılı kanunun 45.maddesinde kanun metni olarak düzenlenmiştir. Böylece, Anayasal çerçevede belirtilen bireysel başvuru yolunun ayrıntılı hususları ele alınmıştır.

Bireysel başvuru, bireylerin temel hak ve hürriyetlerine devlet otoritesi tarafından hanel gelmesi halinde başvurulana hukuki çaredir.²¹¹ Doktrinde, bireysel başvuru kavramına ilişkin yapılan tanımlar hemen hemen aynı anlama gelmektedir.

²⁰⁶ Ahmet Korhan Mastı ve Abdullah Dölen “Müsaderenin Mülkiyet Hakkı İle İlişkisinin Anayasal Açından Değerlendirilmesi”, Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt:3, Sayı:1, 2022, s. 222.

²⁰⁷ Mastı ve Dölen, s. 235.

²⁰⁸ **1982 Anayasası m.38/9** “Ölüm cezası ve genel müsadere cezası verilemez.”

²⁰⁹ Egeli, s. 231.

²¹⁰ <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.2709.pdf>, (31.05.2023).

²¹¹ Öykü Didem Aydın, “Türk Anayasa Yargısında Yeni Bir Mekanizma: Anayasa Mahkemesi’ne Bireysel Başvuru”, **Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt:15, Sayı:4,2011, s. 125.

Kılınç’a göre bireysel başvuru bireylerin, devlet erkleri tarafından temel hak ve hürriyetlerine hâlel gelmesi durumunda başvurulacak ve olağanüstü kanun yoludur.²¹²

Gören’e göre ise, bireysel başvuru kişilere sahip olduğu haklarının yargı makamları tarafından geçerli kılınması amacıyla kullanılan bir hukuksal korumadır.²¹³ Aliyev’e göre, Devlet otoritesinin çoğunlukla birel işlemlerine karşı, bireylerin anayasada düzenlenen haklarının ihlal edildiği iddiası ile ortaya çıkan ve ilgili ihlalin anayasal açıdan uygunluğunu denetlemek amacıyla mahkemeye başvuru hakkı tanıyan ikincil nitelikte olan hukuki çaredir.²¹⁴

Kamu otoritesi tarafından gerçekleştirilen eylemler ve işlemler, bireysel başvurunun konusunu oluşturmaktadır. Buna karşın öneri, direktif, tavsiye gibi bağlayıcı olmayan işlem ve eylemler bireysel başvurunun konusu kapsamına dahil değildir. Ayrıca, kamu organlarının özel hukuka ilişkin olarak yapmış oldukları işlemlerde bireysel başvurunun kapsamına girmemektedir.²¹⁵

Anayasamızın m.148/3 hükmü, yalnızca AİHS kapsamına dahil olan temel hak ve hürriyetlere kamu otoritesi tarafından hâlel gelmesi durumunda ortaya çıkan hak ihlalinin bireysel başvuru mekanizmasının kapsamına girebileceğini ifade etmiştir. Buna karşın, 6216 sayılı kanun, Anayasa’nın ilgili hükmünü AİHS sistematığına uygun olarak genişletmek suretiyle ek protokollerde yer alan temel hak ve hürriyetlerin de bireysel başvurunun konusunu oluşturduğunu belirtmiştir.²¹⁶

Mülkiyet hakkı Anayasamızda ve AİHS ek 1 Nolu protokolünde yer alan temel hak ve özgürlük olması hasebiyle, diğer şartların da gerçekleşmesi durumunda bireysel başvuru konusu yapılabilir.

Anayasal şikâyet mekanizması temel hak ve hürriyetlerin korunması kapsamında tali nitelikte koruma sağlayan hukuki bir müessesedir. Yani bireylerin bu yola başvurmadan önce iç hukuk düzeninde yer alan idareye başvuru, kanun yollarının tüketilmesi gibi hususları tüketmiş olması gerekmektedir. Bireyler, iç

²¹² Bahadır Kılınç, “Karşılaştırmalı Anayasa Yargısında Bireysel Başvuru (Anayasa Şikâyeti) Kurumu Ve Türkiye Açısından Uygulanabilirliği”, **Anayasa Yargısı**, Cilt 25, 2008, s. 23.

²¹³ Zafer Gören, **Anayasa Şikâyeti: Külfetsiz, Masrafsız ve Sonuçsuz?** Prof. Dr. Ergun Özbudun’a Armağan, Yetkin Yayınları, Ankara, 2008, Cilt:2, s. 294.

²¹⁴ Cabir Aliyev, **Anayasa Şikâyeti**, Beta, İstanbul, 2010, ss. 12-13.

²¹⁵ Ece Göztepe, **Anayasa Şikâyeti**, AÜHF Yayınları No: 530, AÜHF Döner Sermaye Yayınları No: 45, Ankara, 1998, ss. 42-45.

²¹⁶ Ece Göztepe, “Türkiye’de Anayasa Mahkemesi’ne Bireysel Başvuru Hakkının (Anayasa Şikâyeti) 6216 Sayılı Kanun Kapsamında Değerlendirilmesi”, **TBB Dergisi**, Sayı:95, 2011, s. 25.

hukuk yollarını tüketmelerine rağmen hukuki açıdan tatmin olmamaları durumunda en son çare olarak bireysel başvuruda bulunulabilirler.²¹⁷

Anayasamıza göre, bireyler bireysel başvuru yoluna belirli bir süre içerisinde başvurmak zorundadır. 6216 sayılı kanunun 47.maddesinde bu husus düzenleme altına alınmıştır. İlgili hüküm uyarınca, bireysel başvuru yolunda kural olarak otuz gün içerisinde gidilmelidir. Buna karşın, kişiler haklı bir mazeretlerinin bulunması nedeniyle bireysel başvuru yoluna zamanında başvuramadılarsa, bu durumda haklı mazeretin ortadan kalktığı tarihten itibaren on beş gün içinde ilgili mazereti kanıtlayan delillerle birlikte başvuru yapılabilir.

3.4. BİREYSEL BAŞVURU KARARLARI ÇERÇEVESİNDE MÜLKİYET HAKKI

3.4.1. Demet Demirel ve Diğerleri Başvurusu

Başvurucular, iş müfettişliği yardımcılığı kadrosundan iş müfettişliği kadrosuna yapılan atamalarının gecikmesi neticesinde elde edemedikleri parasal menfaatin, mülkiyet haklarına hanel getirdiği hususunu iddia etmekte ve bu ihlalin tespit edilmesi, maddi ve manevi tazminat talebi istemi ile mahkemeye başvurmuşlardır.

Mahkeme, başvuruçuların yapmış oldukları başvuruları kabul edilebilirlik yönünden herhangi bir engelin bulunmadığı sonucuna varmıştır.

Anayasamızın 35.maddesi uyarınca, mülkiyet hakkı yalnızca kamu yararının varlığı halinde kanunla sınırlandırılabilir. Dolayısıyla, mülkiyet hakkına müdahale edilebilmesi için kanun koyucu tarafından çıkarılan bir yasanın varlığı zorunludur.

Anayasa Mahkemesi, hak ihlali talebinin kabulüne şu gerekçeler ışığında karar vermiştir. Hukuk devletinde, devlet idarelerini hukuka aykırı olarak gerçekleştirdiği işlemlerin neden olduğu ihlalleri giderme sorumluluğu altındadır. Dolayısıyla, hak ihlaline uğrayan kişi idarenin gerçekleştirmiş olduğu işlemin

²¹⁷ Yılmaz Aliefendioğlu, **Anayasa Yargısı ve Türk Anayasa Mahkemesi**, Yetkin Yayınları, Ankara, 1996, s. 59.

gerçekleştirilmemiş olması durumunda hangi durumda olacaksa ilgili kişiyi o duruma getirmek idarenin görevidir.²¹⁸

Anayasa Mahkemesinin ilgili kararında ifade etmiş olduğu bir başka gerekçe ise şu şekildedir: İdarenin tesis etmiş olduğu işlemler kamu görevlileri eliyle gerçekleşir. İdarenin hukuka aykırı olarak tesis ettiği işlem, başvuruçuların mali kaybına neden oluyorsa, maddi kayıp işlemi tesis eden memurdan tahsil edilmelidir. Bu husus, devlet memurları yönünden de caydırıcı bir etkiye sahip olacaktır.

Görüldüğü üzere Anayasa Mahkemesi bireylerin uğramış olduğu zararların, ilgili hukuka aykırı işlem gerçekleşmeseydi başvuruçuların elde edeceği müstakbel kazancın miktarına vurgu yapmak suretiyle zararın giderilmesi hususuna dikkat çekmiştir. Bununla birlikte, idarenin tesis etmiş olduğu işlemlerin Anayasanın 5.maddesinde düzenlenen devletin amaç ve görevlerini belirleyen norma atıf yapmak suretiyle, hukuka aykırı işlemlerin tesis edilmesinin önlenmesi konusunda kamu görevlileri bakımından da caydırıcı bir etki gösterebileceği hususuna değinmiştir.

Sonuç olarak, yukarıda ifade edilen gerekçeler ışığında Anayasa Mahkemesi somut olayda başvuruçuların mülkiyet hakkının ihlal edildiği kararına varmıştır.

3.4.2. Selma Arıcan Başvurusu

Başvuruçuya ait taşınmazın 102,16 m2'lik kısmına ilişkin kamulaştırma kararı verilmiştir. Kıymet takdiri komisyonunun belirlemiş olduğu değeri düşük bulan başvuruçuyu, bedelin tespiti hususunda dava açmıştır. Yargıtay ise başvuruçunun talebine ilişkin olarak ret kararı vermiştir.

Bunun üzerine başvuruçuyu, mülkiyet hakkının ihlal edildiğinin tespit edilmesi ve kendisine manevi tazminat ödenmesi talebiyle Anayasa Mahkemesi'ne başvuruda bulunmuştur.

Anayasa Mahkemesi, kamulaştırma kanunundaki satın alma usulü hükmünü esas almak suretiyle dosyayı ele almıştır.

²¹⁸ AYM (*Demet Demirel ve diğerleri*, B. No: 2019/12998, T. 1/12/2022).

Ayrıca, Anayasa Mahkemesi önüne gelen uyuşmazlıkta bir uzmanlık mahkemesi olmadığını, somut olayda taşınmazın değerinin tespit edilmesi hususunda yetkili olmadığını, yalnızca bedel ile kamulaştırılan taşınmaz arasında orantılılık bulunup bulunmadığını değerlendirme yetkisine haiz olduğunu şu cümlelerle ifade etmiştir: İlgili taşınmazı bedelinin belirlenmesi konusunda ilgili mahkemeler görevlidir. Anayasa Mahkemesi’ nin bedel belirleme ve tespit etme bakımından görevi bulunmamaktadır. Anayasa Mahkemesi, mülkiyet hakkına ilişkin yapılan müdahale ile kişiye ödenen bedel arasındaki orantılılık tespiti yapmakla yetinir.²¹⁹

Yüksek mahkeme, Anayasamızın 46.maddesinde Kamulaştırma müessesesine ilişkin hükümler çerçevesinde, taşınmazın gerçek değerinin tespit edilmesi amacıyla piyasa koşullarının araştırılması hususuna dikkat çekmiştir.

Yüksek Mahkeme, başvurucuya ait olan taşınmazın kamulaştırılması için belirlenen bedelin taşınmazın gerçek değerini karşılamadığını, bu sebeple Anayasamızın 35.maddesine ifade edilen kamu yararı kavramının gerçekleşmediğini ifade etmiştir. Buna ek olarak, başvurucuya ödenen bedel ile taşınmazın gerçek değeri arasında orantısızlık bulunması halinin kamu yararı kavramına aykırı bir husus olduğuna dikkat çekmiştir. Bu gerekçeler ışığında, başvuru lehine yeniden yargılama yapılmasına ve dosyanın ilgili mahkemeye tevdi edilmesine karar vermiştir.²²⁰

Dolayısıyla, başvurucunun Anayasa Mahkemesi önüne taşıdığı bu uyuşmazlıkta, talebinde haklı olduğu tespit edilmiştir. Bir başka şekilde ifade etmek gerekirse, başvurucunun başvurusunun kabulüne, mülkiyet hakkının ihlal edildiğine ve manevi tazminat talebinin reddine hükmetmiştir.

3.4.3. Mehmet Akdoğan ve Diğerleri Başvurusu

Başvurucuların malik olduğu taşınmaz hakkında kamulaştırma kararı verilmiştir. İlgili idare aleyhine açılan bedel tespit davası, dava tarihinden dokuz sene sonra sonuçlanmıştır. Buna karşın, ilgili idare davacılara kamulaştırma bedelinin işlemiş olan faizini ödememiştir. Başvurucular, işlemiş olan faizin kendilerine ödenmemesi neticesinde mülkiyet haklarının ihlal edildiğinin tespit edilmesi ve

²¹⁹ AYM, (Selma Arıcan, Başvuru No: 2013/7841, T. 21/5/2015.).

²²⁰ Tabak, s. 108.

kendilerine maddi tazminat ödenmesi talebiyle Anayasa Mahkemesine başvurmuşlardır.

Anayasa Mahkemesi kabul edilebilirlik yönünden yapmış olduğu incelemede, davacıların taleplerinin açıkça dayanaktan yoksun olmadığını görmüş ve kabul edilebilirlik açısından herhangi bir hukuka aykırı durumu tespit etmemiştir.

Başvurucular, 2942 sayılı kanunun 10. Maddesini gerekçe göstermek suretiyle iddialarını temellendirmiştir. Gerçekten de, 2942 sayılı kanunun 10.maddesi uyarınca dört ay içinde sonuçlandırılmayan bedel tespit davalarında ilgili uyuşmazlığın davacıların lehine sonuçlanması durumunda, başvurularda taşınmazın bedeline ek olarak dava süresince işleyen faizin de ödenmesi gerekmektedir.

Anayasa Mahkemesi, somut uyuşmazlığa konu olan taşınmazın bedeline ilişkin işlemiş olan faizin ödenmemesinin mülkiyet hakkının özüne yapılan bir müdahale olarak değerlendirmiştir. Anayasa Mahkemesi, bu hususu şu şekilde ifade etmiştir: Taşınmaza ilişkin bedel ödenmeden idarenin mülkiyetine geçirilmesi, mülkiyet hakkının sınırlandırılmasını aşmaktadır. Bununla birlikte, bu husus hakkın özüne dokunmaktadır. Ayrıca, bedel ödenmemesi hadisesi kamu yararı ile bireysel yarar kavramlarının kıyaslanması durumunda kamu yararından ziyade bireylere ağır bir yük yüklemektedir.²²¹

Mahkeme, kamulaştırma neticesinde malike peşin olarak ödenmesi gereken bedelin ödenmemesi durumunda ilgili bedelde hissedilir bir değer kaybının bulunması durumunda, ödenen bedelin ilgili taşınmazın değerini tam olarak karşılamadığını ifade etmiştir.

Anayasa Mahkemesi, söz konusu kararda kamu yararı kavramına da değinmiştir. Yüksek mahkemeye göre, kamu yararı kavramının ne anlama geldiğini tam olarak ifade edebilen tek organın yasama organı olduğunu belirtmiştir. Bir başka deyişle, yasama organı devlet ve toplum ihtiyaçlarını en iyi bilen organdır. Dolayısıyla, kamu yararının incelenmesi konusunda Anayasa Mahkemesi'nin takdir hakkı bulunmamaktadır.²²²

²²¹ AYM, (Mehmet Akdoğan ve diğerleri, B. No: 2013/817, T.19/12/2013).

²²² Kürşat Akça, “Anayasa Mahkemesi Kararlarında Mülkiyet Hakkı”, **İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi Özel Sayı**, Cilt:6, Sayı:3, 2015, s. 585.

Ayrıca yüksek mahkeme, başvuruculara ödenmesi gereken bedelin tam ve gerçek karşılığı olan bedelin ödenmemesi durumunun, mülkiyet hakkının ihlal edilmesine neden olduğu tespitine varmıştır.

Dolayısıyla Anayasa Mahkemesi, somut olayda başvurucuların Anayasa m.35 kapsamında mülkiyet haklarının ihlal edildiği ve ilgili idare tarafından başvuruculara maddi tazminat ödenmesi gerektiği sonucuna varmıştır.

3.4.4. Aynur Çetintürk ve Diğerleri Başvurusu

Başvurucular, kamulaştırmasız el atma neticesinde taşınmazlarında meydana gelen değer kaybının neticesinde mülkiyet haklarının ihlal edildiği iddiası ile mahkemeye başvurmuşlardır.

Yüksek mahkeme, başvurucuların mülkiyet hakkının ihlaline ilişkin iddialarını kabul edilebilirlik yönünden incelemiştir. Bunun sonucunda, yüksek mahkeme ilgili iddianın kabul edilebilirlik yönünden hukuka aykırılık teşkil etmediğini tespit etmiştir.

Anayasa Mahkemesi, başvurucuların iddialarına ilişkin vermiş olduğu kararda şu hususlara değinmiştir: Davanın açıldığı tarih ile bedelin ödendiği tarih arasında ortaya çıkan enflasyon oranı neticesinde kamulaştırma bedeli gözle görülür bir şekilde değer kaybetmektedir. Bu husus, başvurucunun mülkiyet hakkını ihlal etmektedir.²²³

Mahkeme, yukarıda ifade edilen gerekçeler ışığında somut olayda davacıların mülkiyet haklarının ihlal edildiğine hükmetmiştir. Ayrıca, başvurucuların manevi tazminat isteminin kabulüne de karar vermiştir.

3.4.5. Dilek Karaçay ve Diğerleri Başvurusu

Başvurucular, taşınmazının bulunduğu bölgede gerçekleştirilen yol çalışması nedeniyle, taşınmazında meydana gelen zararın karşılanması amacıyla yüksek

²²³ AYM, (Aynur Çetintürk ve diğerleri, B. No: 2019/15144, T.7/12/2022).

mahkemeye bireysel başvuruda bulunmuştur. Başvurucu mülkiyet hakkının ihlal edildiğini iddia etmektedir.

Başvurucular, idare tarafından gerçekleştirilen yol yapımı esnasında kontrolsüz bir şekilde toprak alımı yapıldığını, bunun sonucunda eğimli arazide gevşemelerin oluştuğunu, bu hususlara ek olarak yağmurun da yağması neticesinde toprakta çökme meydana geldiğini ifade etmişlerdir. Bütün bu gerekçelerin sonucunda, taşınmazlarının bulunduğu arazinin çökme meydana gelmiştir. Dolayısıyla, başvurucular kendilerine ait olan taşınmazların kullanımının elverişsiz bir hale geldiğini öne sürmüşlerdir.

Başvurular, Asliye Hukuk Mahkemesi'ne başvurmuşlardır. Mahkeme ise, söz konusu olayda idarenin planlı bir şekilde eylemini gerçekleştirdiğini belirtmek suretiyle somut olayda kamulaştırmaz el atma hususunun bulunmadığını böylece söz konusu uyuşmazlıkta görevli mahkemenin İdare Mahkemesi olduğunu belirtmek suretiyle görev yönünden ret kararı vermiştir.

Başvurucuların talebi üzerine dosya idare mahkemesine gönderilmiştir. Mahkeme, söz konusu yol yapım çalışması ile ortaya çıkan zarar arasında illiyet bağının bulunmadığını ifade etmek suretiyle davayı reddetmiştir.

Bunun üzerine, başvurucular Gaziantep Bölge İdare Mahkemesi'ne dosyayı taşımışlardır. Bölge İdare Mahkemesi, başvurucular aleyhine verilen kararın gerekçesini değiştirmek suretiyle başvuruyu esastan reddetmiştir.

Başvurucular, idarenin yol yapım çalışması sonucunda taşınmazlarının kullanımının imkânsız bir hale geldiği gerekçesi ile söz konusu uyuşmazlığı Anayasa Mahkemesi' ne taşımışlardır.

Anayasa Mahkemesi, mülkiyet hakkının ihlalinin bulunduğu sonucuna varılması için şu iki hususun ispatlanması gerektiğine dikkat çekmiştir: Başvurucu, öncelikle mülkiyet hakkını kanıtlamak zorundadır. Hukuk düzeni tarafından korunmaya değer bir menfaatin bulunması zorunludur. İspatlanması gereken bir diğer husus ise, bireyin sahip olduğu maldan yararlanamaması, üzerinde tasarruf edememesi, ilgili maldan yararlanamaması veya malın değerini azaltan kamu otoritesi tarafından tesis edilen işlemlerin bulunması durumunda, ilgili kişiyi mülkiyet hakkına halel gelmiştir.²²⁴

²²⁴ AYM, (Dilek Karaçay ve diğerleri, Başvuru Numarası: 2019/10039, T. 23/11/2022,).

Görüldüğü üzere, Anayasa Mahkemesi'ne göre bir kimsenin mülkiyet hakkının ihlal edildiği sonucuna varılabilmesi için öncelikle ihlalin konusu olan şeyin üzerinde böyle bir hakkının bulunduğunu ispat etmek zorundadır. Buna ek olarak, başvurucunun hak sahibi olduğu şey üzerindeki yararlanma, kullanma veya tasarruf etme yetkilerinin bir veya birden fazlasından mahrum bırakılması veya sınırlandırılması hususunun bulunması gerekmektedir.

Somut olaya konu olan taşınmazların, başvuruçuların mülkiyetinde bulunduğuna dair hususun ispatlandığı görülmektedir. Buna karşın, Asliye Hukuk Mahkemesinin görevlendirdiği bilirkişinin dosyaya sunmuş olduğu rapor ışığında, idare tarafından gerçekleştirilen yol yapım çalışması ile başvuruçuların taşınmazlarına ait ortaya çıkan zarar arasında illiyet bağı saptanmamıştır. Böylece, başvuruçuların mülkiyet haklarının engellenmesinde söz konusu idarenin gerçekleştirmiş olduğu eylemlerinin bir etkisinin bulunmadığı ifade edilebilir.

Dolayısıyla, Yüksek Mahkeme başvuruçuların mülkiyet haklarının ihlal edildiğine ilişkin iddiasını dayanaktan yoksun olması sebebiyle reddetmiştir.

3.4.6. Gökhan Çapat Başvurusu

Başvuruçucu aleyhine, Fetullahçı Terör Örgütü/Paralel Devlet Yapılanmasına üye olma suçlamasıyla 1982 Anayasası'nın 22. maddesi kapsamında başlatılan soruşturma kapsamında başvuruçunun ikametgâhında arama yapılmıştır. Arama sonucunda elde edilen 10.000 Amerikan dolarına sulh ceza hâkimi kararı sonucunda el konulmuştur.

Başvuruçucu, 10.000 Amerikan dolarını kendi kişisel çalışması sonucunda elde ettiğini söz konusu soruşturma ile ilişkili olmadığını ifade etmiştir. Kovuşturma evresinde ise, Ağır Ceza Mahkemesi söz konusu 10.000 Amerikan dolarının müsadere karar vermiştir.

Başvuruçucu aleyhine terör örgütüne üye olma ve terör örgütü propagandası yapma suçlarında mahkûmiyet kurulmuştur. Bunun üzerine başvuruçucu, istinaf ve temyiz kanun yollarına başvurmuştur. Başvurularının neticesinde ise, ilk derece mahkemesi tarafından verilen karar üst derece yargı mercilerince onanmıştır. Bu kararların sonucunda, başvuruçuya ait olan 10.000 Amerikan dolarının müsadere

edilmesinin mülkiyet hakkının ihlali olduğu gerekçesi ile başvuru Anayasa Mahkemesi'ne bireysel başvuruda bulunmuştur.

Anayasa Mahkemesi, müsadere uygulamasının hukuka uygunluğunu üç kriteri göz önüne almak suretiyle incelemektedir.²²⁵

Mülkiyet hakkına müdahale edilmesinin sonucunda gerçekleştirilmesi istenen amaç ile müdahalenin gerçekleştirildiği araç arasında ölçülülük bulunması gerekmektedir. Müdahale aracının, kamu yararını gerçekleştirme konusunda elverişli olması gerekmektedir. Son olarak, yargı organları tarafından gerçekleştirilen müsadere uygulamasının keyfi bir şekilde uygulanmaması gerekmektedir.

Yukarıda ifade edilen üç kriter göz önüne alındığında, Yüksek Mahkeme somut olayda başvuru hakkının iddia ettiği mülkiyet hakkının ihlal edildiği hususunu dayanaktan yoksun olması sebebiyle reddetmiştir.

3.4.7. Naciye Turğut Başvurusu

Başvuru, Mersin ilinde bir taşınmaza maliktir. Malik olduğu taşınmaz üzerinde gerçekleştirilen kamulaştırmaya el atma işlemi neticesinde, Mersin 3. Asliye Hukuk Mahkemesi'nde ilgili idare aleyhine kamulaştırmaya el atmadan eyleminden doğan zararının tazmin etmek amacıyla tazminat davası açmıştır. İlgili uyuşmazlık, kanun yollarından geçmek suretiyle başvuru lehine kesinleşmiştir. Başvuru, kesinleşen bu kararı ilgili idare aleyhine ilamlı icra takibine koymak suretiyle icra etmek istemiştir. Buna karşın, ilgili alacak miktarı kendisine ödenmemiştir. Başvuru, ilgili alacak miktarının kendisine ödenmemesi gerekçesi ile Anayasa Mahkemesi'ne bireysel başvuru yolu ile mülkiyet hakkına hâle geldiğini ileri sürmüştür.

Yüksek Mahkeme, ilgili başvuruyu incelediğinde kabul edilebilirlik yönünden hukuka aykırı bir hususa rastlamamıştır.

Başvuru, söz konusu ilamı icra ettirmek amacıyla ilamlı icra müessesine başvurmuştur. Aleyhine başvuru yapılan idare ise, bu icra takibine ilişkin herhangi

²²⁵ AYM, (Gökhan Çapat, Başvuru Numarası: 2018/18887, T. 22/9/2022).

bir hukuki yola başvurmamıştır. Dolayısıyla, ilgili icra takibi başvuru lehine kesinleşmiştir.

Esas yönünden ise, Yüksek Mahkeme Anayasa’da düzenlenen mülkiyet hakkına atıf yapmakla birlikte icraya kabil alacaklar ile mülkiyet hakkı arasındaki ilişkiyi şu cümlelerde ifade etmiştir: İcra edilebilir alacakları mülkiyet hakkı kapsamında yer alan ekonomik değer ifade eden alacaklardır. Kamu kurumları tarafından bu gibi alacakların ödenmemesi durumunda mülkiyet hakkı ihlali meydana gelmektedir.²²⁶

Görüldüğü üzere, Anayasa Mahkemesi icraya kabil her türlü alacağın mülkiyet hakkı kapsamında yer aldığını belirtmiştir. Bununla birlikte, alacağın makul bir süre içerisinde ilgili alacaklıya ödenmemesi durumunu da mülkiyet hakkının ihlali olarak değerlendirmiştir.

Dolayısıyla, Anayasa Mahkemesi tarafından başvuru hakkının ihlali iddiası ile başvurusunun kabulüne ve bu kararın ilgili idareye tebliğ edilmesine karar verilmiştir.

²²⁶ AYM, (Naciye Turğut, Başvuru Numarası: 2019/9034, T.16/6/2022.).

SONUÇ

Türk Hukukunda ve Avrupa Birliği Hukukunda mülkiyet hakkının tarihsel süreçte gelişimi ve ele alınış biçiminin incelenmesi, günümüzdeki mülkiyet hakkı kavramının anlaşılması ve özümsemişi açısından oldukça önem arz etmektedir.

İnsanoğlunun içgüdüsel olarak mal veya toprak üzerinde hakimiyet kurma isteği bulunmaktadır. Bu isteğin bir sonucu olarak mülkiyet kavramı insanlık tarihi boyunca önem arz eden bir kavram haline gelmiştir. Savaşlar, ticari anlaşmalar, uluslararası antlaşmalar gibi önemli tarihsel süreçlere ön ayak olan olayların temelinde insanların toprak ve mal edinme hedefi yani malik olma istekleri yer almaktadır.

Felsefe, siyaset bilimi ve hukuk alanlarının konusu haline gelen mülkiyet kavramı, yorumlandığı disipline göre ve yorumlayan kişilere göre mahiyeti ve içeriği farklılık göstermiştir.

Dini inanışlar ve toplumların yaşam biçimine göre farklılık arz eden mülkiyet kavramı, içinde bulunduğu toplumun yaşayış biçime göre farklı anlamlara gelmektedir. İlk çağlarda kolektif bir mülkiyet anlayışı benimsenirken, ilerleyen dönemlerde belirli kişi ve kişilerin sahip olabileceği imtiyazlı bir hak olarak ele alınmıştır. Nihayet günümüzde herkesin sahip olduğu ve miras hakkıyla ilişkilendirilebilen bir temel hak olarak ifade edilmiştir.

Batı toplumlarında ise mülkiyet hakkı tarihsel dönemlerde farklı şekillerde ele alınmıştır. Gerçekten de, batı toplumlarının temeli sayılan Antik Yunan döneminde kolektif mülkiyet anlayışının benimsenmesi süreci, rönesans ve reform hareketleri ile başlayan ve Fransız İhtilali sonucunda aydınlanma çağının zirve yaptığı dönemlerin neticesinde bireylere tanınan bir temel hak olarak karşımıza çıkmaktadır. Fransız İnsan ve Yurttaş Hakları Beyannamesi sonucunda ilk kez yazılı bir hukuk metninde kendine yer bulan mülkiyet hakkı, ilerleyen süreçlerde devletleri bağlayan yazılı uluslararası hukuk metinlerinde yer almak suretiyle bireyler açısından güvence altına alınan bir hak olarak ortaya çıkmıştır. Bütün bunlara ek olarak, mülkiyet hakkına ilişkin düzenlemeler Avrupa Kıtasında sınırlı kalmamıştır. Amerikan İnsan Hakları ve Ödevler Beyannamesi ve Virginia Haklar Bildirgesi gibi Avrupa Kıtası dışında

yer alan ülkeler de mülkiyet hakkına ilişkin düzenlemeleri ulusal ve uluslararası mevzuatlarına entegre etmişlerdir.

Türk Hukukunda ise mülkiyet hakkı çeşitli dönemlerde farklı şekillerde anlaşılmıştır. İslamiyet öncesi dönemde göçebe hayatın bir sonucu olarak bireysel mülkiyet anlayışı yerine kolektif mülkiyet anlayışı benimsenmiştir. İslamiyet'in kabulü ile birlikte, kişilere sınırlı da olsa mülkiyet hakkı tanınmıştır. Yine de, mülkün sahibinin Allah olduğu inancı vurgulanmıştır. 1839 yılında ilan edilen Tanzimat Fermanı sonucunda, bireylere mülkiyet hakkı tam anlamıyla tanınmıştır. Bu ferman ile birlikte mülkiyet hakkı, ilk defa yazılı bir belgede kendine yer bulmuştur. Akabinde 1876 Kanuni Esas-i'nin yürürlüğe girmesi neticesinde, mülkiyet hakkı ilk defa anayasal anlamda tanımlanmıştır. 1921, 1924 ve 1961 Anayasalarında ise kişilerin mülkiyet hakkına sahip oldukları ifade edilmiştir.

1982 Anayasası kapsamında mülkiyet hakkı, Anayasamız'ın 35.maddesinde hüküm altına alınmıştır. İlgili hükme göre, herkes mülkiyet ve miras hakkına sahiptir. Bu hak yalnızca kamu yararının bulunması durumunda sınırlandırılabilir. Buna ek olarak, sınırlamanın kanun tarafından çerçevesinin belirlenmesi zorunludur. Mülkiyet hakkının sınırı konusunda, Anayasamızın 13. Ve 15.maddeleri son derece önemlidir. Olağan ve olağanüstü hâl dönemlerinde temel hak ve özgürlüklerin kısıtlanması ve durdurulmasına ilişkin rejimin düzenlendiği bu iki hüküm, mülkiyet hakkının sınırlandırılması ve durdurulması hallerinde Anayasanın 35.maddesiyle birlikte yorumlanması ve bu iki hükmünde dikkate alınması gerekmektedir.

Mülkiyet hakkı her ne kadar mevzuatlar çerçevesinde korunsa da, 2010 yılında gerçekleştirilen Anayasa değişikliği sonucunda mülkiyet hakkının hukuka aykırı bir şekilde ihlali halinde bireylerin Anayasa Mahkemesi' ne bireysel başvuruda bulunmak suretiyle ihlalin önüne geçilebilmesi sağlanmıştır.

Mülkiyet hakkı, AİHS'nin temel hali kapsamında kendisine yer bulamamıştır. Buna karşın, AİHS Ek 1 Nolu Protokolün yürürlüğe girmesi sonucunda mülkiyet hakkı güvencesiz bırakılmamıştır. İlgili protokol uyarınca, herkesin mülkiyet hakkı bulunmaktadır. Bu hak yalnızca kamu menfaati ve çerçevesinin yasayla belirlenmesi koşuluyla sınırlandırılabilir. Şunu da ifade etmek gerekir ki Ek 1 Nolu Protokol, mülkiyet kavramını gayri maddi malları da içine alacak şekilde geniş yorumlamıştır. Birliğe üye olan devletlerin vatandaşları, başta AİHM olmak üzere ulusal hukuk

mevzuatlarına göre kurulan ve yargılama yetkisine sahip olan mahkemeler aracılığı ile mülkiyet haklarının ihlal edilmesi durumunda hukuki anlamda başvuru haklarına sahiptir.

Günümüzde her bireyin temel hakkı haline gelen mülkiyet hakkı, ulusal ve uluslararası birçok metinde güvence altına alınan temel bir insan hakkı olarak kabul görmektedir. Dolayısıyla, bu çalışmada mülkiyet hakkını başta Türk Anayasa Hukuku perspektifinde değerlendirmek üzere ulusal mevzuatımızdaki düzenlemeler ile Avrupa Birliği ve Avrupa Hukuku kapsamında mülkiyet hakkına ilişkin hususlar incelenmiştir.

KAYNAKÇA

Açıkgül, Hacı Ali. “Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesine Ek Protokoller ile Getirilen Yenilikler”, **Türkiye Adalet Akademisi Dergisi**, Sayı:48, Ekim 2021, ss. 109-150.

Ağaoğulları Mehmet Ali, Zabcı Filiz ve Ergün Leyla. **Kral-Devletten Ulus-Devlete**, 2.Baskı, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara, 2009.

Ağdemir, Zeynep. “1215 Magna Carta’dan 1381 Köylü İsyanına İngiltere’de Vergiler ve Vergileme Yetkisi”, **Akdeniz İİBF Dergisi**, Cilt:22, Sayı:1, 2021, ss.1-12.

Akça, Kürşat. “Anayasa Mahkemesi Kararlarında Mülkiyet Hakkı”, **İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi Özel Sayı**, Cilt:6, Sayı:3, 2015, ss. 543-596.

Akıllıoğlu, Tekin. “Kamu Yararı Kavramı Üzerine Düşünceler”, **İdare Hukuku İlimleri Dergisi Lütü Duran’a Armağan**, Sayı:1-3, 1988, ss. 11-22.

Akın, İlhan. **Kamu Hukuku**, Beta Basım Yayım Dağıtım AŞ., İstanbul, 1993.

Akın, İlhan. **Kamu Hukuku**, İstanbul, 1987.

Aksaray, Buse. “Roma Hukukunda Mülkiyet Hakkının Komşuluk İlişkileri Bakımından Sınırları”, **Süleyman Demirel Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt:9, Sayı:1, 2019, ss.61-100.

Aktan Coşkun Can. “Mülkiyet Hakları Felsefesi”, **HAK-İŞ Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi**, Cilt:7, Sayı:18, 2018, ss. 195-214.

Aliefendioğlu, Yılmaz. **Anayasa Yargısı ve Türk Anayasa Mahkemesi**, Yetkin Yayınları, Ankara, 1996.

Aliyev, Cabir. **Anayasa Şikayeti**, Beta Yayınları, İstanbul, 2010.

Altan, Alparslan. **Mülkiyet Hakkı, Güvencesi ve Korunması**, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2008.

Anayasa Mahkemesi Kararı, E. 1985/21, K. 1986/23 T. 06.10.1986

Anayasa Mahkemesi Kararları Dergisi, 22.

Anayurt, Ömer. **Avrupa İnsan Hakları Hukukunda Kişisel Başvuru Yolu**, Seçkin Kitabevi, Ankara, 2004.

Arat, Serdar. **Ehliyetleri Açısından Dernek ve Vakıf Tüzel Kişilikleri (Medeni Hukuk Tüzel Kişilikleri)**, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2007.

Aristoteles, **Politika**, çev. Mete Tuncay, 8. Basım, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2005.

Arslan, Zühtü, “Temel Hak ve Özgürlüklerin Sınırlanması: Anayasanın 13. Maddesi Üzerine Bazı Düşünceler” **Anayasa Yargısı**, Sayı:19, 2002, ss. 139-155.

Atar, Yavuz. **Türk Anayasa Hukuku**, 3. Baskı, Mimoza Yayıncılık, İstanbul, 2005.

Aydın, Öykü Didem. “Türk Anayasa Yargısında Yeni Bir Mekanizma: Anayasa Mahkemesi’ne Bireysel Başvuru”, **Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt:15, Sayı:4, 2011, ss.121-170.

Başpınar, Veysel. “Mukayeseli Hukukta Ve Türk Hukuku’nda Mülkiyet Hakkı Teminatı”. **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt:65, Sayı:3, Eylül 2016, ss 633-658.

Başpınar, Veysel. **Mülkiyet Hakkını İhlal Eden Müdahaleler**, Yetkin Yayıncılık, Ankara, 2009.

Beyazıt, İbrahim Hakkı. “Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Kapsamında Mülkiyet Hakkı”, **Genç Hukukçular Hukuk Okumaları**, ss. 445-458.

Bilgin, Azime Aslı. “Avrupa Birliği Hukukunun Önceliği İlkesi Kapsamında Avrupa Birliğinde Temel Hak Koruması”, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2011.

Bilgin, Sakine Nilüfer. “**Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Çerçevesinde Mülkiyet Hakkının Korunması**”, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2006.

Bozkurt, Enver ve Selim Kanat. “**Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine Başvuru Elkitabı**”, Asil Yayın, İstanbul, 2006.

Bulut, Nihat. “Mülkiyet Konusunda Temel Yaklaşımlar ve Türk Anayasasında Mülkiyet Hakkı”, **Erzincan Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt:X, Sayı 3-4, 2006, ss. 16-26.

Cansel, Erol ve Ali Naim İnan. “Ayni Hak Kavramı, Taksimi ve Eşya Hukukunun Konusu”, **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt:21, Sayı:1, 1964, ss. 345-367.

Carss-Frisk, Monica “**Mülkiyet Hakkı, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 1 No’lu Protokolünün 1.Maddesinin Uygulanmasına İlişkin Kılavuz**”, İnsan Hakları El Kitapları, No:4, Strazburg, Avrupa Konseyi, 2001.

Case C-4/73 Nold v. Commission, 1974, ECR 491.

Cin, Halil ve Gül Akyılmaz. **Türk Hukuk Tarihi**, 4.Baskı, Sayram Yayınları, Konya, 2011.

Çalık, Etem. “İnsan Hakları Meselesinin Gelişimi ve Siyasî ve Sosyal Faktörlerle İlişkisi”. **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt:6, Sayı:15, Bahar 2017, ss. 41-68.

Çelebi, Ercan. “1921 Anayasası’nın Uygulanmasına İlişkin Değerlendirme Ve Tespitler”, **Belgi Dergisi**, Sayı:22, 2021, ss. 75-93.

Dağlı, Hakkı. “**Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararları Işığında Mülkiyet Hakkı**”, Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırıkkale, 2006.

Değer, Ahmet Ozan. “Avrupa Toplulukları Adalet Divanı Ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Arasında Yargı Yetkisinin Kullanılmasında İşbirliği”, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2008.

Değirmenci, Mehmet “Türkiye’ de Temel Hak ve Hürriyetlerin Durdurulmasının Anayasal Çerçevesi” , **Eskişehir Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Sayı:10, Nisan 2020, ss. 45-72.

Demir, Fevzi. **İş Hukuku ve Uygulaması**, 11.Baskı, Albi Yayınları, İzmir, 2018.

Demir, Zafer. “Karl Marx’ın Bakış Açısından Kapitalist Toplumda Yabancılaşma Ve Sonuçları”, **Abant Kültürel Araştırmalar Dergisi**, Cilt:3, Sayı:5, 2018, ss. 63-74.

Demirkol, Mustafa. “Kişi Hak ve Hürriyetlerinin Korunması Karşısında Anayasa Madde.13, Bu Hükme Aykırı Yasal Düzenleme ve Faaliyetlerin Anayasa Madde 11 Açısından Değerlendirilmesi”, **Balkan Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı: **ICOME P 2017 ÖZEL SAYISI**, 2017, ss. 17-27.

Dinç, Güney. “Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Ve Mülkiyet Hakkı”, **Türkiye Barolar Birliği Dergisi**, Sayı:51, 2004, ss. 133-152.

Dinler, Elvin ve Zeynep Çalışkan. “Mülkiyetin Tarihsel Gelişimi Üzerine Bir Deneme”, **Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi**, Sayı:77, 2019, ss. 421-452.

Doğru, Osman. **İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi Kararları Rehberi (1960-1994)**, İstanbul Barosu Yayınları, İstanbul,1999.

Dönmezer, Sulhi.“İstidlak Hukuku”, **İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Sayı:1, Cilt:7, 1941.

Duman, Gülpınar. **Anayasal Bağlamda Mülkiyet Hakkı Ve Türkiyede Yabancıların Mülk Edinmesine İlişkin Bir İnceleme**, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyonkarahisar, 2020.

Duymaz, Erkan. “Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’nin Çevrenin Korunmasına Katkısı”, **İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, Sayı:47, ss 121-160.

Düren, Akın. **Toprak Hukuku Dersleri**, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, Ankara, 1972.

Egeli, Hülya. “Türk Anayasa Hukukunda Mülkiyet Hakkının Kullanımının Durdurulması”, **Liberal Düşünce Dergisi**, Sayı:105, 2022, ss.223-236.

Eren, Abdurrahman. “2001 Anayasa Değişiklikleri Kapsamında 13. Maddeye İlave Edilen "Laik Cumhuriyetin Gerekleri" Yönündeki- Değişikliğin Anlamı Ve Sonuçları”, **Türkiye Barolar Birliği Dergisi**, Cilt:14, Sayı: 3, Eylül 2002, ss. 37-69.

Eren, Fikret. **Mülkiyet Kavramı**, A. Recai Seçkin’e Armağan, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, Ankara, 1974.

Erge, Recep Ersel. “Bosphorus Hava Yolları Turizm ve Ticaret Anonim Şirketi v. İrlanda Davası”, **Anadolu Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt:7, Sayı:2, 2021, ss. 413-453.

Etgü, Mehmet Akif. **Kamu Hukukunda Mülkiyet Hakkı ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’nin Mülkiyet Hakkına Bakışı**, XII Levha Yayıncılık, İstanbul, Ekim 2009.

Fendoğdu, H.Tahsin. “2001 Anayasa Değişikliği Bağlamında Temel Hak ve Özgürlüklerin Sınırlandırılması (AY. md.13.)”, **Anayasa Yargısı**, Cilt:18, Sayı:1,2002, ss. 111-149.

Gemalmaz, Mehmet Semih, “Ulusalüstü Hukuk Düzeni; Avrupa Topluluğu ve İnsan Hakları”, **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi (Prof.Dr. Muammer Aksoy’a Armağan)**, Cilt:46, Sayı:1-2, 1991, ss. 205-223.

Gören, Zafer. **Anayasa Şikâyeti: Külfetsiz, Masrafsız ve Sonuçsuz?**, Pof. Dr. Ergun Özbudun’a Armağan, Yetkin Yayınları, Ankara, 2008, Cilt:2.

Göze, Ayferi. **Siyasal Düşünceler ve Yönetimler**, 10.Baskı, Beta Yayınları, İstanbul,2005.

Gözler, Kemal. “3 Ekim 2001 Tarihli Anayasa Değişikliği: Bir Abesle İştigal Örneği”, **Anayasa Yargısı**, Cilt:18, Sayı:1,2002, ss. 326-354.

Gözler, Kemal. **Anayasa Hukukunun Genel Teorisi Cilt II**, 1.Baskı, Ekin Basım Yayın Dağıtım, Bursa, Haziran 2011.

Gözler, Kemal. **Hukuka Giriş**, 13.Baskı, Ekin Basım Yayın Dağıtım, Bursa, 2016.

Gözler, Kemal. **İnsan Hakları Hukukuna Giriş**, 1.Baskı, Ekin Basım Yayın Dağıtım, Bursa, Temmuz 2017,

Gözler, Kemal. **Türk Anayasa Hukuku Dersleri**, Ekin Basım Yayın Dağıtım, Bursa, Ocak 2019.

Gözler, Kemal. **Türk Anayasa Hukuku**, 1. Baskı, Ekin Yayınları, Bursa, 2000.

Göztepe, Ece. “‘Türkiye’de Anayasa Mahkemesi’ne Bireysel Başvuru Hakkının (Anayasa Şikâyeti) 6216 Sayılı Kanun Kapsamında Değerlendirilmesi’”, **TBB Dergisi**, Sayı:95, 2011, ss.13- 40.

Göztepe, Ece. **Anayasa Şikâyeti**, AÜHF Yayınları No: 530, AÜHF Döner Sermaye Yayınları No: 45, Ankara, 1998.

Gözübüyük, A. Şeref. **Anayasa Hukuku**, 4.Baskı, Turhan Kitabevi, Ankara, 1993.

Gözübüyük, A. Şeref. **Anayasa Hukuku**, Turhan Kitabevi, Ankara, 1999.

Gözübüyük, A. Şeref. **Hukuka Giriş**, 16.Baskı, Turhan Yayınları, Ankara, 2002.

Güriz, Adnan, **Teorik Açından Mülkiyet Sorunu**, AÜHF Yayınları, Ankara, 1969.

Güriz, Adnan. **Hukuk Başlangıcı**, 12.Baskı, Siyasal Kitabevi, Ankara, 2009.

Güriz, Adnan. **Hukuk Felsefesi**, 12.Baskı, Siyasal Kitabevi, Ankara, 2017.

Güvenç, İsmet. **Anayasa Mahkemesi Kararlarında Mülkiyet Hakkı**, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2008.

[https://cdn.istanbul.edu.tr/FileHandler2.ashx?f=case-of-_neryildiz-v.-turkey---\[turkish-translation\]-by-the-turkish-ministry-of-justice.pdf](https://cdn.istanbul.edu.tr/FileHandler2.ashx?f=case-of-_neryildiz-v.-turkey---[turkish-translation]-by-the-turkish-ministry-of-justice.pdf). (21.12.2022).

https://cdn.istanbul.edu.tr/FileHandler2.ashx?f=mecelle_kulli.kaideler.pdf, (31.05.2023).

<https://fln.dk/-/media/FLN/Publikationer-og-notater/EMRK/EMRK---01-12-2020/X-v-THE-FEDERAL-REPUBLIC-OF-GERMANY.pdf?la=da&hash=AB1A75F638F59C21F9F30B469B78932D554709E3>, (13.12.2022).

<https://www.goc.gov.tr/kurumlar/goc.gov.tr/yonetmelikler/Sozlesmeler/Avrupa-Insan-Haklari-Sozlesmesi.pdf>, (31.05.2023).

<https://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/pdf/?library=ECHR&id=001-124295&filename=CASE%20OF%20LOIZIDOU%20v.%20TURKEY%20-%20%5BTurkish%20Translation%5D%20by%20the%20Turkish%20Ministry%20of%20Foreign%20Affairs.pdf>, (13.12.2022).

<https://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/pdf/?library=ECHR&id=001-120468&filename=CASE%20OF%20AKA%20v.%20TURKEY%20-%20%5BTurkish%20Translation%5D%20summary%20by%20the%20Turkish%20Ministry%20of%20Foreign%20Affairs.pdf>, (21.12.2022).

<https://hukukbook.com/belcika-anayasasi/>, (22.12.2022).

<https://hukukbook.com/danimarka-kraliyet-anayasasi/#:~:text=Danimarka%20Kraliyet%20Anayasas%C4%B1%201973'ten,k%C4%B1sa%20olarak%20nitelenebilecek%20bir%20metindir>, (22.12.2022).

<https://hukukbook.com/portekiz-cumhuriyeti-anayasasi/>, (26.12.2022).

<https://hukukif.com/temel-hak-ve-ozgurluklerin-sinirlendirilmesi/> (19.01.2023).

<https://www.ihd.org.tr/insan-haklari-evrensel-beyannamesi/>, (31.05.2023).

https://inhak.adalet.gov.tr/Resimler/Dokuman/2604202314030512_inhak11_inhakdergi11.pdf, (25.05.2023).

https://insanhaklarimerkezi.bilgi.edu.tr/media/uploads/2015/05/08/AIHS_1.protokol.pdf, (7.12.2022).

<https://insanhaklariizleme.org/vt/mfhandler.php?file=Amerikan%20%C4%B0nsan%20Haklar%C4%B1%20ve%20%C3%96devleri%20Bildirisi.doc&table=yayin&field=dosya&pageType=view&key1=531>, (31.05.2023).

<https://iprgezgini.org/2020/05/20/abaddan-kotuniyete-iliskin-enteresan-bir-karar/>, (03.01.2023).

<https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.2709.pdf>, (31.05.2023).

<https://normkararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/Dosyalar/Kararlar/KararPDF/1986-23-nrm.pdf>, (26.01.2023).

<https://sozluk.gov.tr/>, (29.10.2021).

https://tr.bab.la/sozluk/turkce-almanca/hak#:~:text=hak%20%7Bisim%7D,-volume_up&text=Anrecht%20%7Bn%C3%B6.%7D, (31.10.2021).

<https://tr-ex.me/terc%C3%BCme/turkce-almanca/m%C3%BClkiyet#gref>, (31.10.2021).

https://tr.wikisource.org/wiki/Virginia_%C4%B0nsan_Haklar%C4%B1_Bildirgesi, (31.05.2023).

<https://tureng.com/tr/turkce-ingilizce/hak>, (24.05.2023).

<https://tureng.com/tr/turkce-ingilizce/m%C3%BClkiyet>, (24.05.2023).

<https://www.adaletbiz.com/mevzuat/italya-anayasasi-tam-metni-h9149.html>, (22.12.2022).

https://www.anayasa.gov.tr/media/3542/aihs_tr.pdf, (29.10.2021).

https://www.anayasa.gov.tr/media/4941/kd_22.pdf (26.01.2023).

<https://www.anayasa.gov.tr/tr/mevzuat/onceki-anayasalar/1876-k%C3%A2n%C3%BBn-i-es%C3%A2s%C3%AE/>, (31.05.2023).

<https://www.anayasa.gov.tr/tr/mevzuat/onceki-anayasalar/1961-anayasasi/>, (31.05.2023).

https://www.anayasa.gov.tr/media/3548/06_mulkiyet_hakki.pdf, (20.05.2023).

<https://www.btg-bestellservice.de/pdf/80207000.pdf>, (22.12.2022).

<http://www.diegaste.de/gaste/diegaste-sayi1712.html>, (31.05.2023).

<https://www.fransizcasozluk.net/Hak.htm>, (31.10.2021).

<https://www.fransizcasozluk.net/m%C3%BClkiyet.htm>, (31.10.2021).

<https://www.ihd.org.tr/avrupa-birligi-temel-haklar-bildirgesi/>, (20.05.2023).

<https://www.mahkemeler.net/aihm/y2.docx>, (13.12.2022).

Kabaoğlu, Ö. İbrahim. **Özgürlükler Hukuku**, 6.Baskı, İmge Kitabevi, Ankara,2002.

Kapani, Münci. **Kamu Hürriyetleri**, 6.Baskı, Ankara, 1981.

Kapani, Münci. **Kamu Hürriyetleri**, Ankara, 1993.

Karadeniz, Çelebican Özcan. “Çağdaş Mülkiyet Anlayışı Dolayısıyla Roma Mülkiyetinin Yeniden Değerlendirilmesi Zorunluluğu”, **Banka ve Ticaret Hukuku Dergisi**, Ankara, 1975, ss.157-184.

Karakaş, Fatma Tülay. “Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nde Mülkiyet Hakkı ve Kira Sözleşmesi”, **Banka ve Ticaret Hukuku Dergisi**, Cilt:24, Sayı:2, Prof. Dr. Seza Reisoğlu’na Armağan, Ankara,2007, ss. 399-415.

Kayıran, Mehmet. “Tekalif-i Milliye Emirleri ve Uygulanışı”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, Cilt:5, Sayı:15, 1989, ss. 639-664.

Kılıç, Ramazan ve Mine Demirçelik. “Mülkiyet Kavramının Tarihsel Gelişimi Sürecinde Ortaçağ Ve Reform Hareketi”, **Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı:30, Ağustos 2011, ss. 181-190.

Kılınç, Bahadır. “Karşılaştırmalı Anayasa Yargısında Bireysel Başvuru (Anayasa Şikâyeti) Kurumu Ve Türkiye Açısından Uygulanabilirliği”, **Anayasa Yargısı**, Cilt 25, 2008, ss. 19-59.

Köse Marduç, Melda. “Türk Anayasa Hukukunda Temel Hak Ve Hürriyetlerin Sınırlandırılması Rejimi Ve 4709 Sayılı Kanunla Anayasada Yapılan Değişiklikler”, **Maltepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt:2, Sayı:2, Aralık 2003, ss. 85-95.

Kuzu, Burhan. **1982 Anayasasının Temel Nitelikleri ve Getirdiği Yenilikler**, Filiz Kitabevi, İstanbul, 1990.

Küçükbaşakcı, Erdem. **Roma Hukukunda Mülkiyet Hakkının Sınırları**, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2011.

Mandaloğlu, Mehmet. “İslamiyetten Önce Türklerde Aile Hukuku”, **Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, Sayı:33, 2013.

Mastı, Ahmet Korhan ve Abdullah Dölen. “Müsaderenin Mülkiyet Hakkı İle İlişkisinin Anayasal Açıdan Değerlendirilmesi”, **Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt:3, Sayı:1, 2022, ss. 217-262.

Meriç, Cemil. **Kırk Ambar Cilt II**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2011.

Metin, Yüksel. “Avrupa Birliği Temel Haklar Şartı”, **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, Cilt:57, Sayı:4, Nisan 2002, ss. 35-63.

Metin, Yüksel. “Temel Hakların Sınırlandırılması Ve Ölçülülük: Ölçülülük İlkesi Evrensel Bir Anayasal İlke Midir?”, **Süleyman Demirel Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt:7, Sayı:1, 2017, ss. 1-74.

Odabaş Sağır, Esin. **Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Çerçevesinde Gerçek Kişilerin Mülkiyet Hakkı**, Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2016.

Oğurlu, Yücel. “AİHM Kararları Ve Türk İdare Hukukunda Temel Hak Ve Özgürlüklerin Sınırlandırılmasında Bir Yargısal Denetim Ölçütü Olarak “Ölçülülük İlkesi”, **Prof. Dr. Turhan Tufan Yüce’ye Armağan**, İzmir, 2001, ss. 485-522.

Oğuz, Fuat. **Mülkiyet Hakları**, Roma Yayınları, Ankara, 2013.

Oğuzman, M. Kemal, Özer Seliçi ve Saibe Oktay Özdemir, **Eşya Hukuku**, 20.Baskı, Filiz Kitabevi, İstanbul, 2017.

Oğuzman, M. Kemal ve Nabi Barlas. **Medeni Hukuk**, Vedat Kitapçılık, İstanbul, 2016.

Özbudun, Ergun. **Türk Anayasa Hukuku**, 8. Baskı, Yetkin Yayınları, İstanbul, 2005.

Özdemir, Recep. “İslâm Hukukuna Göre Mülkiyet ve Mülkiyetin Temellendirilmesi”, **Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Sayı:31, Mart 2019, ss. 260-291.

Reisoğlu, Safa. **Uluslararası Boyutlarıyla İnsan Hakları**, Beta Yayınları, İstanbul, 2001.

Sabuncu, Yavuz. **Anayasaya Giriş**, 7. Baskı, İmaj Yayıncılık, Ankara, 2001.

Sağlam, Fazıl. **Temel Hakların Sınırlanması ve Özü**, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayını, Ankara, 1982.

Sarı, H. Gürbüz. **Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesine Ek 1. Protokole Göre Malvarlığı Haklarının Korunması**, On İki Levha Yayınları, 2.Baskı, İstanbul, 2010.

Sarı, H. Gürbüz. **Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesine Ek 1. Protokole Göre Malvarlığı Haklarının Korunması**, Beta Yayınları, İstanbul, Nisan 2006.

Serozan,Rona. “Nisbi Hakların Güçlendirilmesi”, **İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt:40, Sayı:1-4, 1974, ss. 459-479.

Soysal, Mümtaz. **100 Soruda Anayasa’nın Anlamı**, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1997.

Şimşek, Suat. “Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin Mülkiyet Hakkıyla İlgili Davaları İnceleme Yöntemi: Üç Kural Analizi”, **Sayıştay Dergisi**, Sayı:88, Ocak-Mart 2013, ss. 27-47.

Tabak, Bahadırhan. **Mülkiyet Hakkı ve Anayasa Mahkemesinin Mülkiyet Hakkına Bakışı**, Çankaya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2016.

Tan, Turgut. **İdare Hukuku**, 9.Baskı, Turhan Kitabevi, Ankara, 2020.

Tanilli, Server. **Devlet ve Demokrasi-Anayasa Hukukuna Giriş**, 3.Baskı, Say Yayınları, İstanbul,1982.

Tanör, Bülent. **Osmanlı-Türk Anayasal Gelişmeleri**, 8.Baskı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2002.

Taşdemir, Hakan ve Hasan Demir. “Avrupa Birliği Temel Haklar Şartı”, **Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi**, Cilt:3, Sayı:3, Güz 2002, ss. 85-100.

Topal, Abdullah. **1982 Anayasasında Temel Hak Ve Özgürlüklerin Sınırlandırılması Ve Sınırlamanın Sınıırını Oluşturan Anayasal Ölçütler**, Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bolu, 2009.

Tuğrul, Saim. **Kamu Hukuku Açısından Mülkiyet Hakkı ve Sınırlandırılması**, Kazancı Yayınları, Ankara,2004.

Umur, Ziya. **Roma Eşya Hukuku**, Filiz Kitabevi, İstanbul, 1985.

Uygun, Oktay. **1982 Anayasası'nda Temel Hak Ve Özgürlüklerin Genel Rejimi**, Kazancı Yayınları, İstanbul, 1992.

Üçok, Coşkun, Ahmet Mumcu ve Gülnihal Bozkurt. **Türk Hukuk Tarihi**, 9.Basım, Ankara, 1999.

Yayla, Atilla. **Siyasi Düşünceler Sözlüğü**, 3.Baskı, Adres Yayınları, Ankara, 2004.

